

T.C.

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TÜRK-MACAR İLİŞKİLERİ

(1867-1918)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. MELEK ÇOLAK

HAZIRLAYAN

PINAR YİĞİT TÜRKER

Temmuz – 2013

MUĞLA

T.C.

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TÜRK-MACAR İLİŞKİLERİ

(1867-1918)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. MELEK ÇOLAK

HAZIRLAYAN

PINAR YİĞİT TÜRKER

Temmuz – 2013

MUĞLA

T.C.

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TÜRK-MACAR İLİŞKİLERİ

(1867-1918)

HAZIRLAYAN

PINAR YİĞİT TÜRKER

Sosyal Bilimler Enstitüsünde

“Yüksek Lisans”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 11.07.2013

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 11.06.2013

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Melek ÇOLAK

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Mehmet TEMEL

Jüri Üyesi : Yard. Doç. Dr. Özgür YILDIZ

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK

Temmuz - 2013

MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi *Sosyal Bilimler* Enstitüsü'nün *31/5/2013* tarih ve *592/8* sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin *24* maddesine göre, *Tarih* Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi *Pınar YİĞİT TÜRKER*'in "*Türk-Macar İlişkileri (1867-1918)*" adlı tezini incelemiş ve aday *11/6/2013* tarihinde saat *10:00*'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra *60* dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin *Kabul* olduğuna *ay baki* ile karar verildi.

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Melek ÇOLAK

Üye

Prof. Dr. Mehmet TEMEL

Üye

Yard. Doç. Dr. Özgür YILDIZ

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “TÜRK-MACAR İLİŐKİLERİ (1867-1918)” adlı çalıŐmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma baŐvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gűsterilenlerden olduğuunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmıŐ olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08/07/2013

Pınar YİĞİT TÜRKER

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN **MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.**

Soyadı : YİĞİT TÜRKER

Adı : Pınar

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : Türk-Macar İlişkileri (1867-1918)

Y. Dil : Turkish-Hungarian Relations (1867-1918)

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta

Yeterlilik

x

0

0

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte : Edebiyat Fakültesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih : 11.06.2013

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : Melek ÇOLAK

Ünvanı : Prof. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL: Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 118

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Türk-Macar Siyasi İlişkileri
2. Türk-Macar Kültürel İlişkileri
3. Türk-Macar Ekonomik İlişkileri

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

1. Türk
2. Macar
3. Habsburglar
4. Turancılık

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstract ve thesaurus'u kullanınız.

1. Turkish
2. Hungarian
3. Habsburgs
4. Turanism

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum

2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası :

Tarih :08./07/2013

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	viii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM SİYASİ İLİŞKİLER

1. 1. 1867-1900 Yılları Arasında Osmanlı-Macar İlişkileri.....	13
1. 2. 1900-1918 Yılları Arası Osmanlı-Macar İlişkileri.....	33

2. BÖLÜM KÜLTÜREL İLİŞKİLER

2.1. TURANCILIK.....	52
2. 1. 1. Turancılığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	53
2. 1. 2. Macaristan'da ve Türkiye'de Turan Çalışmaları ve Türk-Macar İlişkilerine Katkısı.....	55
2. 2. TÜRKOLOJİ.....	59
2. 2. 1. Türkoloji'nin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	60

2. 2. 2. Macaristan’da Türkoloji Çalışmaları ve Türk-Macar İlişkilerine Katkısı.....	64
---	----

3. BÖLÜM

EKONOMİK İLİŞKİLER

3. 1. Ticaret ve Sanayi Alanında Türk-Macar İlişkileri.....	73
3. 2. Tarım Alanında Türk-Macar İlişkileri.....	80
3. 3. Hayvancılık Alanında Türk-Macar İlişkileri.....	85
SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA	89
EKLER.....	101

ÖNSÖZ

Türkler ve Macarlar tarihin ilk zamanlarından günümüze kadar siyasetten kültüre, kültürden ekonomiye kadar uzanan, zaman zaman çekişmeli, ama çoğu zaman sıkı ve dostane ilişkiler içerisinde olmuşlardır. Özellikle XIX. ve XX. yüzyıllarda iki ülke arasındaki ilişkiler, Macar mültecileri meselesinde Macarlara yapılan yardımlar ve I. Dünya Savaşı'nda müttefik olarak aynı safta yer almamız dolayısıyla daha yoğun bir döneme girmiştir. Bu çalışmanın seçilmesindeki amaç, iki ülke arasında oldukça yoğun siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin yaşandığı bu dönem hakkında yeterli çalışmanın yapılmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada, Türk ve Macar tarihin ilk dönemlerinden başlayarak 1918'e kadar olan siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkiler çeşitli kaynaklar kapsamında ele alınmıştır. Bu kaynaklar Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) belgeleri, konuyla alakalı gazete ve dergiler ayrıca bu döneme ışık tutan yerli ve yabancı kaynaklardan oluşmaktadır.

Çalışma üç bölümde ele alınmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde Türk-Macar ilişkilerinin başladığı ilk yıllardan XIX. yüzyıl ortasına kadar olan dönem ele alınmıştır. Bu bölümde daha çok iki milletin erken dönem tarihleri ve birbirleriyle olan ilk münasebetleri irdelenmiştir.

Birinci bölüm siyasi ilişkiler olarak adlandırılmış olup, 1867-1900 ve 1900-1918 yılları arası olarak ikiye ayrılmıştır. Bu bölümde genel olarak 1848-1849 ihtilallerinin ardından Macaristan'ın durumu ve Avusturya-Macaristan ikili monarşinin oluşumu, Kırım Savaşı, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, I. Balkan, II. Balkan Savaşları ve ardından I. Dünya Savaşı sırasında iki ülkenin tutumları ele alınmıştır.

İkinci bölümde Macaristan'da Turancılık ve Türkoloji'yi oluşturan faktörler ve iki ülke siyaseti üzerindeki etkileri ve Türk-Macar ilişkilerine katkıları işlenmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise ekonomik ilişkiler üzerinde durulmuştur. Ekonomik ilişkilerin tarihi başlangıcından XX. yüzyıl başlarına kadar olan kısmı ve yine Türk-Macar ilişkilerine olan katkısı ele alınmıştır. Ardından sonuç bölümünde Türk-Macar İlişkileri hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında, hayatımın her alanında benden desteklerini esirgemeyen eşim Özgür TÜRKER'e, manevi olarak her zaman yanımda hissettiğim AİLEME, Osmanlıca metinlerin çevrisinde karşılaşılan zorluklarda yardımını esirgemeyen Abdolvahid SOOFUZADEH'e, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi çalışanları ve özellikle hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen Mustafa SÖNMEZ ve Tümer YILMAZ'a ve tabii ki konunun seçimi başta olmak üzere, bilimsel yol ve yöntem konusunda değerli zamanını benden esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Melek ÇOLAK'a teşekkürü bir borç bilirim.

Pınar YİĞİT TÜRKER

Muğla/2013

ÖZET

Orta Asya, yüzyıllar boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, birçok kavmi bünyesinde barındırmıştır. Bunlardan iki tanesi hiç şüphesiz uzun yıllar sınır kardeşliği yaparak bu bozkırlarda ayakta kalmış olan Türkler ve Macarlardır. Türk-Macar tarihsel ilişkileri bazı dönemlerde değişik ve çelişkili olsa da, yüzyıllar boyunca günlük bağlar olarak kendini göstermiş ve o zamandan beri sürekli karşılıklı ilişkiler, çok yanlı bilimsel etkileşimler birbirini izlemiştir. IX. yüzyılda Macarların bugünkü yaşadıkları topraklara gelmesiyle ve din olarak Hıristiyanlığı seçmesiyle birlikte ilişkiler biraz durgunlaşsa da hiçbir zaman bitmemiştir. Macarlar Avrupa’da yerleştiklerinde yaşayış şekilleri, giyim tarzları ve harp teknikleriyle dikkat çekmişlerdir. Türk devrinden kalma özelliklerini burada sergilemişler bu yüzden Bizans yıllıklarında Bizanslılar, Macarlardan Türk olarak bahsetmişlerdir. 1526 yılında Mohaç Meydan Muharebesi sonucunda Türklerin Macaristan’a girmeleriyle birlikte Macaristan tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır. Türkler burada yüz elli yıldan fazla hâkimiyet kurmuşlardır. Bu dönemde de Macarlar her açıdan Türklerden etkilenmişler, kendilerini tarım, hayvancılık, zanaat kollarında bir hayli geliştirmişlerdir. Osmanlı Devleti bu dönemde Habsburgların uyguladığı baskı siyasetine son vermiş ve buraya en yetenekli paşalarını göndermiştir. Osmanlı Devleti’nin bu hoşgörü siyaseti, XVII., XVIII. ve XIX. yüzyıllarda topraklarına sığınan Macar Özgürlük Mücadelesi liderlerine ve yanındakilere karşı devam etmiştir. Osmanlı Devleti’nin bu tutumu Macar milleti tarafından karşılıksız kalmamıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında 1877-1878 yıllarında vuku bulan Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Macar milleti her açıdan Osmanlı Devleti’nin yanında olduğunu bildirmiştir. Macarlar, Macaristan’ın birçok şehrinde Ruslar aleyhine gösteri yürüyüşleri düzenlemişler, maddi ve manevi hiçbir yardımı yapmaktan çekinmeyeceklerini dile getirmişlerdir. Ayrıca 1876 yılındaki Osmanlı-Sırp savaşı sırasında birçok Macar askeri gönüllü olarak Osmanlı ordusunda savaşmak istemiş ve bu konuda adeta birbirleriyle yarışmışlardır. Savaşın kazanılmasının ardından bu zaferi kutlamak amacıyla Macaristan’dan bir heyet İstanbul’a gelmiş ve Serasker Abdülkerim Paşa’ya değerli bir kılıç hediye etmiştir. Bunun karşılığında II.

Abdülhamid Macar tarihinde çok önemli bir değere sahip olan ve Mohaç Zaferi sonrası Türkiye'ye getirilen otuz beş ciltlik korvinaları Macaristan'a iade etmiştir. Korvinaların geri verilmesi Macarları çok sevindirmiş ve Türklere olan sevgi ve sempatilerini arttırmıştır.

Macarlar bugünkü topraklarına yerleşmelerinden sonra hiçbir şekilde Avrupalı milletlerden destek görmemiştir. Hatta Cermen ve Slav kabileleri arasında sıkışıp kalmış ve her daim dışlanmışlardır. Bu durum onlar kendi tarihini, kendi kültürlerini araştırmaya yöneltmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında kendi kimliklerini araştırırken Türkoloji ve Turancılık akımlarının doğmasını sağlamışlardır. İlk defa Türk toprakları dışında, başka bir memlekette, Budapeşte Üniversitesi'nde Türkoloji bölümü kurulmuş ve bir disiplin haline gelmiştir. Bu şekilde Türkler ve Macarların geçmişindeki tozlu sayfalar silinmiş ve kültürel ilişkiler sağlamlaşmıştır. Macar evrensel tarih anlayışında, Türk Devleti, Türk halkı ve kültürü ile ilgili çeşitli değerlerde tarihsel ilişkilerimizin Macarlar tarafından ele alınıp incelenmesi, Türk tarihi açısından da çok önemlidir. Bunun sonucunda iki ülke arasında ekonomik ilişkiler de canlanmış tarım, hayvancılık, sanayi alanında ikili anlaşmalar imzalanmıştır. Bu konuda emek harcayan herkes padişah tarafından devlet nişanlarıyla ödüllendirilmiştir. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ve Macaristan aynı saftaki müttefik devletler içerisinde yer almışlardır. Bu savaşın en çetin muharebe alanlarından olan Çanakkale Cephesi'ne müttefikimiz Avusturya-Macaristan tarafından topçu birlikleri gönderilmiştir. Bu savaş sonucunda imzalanan Mondros Mütarekesi ve Trianon Anlaşmaları uygulama bakımından yine iki ülkenin kaderinin ortak olduğunu göstermiştir.

Bu şekilde tarihin en erken dönemlerinden başlayan siyasi, kültürel ve ekonomik alandaki ilişkiler daha sonraki dönemlerde devam etmiş ve hatta günümüzde de artarak devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk, Macar, Türk-Macar İlişkileri, Macaristan, Habsburglar, Osmanlı Devleti, Balkanlar, Turancılık, Türkoloji, I. Dünya Savaşı.

ABSTRACT

Central Asia hosted many civilizations and embodied numerous societies throughout centuries. Turks and Hungarians are undoubtedly two of these societies who survived in these steps by establishing boundary friendship for many years. Although Turco-Hungarian historical relations were different and conflicting in some periods, it showed itself as everyday connections throughout centuries and ever since continuous reciprocities relations and many-sided scientific interactions followed each other. In spite of the fact that relations stagnated after arrival of Hungarians to their current homeland and choosing Christianity as their religion in 9th century, it never stopped. When Hungarians settled in Europe, they drew attention with their life style, way of dressing and war fighting techniques. Here, they displayed characteristics left from Turkish period and thereof in Byzantine annals Byzantines speak of them as Turks. As a result of 1526 Battle of Mohacs, Turks entered Hungary and so began the new era in the history of Hungary. Turks dominated here for more than 150 years. During this period Hungarians were affected by Turks in every aspect and improved themselves in agriculture, raising livestock and workmanship. In this period, Ottoman Empire put an end to politics of repression carried out by Habsburgs and sent to this region its most talented governors. Ottoman Empire's policy of tolerance continued towards Hungarian War of Independence leaders and followers who took refuge in its soils in 17th, 18th, and 19th centuries. This attitude of Ottoman Empire wasn't left unanswered by Hungarian nation. During Russo-Ottoman War, this took place in second half of 19th century, between 1877-1878, Hungarians stated that they are beside Ottoman Empire in every respect. Hungarians organized anti-Russian demonstrations in many cities and cited that they won't refrain from making any financial and moral support. Moreover, many Hungarians volunteered to fight in the ranks of Ottoman army in 1876 Ottoman-Serbian war. After the victory, a Hungarian delegation arrived at Istanbul to celebrate the victory and presented Serasker Abdülkerim Pasha with a valuable sword. In return, Sultan Abdulhamid II donated 35 volumes of Corvina manuscripts, which have a very important place in Hungarian history and were brought to Turkey after

Mohacs Victory. The return of Corvinas elated Hungarians and increased their sympathy and friendship towards Turks.

After Hungarians settled in their current homeland, they were never supported by other European nations. In fact, they stuck between Germanic and Slavic tribes and were always excluded. This condition led them to study their own history and culture. While they were searching for their own identity, they gave rise to Turcology and Pan-Turanism movements. For the first time outside of Turkish soils, in another country, in University of Budapest, department of Turcology was founded and became a discipline. This way, the past of Turks and Hungarians was brought out of mothballs and cultural relations became firm. In Hungarian universal historical conception, historical relations of various degrees pertaining to Turkish state, Turkish nation and culture, which are studied by Hungarians, are also very important for Turkish history. As a result of this, economic relations between the two countries revived and bilateral agreements were signed in agriculture, livestock rising and industry areas. Everyone who worked on this matter were rewarded with medals of merit. In World War I, Ottoman Empire and Hungary were allies and fought side by side. Our ally, The Austro- Hungarian Empire sent artillery batteries to Dardanelles Front, which saw one of the heaviest fightings of this war, success was achieved in this front. Armistice of Moudros and Treaty of Trianon signed at the end of this war also show that the fate of these two countries are the same in terms of implementation of these treaties.

This way, relations in political, cultural and economic areas that started at the earliest periods of history continued in subsequent periods and even continues to grow at the present time.

Key Words: Turk, Hungarian, Turco-Hungarian Relations, Hungary, Habsburgs, Ottoman Empire, Balkans, Pan-Turanism, Turcology, World War I.

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Dos.	: Dosya
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

Türkler ve Macarlar çoğu zaman birbirine destek çıkan ender iki millet olmuştur. Macaristan Avrupa'nın ortasındaki konumu ile Türkler için Batıya açılan bir kapı, aynı şekilde Türkiye Macarlar için Doğuya açılan bir kapı vazifesi görmüştür. Bu kapsamda iki ülke arasında siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkiler ve bu ilişkilerin iki ülke üzerindeki etkisi kaçınılmaz olmuştur.

İdil'in doğusundan Doğu Avrupa'ya yürüyen sayısız halk içinde sadece Macarlar kalıcı ve sıkı bir etnik yapı oluşturarak günümüze ulaşmışlardır. Başka halklar içinde erimemiş ve kimliklerini değiştirmemişlerdir.¹ Macarlar, bağımsız olarak sürdürdükleri tarihlerinin ilk dönemlerinden beri, çeşitli Türk kavimlerinin komşusu, ortağı, alıcısı ya da satıcısı olmuş, Türklerin etkisi altında kalmış ve bu iç-içe ilişki yüzyıllar boyunca sürmüştür.

Macarların ataları yaklaşık olarak MS III. ve IV. yüzyıllarda Batı Sibiry'a'dan göç ederek bugünkü Başkırdaştan topraklarına gelmişler ve burada "*Magna Hungaria*" adını verdikleri yurtlarına yerleşmişler ve bir süre burada yaşamışlardır.² VI. ve VII. yüzyıllar arasında Kafkasya civarında Batı Türkleriyle komşu oldukları zaman, Macarlar Türk tarzına benzer şekilde yaşamışlardır. 830 dolaylarında Karadeniz'le Azak Denizi kıyılarında, Don-Dinyeper arasındaki "*Levedia*"da görünen Macarlar, 889'a kadar burada kalmışlardır. Macarlar burada Batı Türklerine mensup Onogur³, Sabar⁴ ve Kök Türk Devleti'ne⁵ dâhil olmuşlardır. Macarların milli

¹ Osman Karatay, "*Macar veya Onoğur (Hungar): Köken Araştırmalarında Etnik Süreçleri Gözetmek*", *Turan Dergisi*, S. 11, 2010, s. 29.

² Naciye Güngörmüş, *Macaristan'da Değişim ve Demokrasiye Geçiş (1989-2009)*, Köksav Yayınları, Ankara 2010, s. 19.

³ Çin kaynaklarına göre Ting-ling'lerin batı grubundan çıktıkları anlaşılan Ogurlar, Doğu Avrupa'ya göç etmeden önce üç ayrı gurup halinde yaşamaktaydılar ve 461-465 yıllarında Sabarlar tarafından Ural'ın doğusundan batısına doğru itildiler. Ogur Türklerinin, avcılık ve kürkçülük yanında ziraatla da uğraştıkları bilinmektedir. Daha geniş bilgi için bkz. Ahmet Taşağıl, *Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları*, TTK Basımevi, Ankara 2004, s. 14-15.

⁴ Kaynaklarda adından oldukça nadir olarak bahsedilen Sabarlar hakkında en detaylı bilgiler Bizans kaynaklarında mevcuttur. Bu bilgiler ışığında İli Irmağı ile Tanrı Dağları arasında yaşadığı tahmin edilen Sabarlar, Avarların tazyikiyle 506 yılını takiben Avrupa'ya doğru hareket etmişler ve 558 yılı itibarıyla Kafkaslar çevresinde yurt tutmuşlardır. Daha sonra Avarlardan ağır bir darbe yiyen Sabarlar, Kök Türklerle tabi olmuşlar ve sonraki dönemlerde Hazar Devleti'ni meydana getiren ana unsurlardan biri haline gelmişlerdir. Bkz. Taşağıl, *a.g.e.*, s. 15-16.

oluşumları bakımından VI. yüzyılda Mançurya'dan Kırım'a kadar olan topraklarda hüküm süren Kök Türk İmparatorluğu'na dâhil oldukları devir çok önemlidir. Çünkü Macar kabileleri IX. yüzyıla kadar Kök Türk İmparatorluğu'nun bir parçası olan Hazar Devleti'nin⁶ bir unsuru olmuşlardır.⁷

Macarlar savaş taktiklerini Hazar İmparatorluğu hâkimiyetinde yaşadıkları zamanda öğrenmişlerdir. Ayrıca Kök Türk yazısı olan Sekel (Székel) oyma yazısını öğrenmeleri de Türklerle irtibatta olduklarının başka bir kanıtıdır. Daha sonra batıya doğru harekete geçen Macarların siyasi teşkilat ve medeniyet itibariyle tamamen Türklere benzemelerinin yanı sıra etnik olarak da bin yıl önceki özelliklerinden tamamen sıyrılmışlardır.⁸ Macarların Türk tesirinden önceki askeri ve kültürel durumları, Türk tesiri altında kalmalarından sonraki hallerine göre çok ilkel kalmıştır. Macarları daha ileri seviyeye getiren bu temaslar Árpád devrine kadar devam etmiştir. Macar tarih kitapları bu dönemden bahsederken Türkleri, Onogur kavim gruplarını ve Hunları zikrederler. Bir kavim adı olarak Magyar (Macar) kelimesi IX. yüzyılın başına ve Kafkasya'daki Türk hâkimiyeti devrine hiç

---

⁵ Kök Türkleri teşkil eden ve adına ilk defa Çin kaynaklarında tesadüf ettiğimiz Tu-cüe'lerin menşei hakkında gerek Çin kaynaklarında gerekse de lokal sözlü tarihlerde bir takım efsanevi ve mitolojik hikayeler anlatılmaktadır. Hunların soyundan geldikleri ısrarla vurgulanan bu topluluğun Altay Dağları civarında Avarlara tabi olarak konar-göçer bir hayat tarzı benimsedikleri ve başlıca geçim kaynaklarının çobanlık ve kısmen de tarım olduğu bilinmektedir. MS 542 yılında Bumin Kağan'ın önderliğinde devlet nizamına geçen Kök Türkler, doğuda Çin Seddi'nden batıda Hazar Denizi'ne kadar olan sahada büyük bir Bozkır İmparatorluğu tesis etmişler, 630 yılında Çinliler tarafından inkıtaa uğrayan bu ilk devlet 681 yılında İlteriş Kağan tarafından yeniden ihya edilerek 745 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Çin'den Doğu Avrupa'ya kadar uzanan bir sahada ve önemli ticaret yolları üzerinde hüküm süren Kök Türk Devleti, doğu-batı arasında bir köprü vazifesi görerek siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca geride bıraktıkları Kök Türk Abideleri sayesinde modern Türkoloji çalışmalarının da başlamasına sebep olmuşlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. W. Eberhard, **Çin'in Şimal Komşuları**, TTK Basımevi, Ankara 1996, s. 86-88; Ahmet Taşağıl, **Göktürkler**, C. I-III, TTK Basımevi, Ankara 2003; Saadettin Gömeç, **Kök Türk Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

⁶ VII. yüzyılın ortalarından itibaren Kök Türklerin batı uzantısı olan Hazarlar Kıpçak Bozkırı'nın güney doğusunda ve Dağıstan'ı da kapsayacak şekilde müstakil bir devlet tesis etmişlerdir. Devletin merkezi olan Belencer şehri zamanına kıyasla oldukça muazzam bir dini hoşgörünün hüküm sürdüğü, her dine mensup insanın özgürce girip çıktığı ve ticaret yapabildiği bir merkezdi. Bizans ile de sıkı ilişkiler kuran Hazarların VIII. yüzyıla birlikte Arap Yarımadası dışına taşan Arap akınlarına karşı sergilediği mukavemet ve aynı dönemde Musevi itikadını benimsemeleri, tarihin akışına etki eden önemli bir hadisedir. Zira bu hadise Arap ordularının Kafkasları aşarak Slavları İslamlaştırmasını engellemiş ve dünya tarihinin seyrini etkilemiştir. Bkz. René Grousset, **Bozkır İmparatorluğu**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999, s. 207-210.

⁷ F. Eckhart, **Macaristan Tarihi**, TTK Basımevi, Ankara 2010, s. 5.

⁸ Eckhart, **a.g.e.**, s. 5.

görülmemesinin sebebi değişik Türk Devletlerinin hâkimiyeti altında yaşamış olmalarındandır.⁹

Macarlar 896'da Peçenek ve Bulgar saldırılarının sonucunda Karpatlardaki Verecke geçidini geçerek daha önce Moravya seferlerinde tanımış oldukları bugünkü yurtlarına yerleşmişlerdir. Macarların bugünkü yurtlarına gelip burayı kendilerine yurt edinmelerine “*Macar Yurt Tutuşu (Hanfoglaló)*”, bu Macarlara da “*Yurt Tutan Macarlar*” adı verilmiştir. Buraya Macarların çoğunluğunu oluşturduğu yedi kabile halinde gelmişlerdir. Bu yedi kabilenin isimleri şunlardır: Megyer (Macar), Nyék, Kürt-Gyarmat (Türkçede Kürtün, yorulmaz), Tarján (Türkçede ikinci kral, demirci kral), Jenő (Türkçede dost), Kér (Türkçede iri, dev cüsseli), Keszi (Türkçede kesik, parça).¹⁰ Akrabaları olan Hunlar gibi ilk önce Tizsa Nehri kıyısına yerleşmişler ve buradan Batıya ve Güney-batı'ya doğru seferlere başlamışlardır.¹¹ Macarlar yeni yurtlarında eski yaşayış tarzlarını devam ettirmişlerdir. Peçenek tehlikesi de az çok azaldığı için çeşitli bölgelerde akınlarda bulunmuşlar¹² ve zengin ganimetler elde etmişlerdir.¹³ Avrupa, Macar akınlarının ardından yeni bir felakete maruz kaldığını fark etmekte gecikmemiştir. Macarlar Türk devletlerinin hâkimiyeti altında kaldıkları zamanlarda öğrendikleri harp usullerini buralarda tatbik etme şansını yakalamışlardır. Yurt tutuş sıralarında Bizans İmparatoru olan Leon Sophos'un¹⁴ kayıtlarında Macarların atlarının çabukluğu ve Macarların okçuluktaki kabiliyetleri büyük yer bulmuştur. Dehşetli ok yağmuru ile düşman saflarını bozmaya çalıştıkları, bu sırada at sırtında mükemmel bir şekilde geri dönerek ok attıkları, düşman safları bozulunca verilen işaretle birlikte tekrar hücumla geçtikleri, yakın savaşlarda ise kılıç

⁹ Şerif Baştav, “*Macar-Türk Akrabalığı*”, **Makaleler 2**, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 171-172.

¹⁰ Tibor Halasi-Kun, “*Türk-Macar Akrabalığı Üzerine*”, **Erdem**, Çev. Erdal Çoban, C. 6, S.18, Eylül 1990, s. 885.

¹¹ Eckhart, **a.g.e.**, s. 9.

¹² Avrupa'daki Macar İstilaları ve savaşları için bkz. György Hazai, **Vámbéry İspirációk**, Lilium Aurum Dunaszerdahely 2009, s. 194.

¹³ Macarlar 900 yılında Pavya'ya kadar İtalya'yı, 910 yılında Almanya'yı, 919'da Loren'i, 924'te Alplerin diğer tarafındaki Frak Krallığı topraklarını, 926'da Champagne ve Attigy'e kadar uzanan bölgeyi, 937'de Reims ve Sens bölgesini, 954'te tekrar Loren, Champagne ve Burgonya'yı, tahrip ederek Attila Dönemi'ne benzer bir yıkıma sebebiyet vermişlerdir. Nihayet 955 yılında Germanya Kralı I. Otto duruma el koyarak Ausburg yakınlarında Macarları bertaraf ederek bu istilaları ortadan kaldırmıştır. Bkz. Grousset, **a.g.e.**, s. 207; Eckhart, **a.g.e.**, s. 17.

¹⁴ Leon Sophos (IV. Leon) 894 yılında baş gösteren Bulgar tehdidine karşı çareyi Macarlardan yardım istemekte bulmuş, bu teklife olumlu yanıt veren Macarlar Bulgar hükümdarı Simeon karşısında bir kaç başarılı akın yapmıştır. Bu olay Macarların Avrupa politikasına ilk müdahaleleri olarak kayda geçmiştir. Bkz. Georg Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, TTK Basımevi, Ankara 2011, s. 238-239.

ve mızrağı kullanarak düşmanı büyük bir yenilgiye uğrattıkları kaydedilen diğer özellikleri arasındadır. Ayrıca pusu kurmakta da usta olmuşlardı. Muharebede en ön saflarda da en son dâhil olan kabile Kabarların¹⁵ bulunduğu bilinmekteydi. O sıralarda Avrupa'nın karışık durumundan da faydalanmışlar ve buralarda kendilerini zorlayacak bir güçle karşılaşmamışlardır. Bu durum Macarlarda batı medeniyetlerinin zenginliği karşısında yağma arzularını kamçulamaya yetmiştir. Batı medeniyetlerinin bu zamanda Roma'ya katılmaları sonucunda içtimai ve ekonomik durumlarının birdenbire Macarlar tarafından tahrip edilmesi Batı milletlerini dehşete düşürmüş ve o zamanın yıllıklarında Macarları şeytani bir çirkinlikle ve merhametsizlikle tasvir etmişlerdir.¹⁶ Yurt işgal eden Macarların sosyal ve kültürel tarafı Bulgar-Türk, siyasi ve askeri bünyesi Doğu-Türk, hatta Kök Türk özellikleri göstermiştir. Bu özellik onları komşu kavimleri içinde yüksek bir mertebeye gelmelerini sağlamıştır.¹⁷

Macarlar, IX. yüzyıl sonunda bugünkü yurtlarını zapt ederek Macar ovasına yerleştikleri zaman kendilerini çok ağır vazifeler bekliyordu ve çok tehlikeli bir bölgeye girmiş bulunuyorlardı. Ancak Türk kavimleri ile ilişkilerde buldukları zaman bu yeni yurtlarında onları yüzyıllar boyunca komşuları arasında üstün bir duruma getirmeye, cesaret ve atılganlıkları ile başarıdan başarıya götürmeye yetmiştir.¹⁸ Çünkü zaten Macarların Avrupa'daki görünüşleri, harp taktikleri, hayat tarzları Türk kavimlerine çok benzemektedir. Hatta Bizans kaynaklarında Bizanslılar Macarlardan “*Türkler*” diye bahsetmektedirler. Diğer yandan Slavlar onları “*Onogurlar*”, Volga-Bulgarları “*Başkırtlar*”, Hazarlar “*Macarlar*” şeklinde isimlendirmişlerdir.¹⁹

Macarların ve Hunların akraba olduğu bilincinin izlerine Macar efsane ve destanlarında çok eski tarihlerden itibaren rastlanmaktadır. XI. yüzyılın sonlarında

¹⁵ Macarlara tabi bir boy olan Kabarlar aslen Türk soyundan gelmekte olup Hazar Devleti'ne dahil oldukları halde siyasi olaylar ve Hazar Devleti içinde meydana gelen dini ayrılıklar neticesinde Türklerden koparak Macarlara katılmışlardır. Bkz. Baştav, **a.g.m.**, s. 175-176.

¹⁶ Eckhart, **a.g.e.**, s. 15-16.

¹⁷ Baştav, “*Macar-Türk...*”, s. 176.

¹⁸ Şerif Baştav, “*Macar İhtilali'nin 8. Yıldönümü*”, **Makaleler 3**, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 54.

¹⁹ Yücel Namal, **Türk-Macar İlişkileri**, İskenderiye Yayınları, İstanbul 2009, s. 21.

yazıya geçen “*Gesta Ungarorum*”²⁰ adındaki Macar destanı, Macarların ve Hunların akrabalığı üzerine inşa olunmuştur. Daha sonraları Macar kavimlerinin bölge topraklarını zapt etmelerini takip eden yüz yıl içinde şekillenmeye başlayan Macar-Hun akrabalığı efsanesi daha sonraki yüzyıllarda da güçlenerek devam etmiştir. Ortaçağ’daki saray kâtipleri kronik yazarları ve hükümdarlar da Macarların Türklerle ve Hunlarla olan akrabalığı üzerinde durmuşlar ve ısrarla bu konudan söz etmişlerdir.²¹ Macaristan tarihi başkenti olan Buda Kalesi’nin aslında Attila’nın şehri olduğu bu efsanenin köşe taşlarından biridir. Başka bir önemli kayıt ise yine XI. yüzyıldan kalan “*Herzfeldi Lambert Almanak*”tır. 1071 tarihinden günümüze gelen bu belgede, Attila’nın “*dünya imparatorluğunu*” kurarken sahip olduğu “*Tanrının kılıcının*” Macar krallarının mülkiyetinde olduğu iddia edilir. Destansı anlatımlarda, kutsal olan bu kılıcın Alman kralları ve Macar hanedanı arasında yüzyıllar boyunca nasıl el değiştirdiği, kutsal kılıca layık olmayanın başına ne tür felaketler getirdiği anlatılır.²² Bu yüzden Macar kraliyet hanedanının doğrudan Attila’nın soyundan geldiğini, tarihsel bilinç olarak hep yaşatmışlardır.²³

Bugünkü Macaristan topraklarına gelip yerleşen Macarların Türk kavimleri ile olan temasları hiçbir zaman bitmemiştir. Macarları Don ve Dinyeper bölgesindeki eski yurtlarından kovan Peçenekler, bu defa onların ardından Tuna Havzası’na kadar ilerlemiş, Ruslar, Bulgarlar ve Macarlar ile sıkı münasebetlerini sürdürmüşlerdir. XI. yüzyılın sonunda diğer büyük bir Türk kavmi olan Kumanlar(Kıpçak) tarafından

²⁰ Hun-Macar Geleneği’nden bahseden ilk Macar Kroniği’dir. St. László devrinden (1077-1095) sayılabilecek, XI. yüzyıl sonunda yazılmış olan ve günümüze kadar gelen bu Macar destanına göre, Hunlarla Macarlar bir ve aynı kavimdir, ilk Macar kralı Árpád da Attila’nın soyundan gelir ve her ikisi de Yafes oğullarından Magog’un halefidir. Bu durumda yurt tutan Macar reisi Árpád Attila’nın ülkesini işgal etmiştir. Attila şehrini Roma harabeleri üzerine inşa etmiş olup, Macarlar buraya Buda, Almanlar ise Ecişburg adını vermişlerdir. Bu destana göre, Attila Hunları’nın bakiyesi olan Sekeller Macarların yurt tutuş sırasında Árpád’ın savaşlarına katılmışlardır. Bütün bunların sonucu olarak Hun-Macar akraba geleneğinin eski bir gelenek olduğunu anlayabiliriz. Bkz. Hicran Yusufoglu, “*Macarlarda Hun-Macar Akraba Geleneği*”, **Türk Kültürü**, Yıl: XXXIII, S. 387, s. 397-398.

Ayrıca Hunlardan Macarların selefleri olarak Simon Kézai’nin eseri de bahseder. Kézai eserine Hunları överek başlamaktadır. Ona göre, Hunlar ve Macarlar Babil kulesini inşa Yaseflerden Nemrut veya Mentrot ile Enen (Ünö) adlı karısından gelirler. Nemrut’un Hunor ve Magor adında iki oğlu vardır. Bir av sırasında Hunor ve Magor bir geyiği kovalarlar. Geyik onları Maeotis (Azak Denizi) bataklıklarına götürür. Burası çocukların çok hoşuna gider ve babalarının izniyle buraya taşınırlar. Burada beş yıl kalırlar ve sonra altıncı yılda Belar’ın oğullarına rastlarlar. Bunların yanında alan hükümdarı Dula’nın iki kızı da vardır. Kızları kaçırlar ve evlenirler. Bu beraberlikten Hunlar ve Macarlar meydana gelirler. Bkz. Yusufoglu, **a.g.m.**, s. 399.

²¹ Güngörmüş, **a.g.e.**, s. 20.

²² Tarık Demirkan, **Macar Turancıları**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 12-13.

²³ Demirkan, **a.g.e.**, s.13.

hâkimiyetlerine son verilince Peçenekler bütün Balkanlara, Bizans arazisine ve Macaristan'a kadar yayılmış ve çok sayıda Peçenek boyu Macaristan'ın çeşitli yerlerinde yerleşmiştir. Peçeneklerin ardından ilerleyen ve onların boş bıraktıkları yerlere yerleşen Kumanlar, Macaristan Ovası'ndan Aral Gölü'ne kadar uzanan çok geniş bir sahada dağınık olarak yaşamışlar, başta Rus Knezlikleri olmak üzere Bizans ve Macarlarla sıkı münasebetlerini sürdürmüşlerdir. Böylece bütün Doğu Avrupa ve Güney Rusya'da onlar hâkim olmuşlardır. Moğollar, Kumanların hâkimiyetine son vermişler ve ardından da Altın Orda Devleti'ni kurmuşlardır. Moğolların önünden kaçan pek çok Kuman Macaristan'a sığınmış ve büyük bir kısmı Macar Ovası'nda yerleşmiştir. İşte bundan dolayı Macarların menşeleri, eski tarihleri Türk Dünyası ve Türkler ile yakından alakalıdır.²⁴ Bizans kaynaklarında Macarlardan “*Türkler*” olarak bahsetmelerinin nedenlerinden biri de budur.

Macar tarihinin eski Türk tarihi ile benzeşmesi, Macarların Hıristiyanlığı kabul etmeleri ile farklı bir boyut kazanmıştır. Macar Kralı Vayık'ın (Vajk) Stefan (İstván Etienne) adını alarak vaftiz olması o güne kadar batı dünyası için büyük bir korku ve dehşet kaynağı olan Macarların artık Asya'dan gelecek tehlikelere karşı emin bir kale haline gelmesi anlamını taşıyordu.²⁵ Bu olay Türk-Macar münasebetlerine de derinden etki etmiştir. Macarların Hıristiyanlığı kabulünün ardından Türk kavimleri ile Macarlar arasında kültür münasebetleri hemen kesilmemiş ancak yavaşlamıştır. Artık Türklerin Macarları derinden etkileme dönemi sona ermiş, iki milletin Macarların yeni yurtlarında karşılaşma zamanı gelmiştir. Bu devirden sonra Osmanlı Türkleri Macarları hiç rahat bırakmamışlardır. Böylece Macaristan Osmanlı Devleti ile Habsburgların çatışma alanı haline gelmiştir.²⁶

Macarların yurt işgalinin ardından çok sayıda Türk kavmi Macar arazisine girmiş ve onlar arasında erimiştir. Bunların başında Peçenekler ve diğer bir büyük Türk kavmi olan Kumanlar gelmektedir. Ancak Peçenekler ve Kumanlar Macar tarihinde en önemli problemlerden birini oluşturur. Bu kavimlerin Macar tarihinde, Macarların batıda yaptıkları akınlardan sonra, kayıplarını telafi etmeleri gibi olumlu

²⁴ Şerif Baştav, “*Türk Kültürüne Hizmet Eden Macar Türkologlar*”, 2023, S. 59, Ankara 2006, s. 5.

²⁵ Grousset, **a.g.e.**, s. 207; Eckhart, **a.g.e.**, s. 18-20.

²⁶ Baştav, “*Macar-Türk...*”, s. 178.

katkılarının yanında, Macarların onları kendi içinde eritmeye çalıştıkları dönemde Osmanlı Türklerinin Rumeli’de ilerlemesine olanak sağlamasından dolayı olumsuz katkıları da olmuştur. Osmanlı Devleti, böylece XIV. yüzyılın sonundan başlayarak Macar tarihinde üç yüz yıldan fazla bir dönem problem olmuştur. 1354 yılında Osmanlılar Çanakkale Boğazı’nı aşarak Rumeli’ye geçmişler, hızla ilerleyen Osmanlılar 1354 de Çimpe kalesini ele geçirmişler, 1364’te Sırsındığı Zaferi ile Balkan milletlerinin direncini kırmışlar, 1396 yılında Niğbolu’da Haçlı ordusunu dağıtmışlardır. Bunu takip eden yıllarda Osmanlı kuvvetleri Tuna kıyısında bulunan birçok Macar kalesini ele geçirmişler, Erdel Havzası başta olmak üzere Macar Ovası’na akınlar düzenlemişlerdir.²⁷

Türklerle Macarların karşı saflarda ilk karşılaşmaları Hammer’e göre Sırsındığı Savaşında olmuştur. Rivayete göre Macar Kralı Lajos bu savaşta Türklerin kılıcından kıl payı kurtulmuştur. Ancak Macar tarihçisi Lajos Fekete’ye göre ilk karşılaşma 1366 yılında gerçekleşmiştir.²⁸ Bu ve benzeri örneklerde görüldüğü gibi Türkler ve Macarların ilk karşılaşmaları hakkında değişik görüşler bulunmaktadır. Ancak gerçek şudur ki Macarlar bu tarihlerden itibaren Türklere karşı Hıristiyan Avrupa’yı koruyan bir kalkan görevi görmüşlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu, XV-XVII. yüzyıllarda izlediği politika ile Macarların tarihine damgasını vurmuştur. Bu dönemde Balkan topraklarına yayılan Osmanlılar, Kanuni Sultan Süleyman’ın Macarlara karşı 1526’da elde ettiği Mohaç Zaferi²⁹ ile Macaristan’a girmiştir. Savaş sırasında Macar Kralı II. Lajos harp sırasında hayatını kaybetmiştir. Mohaç yenilgisi ile Macaristan iki düşman cepheye ayrılmıştır. Macaristan’ın bir kısmı Habsburgların idaresinde Ferdinand’ı (1526-1564) kral seçmiş, diğer kısmı ise Zapolyai (1526-1540) etrafında toplanıp Habsburglara karşı Türkleri yardıma çağırmıştır. 1538 yılında iki taraf arasında bir anlaşma yapılsa da Kanuni Sultan Süleyman’ın sözü daha ağır basmıştır. Kanuni, Feodal bir düzene sahip Macaristan’ı ancak fethederek düzene kavuşturabileceğini düşünmüştür ve

²⁷ Başstav, **a.g.m.**, s. 178.

²⁸ Hicran Yusufoglu, **Osmanlı-Macar İlişkileri**, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları, Ankara 1995, s. 20.

²⁹ Maria T. Nyiri, “Macaristan’da Türkoloji’nin Tarihi I”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 139, Ağustos 2002, s. 202.

1541 yılında Budin'in işgaliyle bu düşüncesini gerçekleştirmeye başlamıştır. On yıl içinde Macaristan'ın en önemli yerlerini ele geçirmiştir. Böylece Macaristan üçe ayrılmıştır. Habsburg egemenliği altında Macarların hayatı pek parlak olmamış, Habsburg istibdadı ve her şeyi merkezileştirme politikası, Macaristan'ı üvey evlat saymaları, Türk-Macar problemi ile sadece batı kısmını ilgilendiren kısmında meşgul olmaları Macarları rencide etmiştir. Bu durum Macarların devlet otoritesi ile aralarının açılmasına sebep olmuştur. Türklerin Macaristan'a girişinin ardından iki ayrı görüş ortaya çıkmıştır. Transilvanya'nın Türk dostu politikasına karşı, Batı Macaristan'ın politikası Türk düşmanlığı üzerine inşa olmuştur. I. Leopold'un (1657-1705), mutlak bir idareye başvurarak Macaristan ve Bohemya'yı Avusturya'ya bağlama teşebbüsünde bulunması daha önce Avusturya taraftarı olan Macarları bile Avusturya aleyhine çevirmiştir. Ancak Habsburg hükümdarı anlayış göstermesi gerekirken bu hareketleri kan ve ateşle bastırma yoluna gitmiştir. Hükümdarın bu hareketi Macarlar arasında büyük bir tepkiye sebep olmuştur. Bunun üzerine Macar milleti Avusturya aleyhine silaha sarılmıştır. Böylece Macaristan milli hareketi savunan *Kurucz* adındaki mücahitleriyle, Avusturya'ya sadık *Labanc*'ların mücadelelerine sahne olmuştur. İç savaşların çok çetin bir döneme girdiği 1672 ve 1683 yılları arası Macaristan için çok yıkıcı bir dönem olmuştur. Kuruczların lideri Thököly Bab-ı Âli'ye başvurarak Osmanlı tabiiyetini kabul etmek suretiyle Osmanlı Devletinden yardım istemiştir. 1683 yılında Kara Mustafa Paşa, Viyana üzerine sefere çıktığında neredeyse bütün Macaristan Türkler tarafında yer almıştır.³⁰ Ancak Kara Mustafa Paşa'nın 1681-1682 Macaristan Seferi'nden ve Thököly'nin bazı hareketlerinden dolayı Türklerin niyetleri fark edilmiştir. Bunun üzerine İmparator I. Leopold ve Lehistan Kralı III. Jean 31 Mart 1683 tarihinde Türklere karşı ittifak kurmuşlardır. 14 Temmuzdan beri Viyana'yı kuşatmakta olan Türkleri birleşik imparatorluk birlikleri 1683 tarihinde yenilgiye uğratmışlardır. Papa XI. Innocent'in girişimiyle Habsburg İmparatorluğu, Lehistan ve Venedik'in katılımıyla Mart-Nisan 1684'de Türklere karşı "*Kutsal İttifak*" oluşturulmuştur. Bu ittifak ordusu, 3 aydan fazla kuşatma altında kalan Budin'in üzerindeki kuşatmayı kaldırmış, ardından 1686 yılında da 145 yıllık egemenliğin ardından Budin'i Türklerden geri almıştır. 12 ağustos 1687 yılında İmparatorluk orduları Nagyarsany'da Türkleri ağır bir

³⁰ Şerif Baştav, "*Macar İhtilali'nin...*", s. 57-59.

yenilgiye uğratmışlardır. Ardından 21 Ağustos 1690'da Imre Thököly Türk ve Tatar birliklerinin başında Zernyes'te İmparatorluk ve Erdel ordularını bozguna uğratmıştır. Ancak 19 Eylül 1691 tarihinde yüzyılın en kanlı savaşı olan Szlánkemén çarpışmasında Türkler kaybetmişlerdir. Sonunda 24 Ocak 1699 tarihinde Szerémség'deki Karlofça'da Kutsal İttifak ve Osmanlı Devleti arasında 25 yıllık Karlofça Barışı imzalanmıştır.³¹ Bu şekilde, Osmanlıların 1683 yılındaki Viyana Bozgunu'ndan sonra birleşik Hıristiyan Haçlı orduları 1686 yılındaki Buda'yı ve 1699 yılında Macaristan'ı geri almayı başarmışlarsa da, Macaristan bu defa da Avusturyalıların tahakkümü altına girmiş ve bu dönemden itibaren giderek artan Avusturya baskısı altında adeta bir sömürge devleti haline gelmiştir. Macar halkı, Habsburgların yönetiminde uygulanan baskı ve zulüm politikasına karşı ülkesinin tam bağımsızlığını elde etmek ve Macaristan'ı ezen Avusturya boyunduruğundan kurtulmak için birçok defa harekete geçmiştir.³²

Osmanlı fetihleri ve bilhassa Kanuni Sultan Süleyman zamanında Mohaç Meydan Muharebesi ile başlayan ve çatışma ekseninde süregelen Türk-Macar ilişkileri, Avusturya işgali ve Macar bağımsızlık mücadeleleri sırasında boyut değiştirerek daha sonraki yıllarda dostane bir seyre dönüşmüş ve giderek gelişip güçlenmiştir. 1682-1684 yıllarında Imre Thököly'nin idaresindeki bağımsızlık hareketi, Türklerin desteğini görmüş ve bu hareketin bastırılmasından sonra Thököly (1657-1705) İzmit'e giderek oraya yerleşmiş, dönemin padişahı III. Ahmed kendisine Altındağ eteklerinde Çiçek Meydanı olarak anılan araziyi bağışlamış, Thököly sürgünde kaldığı yılların çoğunu Çiçek Meydanı'nda geçirmiş ve İzmit'te ölmüştür. Thököly'den sonra 1703-1711 yılları arasında II. Ferenc Rákóczi önderliğinde dışarıdan yardım görebileceği umuduyla başlatılan özgürlük savaşları, Fransa özgürlük savaşlarının seyrinin istenildiği gibi gelişmemesi üzerine yerel bir hareket olarak kalmış ve Rákóczi deyim yerindeyse bu mücadelede tek başına bırakılmıştır. Macar Özgürlük Hareketi'ne yapılan mali yardımlar, 1707 yılının sonlarından itibaren durma noktasına gelmiştir. Tek başına mücadelesini sürdüremeyeceğini anlayan Rákóczi taraftarları ile beraber önce Lehistan'a, ardından

³¹ Hicran Akın (Yusufoğlu), "*Osmanlı-Macar İlişkileri*", **Tarih ve Toplum**, Kasım 2001, S. 215, s. 36.

³² Melek Çolak, **1956 Macar İhtilali ve Türkiye**, Nehir Yayınları, İstanbul 2009, s. 105-106.

da 1713'te Fransa'ya gitmiş ve 1717'ye dek burada kalmıştır. Osmanlı padişahı III. Ahmet'in çağrısı üzerine, Osmanlı ülkesine sığınan Rákóczi ve destekçileri, Türk halkının eşsiz konukseverliğinden yararlanarak Tekirdağ'da yaşamışlar ve Macar halkının özgürlüğü için yeniden savaşılabilecekleri günü beklemişlerdir.³³ Habsburgların, kendisini teslim etme isteklerini Sultan III. Ahmet 1720'de ne namusunun, ne Kuran'ın buna izin verdiğini, böyle bir namussuzluğa katlanmaktansa başkentini yitirmeyi bile göze aldığını bildirerek reddetmiştir. Böylece Tekirdağ Macar Özgürlük Savaşçılarının uzun yıllar boyunca sığınağı durumuna gelmiştir. "*Macarlar Sokağı*", "*Macarlar Kuyusu*" anılarını ondan sonra da korumuştur. Her iki sığınmanın ardından buraya gelip, burada ölenlerin mezarları ondan sonra yüzyıllar boyunca korunmuş ve yok olmaktan kurtarılmıştır. XIX. yüzyıl ortalarında yine bir fırsat Türk-Macar İlişkilerini güçlendirmiştir.³⁴ Fransız İhtilali'nin ardından bütün Avrupa'yı saran 1848 İhtilalleri Macaristan'ı da etkisi altına almıştır. Her ülkede değişik şekillerde görülen ihtilal dalgaları Avusturya'ya karşı olan Macaristan'da milli istiklal gayesiyle patlak vermiştir. Özgürlük mücadeleleri sonrasında daha öncekiler gibi Lajos Kossuth'un ve maiyetindekilerin sığınacağı tek yer Osmanlı Devleti olmuştur. Avusturya ve Rusya'nın mültecileri iade taleplerine karşı padişah Abdülmecid "*Her Macar için gerekirse elli bin Osmanlı kanı dökerim ama yine de mültecileri iade etmem*" cevabını vermiştir.³⁵

XVI. ve XVII. yüzyıllar boyunca Osmanlı fetihlerine karşı Macar sınırlarının müdafaa sistemini kurmak ve devam ettirmekte inkâr edilemez nitelikte müspet bir rol oynayan Habsburglar, Macarların İstiklal savaşını bastırdıkları için şimdi düşman konumuna geçmişlerdir. 1848-1849'dan başlayarak günümüze kadar, Habsburglar, Macar popüler yazınında ve tarihinde kötü bir damga yemeyi sürdürmüşlerdir. Öte yandan bir zamanlar doğal düşmanlar olan ve on altıncı yüzyılın ortalarında Ortaçağ Macar Krallığı'nı yıkan Türkler, Macar popüler düşüncesinde dostlara ve hatta kardeşlere dönüşmüştür. Çünkü Türkler Macarların cömert destekçileri olmuşlar ve Habsburglara karşı giriştikleri İstiklal Savaşı'nda uğradıkları yenilgiden sonra

³³ Çolak, a.g.e., s.106.

³⁴ GY. Káldy-Nagy, *Studia Turco-Hungarica*, Budapest 1974, s. 11.

³⁵ Bayram Nazır, *Osmanlıya Sığınan Macar ve Polonyalı Mülteciler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2006, s. 19-20.

ülkesini terk etmek zorunda kalan Macarlara koruma ve yeni bir vatan yeni bir hayat sunmuşlardır. Hatta daha sonra buna Çarlık Rusyası'nın Balkanlardaki siyasi arzuları ve nüfuzundan artan şekilde duyulan korku da eklenmiştir.³⁶

Yukarıda kabataslak da olsa çerçevesini çizmeye çalıştığımız Türk-Macar siyasi ilişkilerinin prehistorya döneminden başlayarak günümüze kadar uzanan ve beklide daha elle tutulur verilere dayanan bir de kültürel boyutu bulunmaktadır. İki ülke arasındaki ilişkilerin en çarpıcı örnekleri iki dilde halen bulunan ve kullanılan, eş sesli ve anlamlı kelimelerdir. Yine ilkel dönemlerden kalma ve Türk-Macar yakınlığını kanıtlayan bir diğer veri pentatonik halk müziğidir. Bunların en iyi kanıtları Macaristan'da geniş alanlarda yürütülen Türkoloji ve dilbilimi araştırmalarının sonuçları ve XX. yüzyılın en ünlü halk müziği araştırmacısı, müzik pedagoğu ve bestecisi olan Béla Bartók'un³⁷ Anadolu'da yapılan araştırmalarının neticeleridir.³⁸

Macar-Türk işbirliğinin örneklerinin, ülkesel ve kişisel bağlarının sayısı çok fazladır. Matbaanın kurucusu ve aynı zamanda yaşadığı dönemin (XVII. ve XVIII. yy.) büyük aydını ve modern düşünürü İbrahim Müteferrika ile başlayıp, Balint Balassi³⁹ ile devam etmekte ve daha birçok benzer örneği barındırmaktadır. Bálint Balassi XVI. yüzyılın mükemmel Macar Rönesans ozanı, Türk şiirinin hayranı ve

³⁶ Gábor Ágoston, “Siyaset ve Histoğrafi: Macaristan'da Türk ve Balkan Çalışmalarının Gelişimi ve İstanbul'daki Macar Araştırma Enstitüsü”, Çev. Bülent Keneş, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 15, s. 92.

³⁷Béla Bartók, “Modernlerin en klasığı değilse, klasiklerin en modernini” diye nitelenmiştir. XX. yüzyıl müziğinde yeni bir yol açmıştır ve ulusal müzik ekollerine etkisi büyük olmuştur. “Büyük yolların bestecisi” olarak da anılan Bartók, kendi memleketini köy köy dolaşmış, komşu ülkeleri de, hatta Mısır'ı da dolaşmış halk türkülerini dinleyip kaydetmek için bölgeleri karış karış gezmiştir. Ayrıca 1936 yılında Türkiye'ye de gelmiş, Güneydoğu Anadolu'nun Suriye sınırında Yörüklerin kışladıkları bölgede kalıp müzik derlemeleri yapmıştır. Bkz. Edit Tasnádi, “Béla Bartók'tan, Ölümünün 50. Yıl dönümünde”, **Türk Kültürü**, Yıl: XXXIV, S. 394, s. 115.

³⁸Maria Német Székely, “Macar-Türk Tarihi İlişkileri”, **Türk-Macar Tarihi İlişkilerinden Kesitler**, Milli Saraylar Daire Başkanlığı, Hazırlayan T. Cengiz Göncü, İstanbul 2009, s. 15-16.

³⁹ Bálint Balassi, 1554'te doğmuş, 1594 yılında ölmüştür. Macaristan'da Habsburgların, Osmanlı Devleti'nin ve bir taraftan da Hristiyanlığın çeşitli mezhepleri arasında çatışmaların devam ettiği fırtınalı bir dönemde yaşamıştır. Rönesans Çağı'nda Balassi, Rönesans insanının heyecanı ile dünyayı keşfetmiş, konusu ister askerlik, ister aşk olsun şiirlerinde doğa mecazları ön planda olmuştur. Balassi, muhteşem bir asker ve koçaklama şairi olmuştur. Aristokrat bir aileden olduğu halde ve derebeyi olmasına rağmen kralına karşı gelmiştir. Ancak bu büyük ozan, hayatını Osmanlıların elinde olan Estergon kalesine karşı hücum katıldığı sırada kaybetmiştir. Bkz. Edit Tasnádi, “Macar Ozan Bálint Balassi ile Türk Şiiri Ölümünün 400., Doğumunun 440. Yıldönümünde”, **Türk Kültürü**, Yıl: XXXIV, S. 402., s. 621.

aynı zamanda yorumcusudur. Ama ne yazık ki Osmanlı Devleti'ne karşı silahlı çatışmalarda yer almış ve hayatına son veren bir Türk topu olmuştur.

Osmanlı Devleti ile Macaristan arasında XV. ve XVI. yüzyıllarda pekişen siyasi ve kültürel ilişkilerin yanında ekonomik ilişkiler de hiçbir zaman eksilmemiştir. Osmanlı Devleti'nin Macaristan topraklarındaki yüz elli yıllık hâkimiyet döneminde verimli Macar topraklarında tarım üretimi iki kat artış sağlamış, ticaret de buna nazaran artış göstermiştir. Ticaret ve ulaşımın devlet denetimi altında bulunmasından dolayı Macar topraklarına giren tüccarların kendilerini emniyette hissetmeleri ticaretin artışıdaki diğer önemli bir husus olmuştur.

Osmanlı egemenliği döneminde Macaristan'da şehirlerdeki ekonomik hayatı, faaliyetleri loncalar tarafından kontrol edilen askerlerle ya da bölgesel pazarların ihtiyacı olan malları üretip satan zanaatkârlar ve esnaflar oluşturmuştur. Ayrıca deri zanaatı de yaygınlık kazanmıştır. Birçok şehirde debbağlık, sarraçlık, çizmecilik ve haffaflık gibi deri işlemeyle alakalı iş kolları önem kazanmıştır. Şehirlerde diğer bir esnaf zümresini, tekstil ve buna bağlı terzilik, hayyatlık, hallaçlık, keçecilik, boyacılık gibi iş kolları teşkil etmiştir. Bu meslek gruplarına ait dükkânlar belirli çarşı ve hanlarda kurulmuş ve belli kurallara göre işletilmiştir. Böylece Macaristan'da Osmanlı hâkimiyeti döneminde ekonomik faaliyetler daha da gelişmiş ve buna bağlı olarak ekonomik merkezler de büyümüştür. Yeni tarım alanları üretime açılmış, yeni zanaat oluşturulmuş ve Macaristan'ın diğer Avrupa ülkeleri arasında önemli bir mevkiye gelmesine olanak sağlanmıştır.⁴⁰

---

⁴⁰ Sadık Müfit Bilge, **Osmanlı'nın Macaristanı**, Kitabevi, İstanbul 2010, s. 100-105.

1.BÖLÜM SİYASİ İLİŞKİLER

1. 1. 1867-1900 Yılları Arası Osmanlı-Macar İlişkileri

Fransız İhtilali'nin ardından devrim dalgaları bütün Avrupa'yı hızla etkisi altına almış ve içten içe bir kaynaşma başlamış, her millet bağlı olduğu devlete karşı o ya da bu sebeple ayaklanma girişimlerinde bulunmuştur. Bu devrim dalgaları Avrupa tarihinde önemli bir rol oynayan Habsburgların da etkilemiştir. Habsburgların bağlı bulunduğu Kutsal İttifak dağılmış, içerde ise birtakım ayaklanmalar devleti olumsuz bir şekilde etkisi altına almıştır. Bunlardan bir tanesi de hiç şüphesiz 1848-1849 Macar Özgürlük mücadelesi olmuştur.

1848-1849 Macar Özgürlük Mücadelesi'nin kanlı bir şekilde bastırılmasının ardından Habsburg İmparatorluğu ile Macaristan arasında siyasi ilişkiler iyice gerginleşmiş, bu gerginlik her iki tarafı da oldukça yıpratmıştır. Ancak uzun zamandır üzerinde durulan Habsburglar ile uzlaşma isteği 1866 yılında sonuç vermiştir.⁴¹ 1867'de tarihte "*Ausgleich*" olarak adlandırılan bir uzlaşma sonucu Avusturya İmparatorluğu, Avusturya ve Macaristan Krallıklarının ortaklığı üzerine kurulu yeni bir birliğe dönüşmüştür.⁴² Bu yeni oluşturulan birliğe göre Avusturya İmparatoru Franz Joseph(1848-1916), aynı zamanda Macar kralı olarak taçlandırılmıştır. Böylece iki krallık aynı parlamentolara ve hükümetlere sahip olmuş, yalnızca üç ortak bakanlık dışişleri, savaş ve maliye bakanlıkları oluşturulmuştur. Bu tarihten itibaren ortaya çıkan ikili monarşi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu adını almıştır.⁴³ Macarlar bu şekilde kazandıkları haklar

⁴¹ Güngörmüş, **a.g.e.** s. 58.

⁴² 1867 yılında Habsburglar ve Macarlar arasında varılan uzlaşma sonucunda Macaristan Erdel ile yeniden birleşmiş, Peşte'de bağımsız bir Macar meclisinin oluşturulmuş ve Kont Gyula Andrassy başkanlığında Macar hükümeti kurulmuştur. Ayrıca "*Honvedség*" adı altında yeniden ulusal Macar ordusunun kurulmasına olanak sağlanmıştır. Bu uzlaşmaya göre İmparatorluğun iki başkenti ve iki yönetici ulusu oluşmuştur. Bunlardan biri Alman ve Avusturya Halkı ve onların Başkenti Viyana, diğeri ise Macarlar ve onların başkenti Budapeşte'dir. Bu uzlaşma dönemi 1918 yılına kadar sürmüştür. Güngörmüş, **a.g.e.**, s. 59.

⁴³ Burak Samih Gülboy, "*Avrupa Ahenginin İşleyişi Çerçevesinde Macar Ayaklanmasının Analizi*", **Macar Kardeşler**, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012, s. 133.

sonucunda Avusturya-Macaristan Devleti'nin iç ve dış işlerinde daha fazla pay sahibi olmuşlardır.

Diğer taraftan Macaristan'daki 1848-1849 Macar Özgürlük Mücadelesi'ne Sultan Abdülmecid'in Macarlara ve daha sonra Macar Mültecilerine verdiği destek ve fevkalade hürmet Türk-Macar ilişkilerinin geleceği içinde belirleyici bir öneme sahip olmuş, Macarlar ise bu desteği karşılıksız bırakmamışlardır. Sultan Abdülmecid'den sonra tahta çıkan Abdülaziz döneminde (1861-1876) ise Avusturya'nın Prusya Krallığı ile mücadelesi, 1866 Sadowa yenilgisi⁴⁴ ve Macaristan'la uzlaşma yoluna gitmesi (14 Şubat 1867) gibi önemli olaylar meydana gelmiştir. Sultan Abdülaziz, 1867 yılı Haziran'ında çıktığı Avrupa seyahati kapsamında 27-31 Temmuz 1867 tarihleri arasında Avusturya'da I. Franz Joseph'in konuğu olmuştur. Sultan Abdülaziz, Hofburg, Hazine Dairesi ve Arsenal'de incelemeler yapmış ve Bruck şehrinde düzenlenen askeri gösterileri izlemiştir. Daha sonra Tuna Nehri üzerinden buharlı bir gemi ile Budapeşte'ye hareket etmiş, bir haftalık yolculuktan sonra İstanbul'a geri dönmüştür.⁴⁵ Sultan Abdülaziz, Avrupa seyahati dönüşü sırasında uğradığı Budapeşte'de “*éljen Török*” (Türk çok yaşa) diye haykıran yüzlerce Macar ailesi ve çocukları tarafından karşılanmış, Sultan için o

⁴⁴ Viyana Kongresi (1815)'nin, Avusturya'nın da etkisiyle parçalanmış olarak bıraktığı uluslardan biri Almanlar olmuştur. Bunun üzerine Almanlar arasında XIX. yüzyılın başlarından itibaren ulusçuluk, bağımsızlık ve demokrasi akımlarının etkisi ile birlik için çalışmalar başlamıştır. Almanlar arasında, Alman birliğini kurabilecek ve öncülük görevini üstlenebilecek iki devlet ön plandaydı. Bunlar Avusturya ve Prusya idi. Ancak Avusturya çok uluslu yapısından dolayı Alman politikasını takip edecek durumda değildi. Bundan dolayı Alman ulusçuları Prusya etrafında toplanmıştı. Alman birliğinin kurulmasında birinci derece rol oynayan kişi ise 1862 yılında başbakanlığa getirilen Otto van Bismarck olmuştur. Bismarck, Alman birliğinin politik yollarla değil “*demir ve kanla*” yani kuvvet yoluyla çözümlenebileceği düşüncesini savunmuştur. Bunu gerçekleştirmek için Avusturya'yı Almanya'nın politik yapısından dışarı atmaya ve sonra Prusya liderliğinde Alman devletlerinin birliğini sağlamaya çalışmıştır. Bunun için ilk adımı, Avrupa devletlerinin yardımını ve tarafsızlıklarını sağlayarak Danimarka'ya savaş ilan ederek atmıştır. İkinci adım ise, Prusya-Danimarka Savaşı'nın ardından yapılan Gastein Anlaşmasına uymadığı gerekçesiyle Avusturya'ya karşı atılmıştır. Prusya bütün bu gelişmelerin ardından 1866 Haziran ayında Prusya-Avusturya Savaşını başlatmıştır. Prusya bu savaşa çok iyi hazırlanmış ve iki cephede savaşmak zorunda kalan Avusturya üzerinde kısa sürede üstünlük sağlamıştır. Bismarck orduları, 3 Temmuz 1866 yılında Sadowa (Königgrätz) Savaşı'nda Avusturya'yı kesin bir yenilgiye uğratmışlardır. Sadowa yenilgisi yalnız Prusya-Avusturya arasındaki ilişkileri değil, Almanya'nın geleceğini de tayin etmiştir. Bu savaş sonrasında yapılan Prag Anlaşması ile Alman Birliği'nin kurulmasındaki engellerden biri daha ortadan kalkmıştır. Avusturya Alman devletleri üzerindeki yüzyıllardır devam eden hak ve yetkilerini böylece Prusya'ya bırakmış ve kendisi bundan böyle 1867 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu haline gelmiştir. Bu tarihten sonra da yönünü daha çok Doğuya çevirmiştir. Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-2010)**, Der Yayınları, İstanbul 2010, s. 268-274.

⁴⁵ “*Sultan Abdülaziz Dönemi (1861- 1876)*”, **Türk-Macar Tarihi İlişkilerinden Kesitler**, Milli Saraylar Daire Başkanlığı, Hazırlayan T. Cengiz Göncü, İstanbul 2009, s. 209.

güne kadar eşi benzeri görülmemiş sevgi ve hürmet sergilenmiştir. Şüphesiz ki Osmanlı Devleti'nden her kim bu eski Türk toprağında bulursa dostane bir şekilde ağırLANACAKTI. Zira 1848-1849 İhtilalleri sonrasında Osmanlı Devleti'ne sığınan Macar mültecilerine Avrupa'da hiçbir devlet kucak açmadığı halde Türkler en dostane duygularla karşılık vermişler, kardeşçesine muamele etmişler, uygun olan devlet dairelerinde iş imkânı sağlamışlar, hastalara hekimler tahsis etmişlerdir. Ayrıca Macar mülteciler mal ve mülk sahibi edilerek hayatlarının teminat altına alınması sağlanmıştır.⁴⁶ Sultan Abdülaziz'in Avrupa ve Budapeşte ziyaretinin ardından iki yıl sonra da I. Franz Joseph'in iade-i ziyareti gerçekleşmiştir. 1869'da açılan Süveyş Kanalı'nın açılışına Avrupa'nın önemli hükümdarları ve devlet adamları da davet edilmiştir. Aynı tarihlerde Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul önemli bir karşılama sahne olmuştur. Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph de Mısır'daki törenlere katılmadan önce İstanbul'a gelmiş ve Sultan Abdülaziz'in konuğu olmuştur. Sultan Abdülaziz bu ziyaret esnasında konuk Avusturya-Macaristan hükümdarına Latince dört adet tarihi el yazma eseri de hediye etmiştir.⁴⁷

Bütün bunların yanı sıra Sultan Abdülaziz döneminde başlayan ve sonraki dönemlerde Osmanlı Devleti'nin itfaiye teşkilatının kurulmasında ve modernleşmesinde önemli bir rol üstlenen Kont Ödön Szechenyi (Ziçni Paşa) ilk defa 1871'de İstanbul'a gelmiş ve 1874'de Sultan Abdülaziz'in emri ile itfaiye alayı başöğretmenliğine atanmıştır (24 Kasım 1874). Macaristan'da Türkoloji konusunda akademik çalışmalar da yine XIX. yüzyılın ikinci yarısına, 1870'li yıllara rastlamıştır.⁴⁸

XIX. yüzyılın son çeyreği Osmanlı-Macar ilişkileri bağlamında son derece önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde her iki devletin sınırını teşkil eden Balkan coğrafyasında meydana gelen çalkantı ve buhranlar özellikle Türkler açısından bir açmazla dönüşmüş ve sonuçta yaşanan büyük toprak

⁴⁶ Tayyip Gökbilgin, "XIX. Asır Sonlarında Türk-Macar Münasebetleri", **Németh Armağanı**, Haz. János Eckmann, Ağâh Sırrı Levend, Necdet Mansuroğlu, TDK Yayınları, Ankara 1962, s. 175.

⁴⁷ "Sultan Abdülaziz Dönemi (1861-1876)", **a.g.e.**, s. 213. (Bu eserler günümüzde Macaristan Milli Kütüphanesi olan Szechenyi Kütüphanesinde muhafaza edilmektedir.)

⁴⁸ "Sultan Abdülaziz ...", s. 209.

kayıpları Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa kıtasındaki varlığına büyük bir tehdit oluşturmuştur. Bilhassa Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun güney sınır bölgesi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun beş yüz yıllık hâkimiyet alanı, yani Balkan Yarımadası, büyük güçlerin çıkarlarının çatıştığı bir alan haline gelmiştir. Balkanlardaki çıkar çatışmalarının yaşanmasının en büyük nedenlerinden biri de hiç şüphesiz Osmanlı İmparatorluğu'nun her geçen gün toprak kaybetmesi ve bu kayıplar neticesindeki girilen gerileme sürecidir. Balkanlarda farklı etnik yapıya ve kültüre sahip birçok topluluk bunu fırsat bilmiş ve her daim fırsat gözetleyen Rusya'nın da desteğini alarak birtakım ayaklanma girişimlerinde bulunmuşlardır.

Avusturya, 1848-1849 Macar İhtilalleri'nin bastırılması hususunda yardım eden Rusya'ya karşı kendisini borçlu hissetmekle birlikte Kırım savaşındaki izlediği siyasetten sonra bu devlet ile arasını bir türlü düzeltmemiştir. Ayrıca Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, hiçbir zaman Rusya'nın Panslavizm⁴⁹ politikası altında Balkanlarda Ortodoks ve Slav milletlerinin üzerinde hâkimiyet kurmasını istememektedir.⁵⁰ Yani Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Ruslara bir yandan minnet borçlu olduğu halde diğer yandan da Rusya'nın Balkanlarda yayılmacı siyaseti karşısında endişeli bir tavır sergilemiştir.

Rusya, 1854-1856 Kırım Savaşı sırasında ve sonrasındaki tutumu neticesinde Prusya hariç, diğer Avrupa devletlerini karşısına almış bunun neticesinde de Karadeniz'deki hâkimiyet alanı daralmış ve Avrupa'da yalnızlığa mahkûm olmuştur. Bu yüzden yayılmacı siyasetini daha çok Orta Asya bölgesine kaydırmak zorunda

⁴⁹ Panslavizm, bütün Slavların zaruri bir şekilde birleşmesi ve işbirliği içinde olması gerektiğini savunan, XIX. yüzyılın erken dönemlerinde ortaya çıkan ideolojik ve siyasi harekettir. Bu hareketin Fikir babası, Buda'daki Slovak Lutheryan cemaatinin vaizi olarak görev yaparken, romantizm tarzındaki görüşlerini 1820 ile 1830 yılları arasında Slava'nın Kızı adlı destanında detaylandıran Slovakyalı Lutheryan rahibi Jan Kollar'dır (1793-1852). İlk başlarda, Panslavizm Avusturya İmparatorluğu'ndaki az sayıdaki Slav kökenli insanların hareketiydi. Ancak, Rusların kötü bir şekilde kaybettiği Kırım Savaşı'ndan sonra (1853-1856) Rusya'ya da yayıldı. Bundan sonra, Rusya İstanbul'a ve Boğazlar yönündeki etkisini Balkanlara doğru yaymaya çalıştıkça Rus emperyalizminin bir aracı haline geldi. Rusya tarafından teşvik edilen Panslavizm Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndaki sorunların körüklenmesinde ve 1914'teki François Ferdinand'ın suikastının planlanmasında büyük rol oynamıştır. Bu eylem, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun parçalanmasına ve Rusya'daki Romanov ailesinin düşmesine neden olan Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına doğrudan yol açan sebep olmuştur. Stevan BélaVárdy, **Historical Dictionary of Hungary**, TheScarecrowPress, London 1997, s. 544.

⁵⁰ Namal, **a.g.e.**, s. 64.

kalmıştır. Osmanlı Devleti bu yüzden kısa bir süreliğine de olsa Rusya tehdidinden kurtulmuştur. Bu aslında Osmanlı Devleti için hem içerde hem de dışarıdaki faaliyetlerini artırmak için bir fırsat olması gereken bir dönemdir. Ancak durum böyle gelişmemiştir. Osmanlı Devleti'nde 1839 ile başlayan Tanzimat Dönemi sona ermiş, Islahat Dönemi başlamıştır. Tabii ki bu durum devlet içinde ekonomiden toplum yaşantısına, hukuktan eğitime kadar birçok alanda ülkeyi etkilemiştir. Ülke içinde bunlar yaşanırken ülke dışında ve özellikle Balkan coğrafyasında bir sürü can sıkıcı olay birbirini takip etmiştir. Bunlar Eflak-Boğdan (Romanya) sorunu, Cidde olayları ve Suriye ayaklanması, Sırbistan'daki ayaklanma girişimleri, Karadağ ayaklanması, Girit ayaklanması ve Bosna-Hersek sorunlarıdır. Bu olayların çoğu Osmanlı Devleti'nin işlerini ilgilendiren sorunlardır. Ancak her zaman olduğu üzere Osmanlı Devleti işlerinde yalnız bırakılmamış ve Avrupa devletlerinin müdahalelerine maruz kalmıştır.⁵¹

1856 yılındaki Paris Kongresi'nin ardından Islahat Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin uğraştığı ve uluslararası bir nitelik kazanmış olan diğer bir sorun⁵² 1866 yılındaki *Girit Ayaklanması* 'dır. Girit'te isyan çıkması üzerine Sırbistan ve Romanya batılı büyük güçlerden kendilerini Osmanlı Devleti'nin son kalan parçasında rahat bırakılmaları için yardım istemiştir. Bütün bunlar ise Avusturya'yı endişelendirmiştir. Çünkü Habsburglar, Osmanlı İmparatorluğu'nda ortaya çıkacak ve zamanla çok uluslu Avusturya İmparatorluğu'nu tehdit edebilecek, etnik temele dayalı bir ayaklanmanın baş göstermesini hiçbir zaman istememişlerdir. Avusturya Dışişleri Bakanı Beust, çoğu zaman "*Orta yollu*" bir çözümden yana olmuştur. Hıristiyanlara çok önemli olmayan durumlarda imtiyaz tanımının ve gerekli gördüğü yerlerde toprak bütünlüğünü koruma yönünde Osmanlı Devleti'ni desteklemenin faydalı olacağını düşünmüştür.⁵³ Girit Ayaklanması, Osmanlı Devleti için toprak kaybedilen bir isyan olmayıp daha ziyade Girit'teki egemenliğinin pekişmesi açısından önemli bir gelişmedir. Ancak olumsuz bir yanı da vardır ki o da, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra oluşacak bir patlamaya zemin hazırlamasıdır.

⁵¹ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, TTK Basımevi, Ankara 2003, s. 486.

⁵² Armaoğlu, s. 279.

⁵³ F.R. Bridge, **The Habsburg Monarchy Among The Great Powers 1815-1918**, New York 1990, s. 89-90.

Paris Antlaşması'nın (1856) ardından Osmanlı Devleti topraklarında özellikle Balkan coğrafyasında kurulan denge, Rusya tarafından bozulmaya başlanmıştır. Balkan Hıristiyan toplumları Rusya'nın desteğini arkalarında hissederek Osmanlı yönetimine karşı ayaklanma girişimlerine yönelmişlerdir. Panslavizm hareketleri sonucunda 1875 Temmuz ayına gelindiğinde Avrupa'da Hersek ayaklanması baş göstermiştir. Hersek İsyanı, görünürde Nevesin Kasabası'nda yaşayan bir grup Hıristiyan'ın vergilerini vermemek için 24 Temmuz 1875 tarihinde harekete geçmesiyle patlak veren lokal bir harekettir. Bu Hıristiyan vatandaşlar vergilerini vermemek amacıyla Karadağ'a sığınmışlardır. Rus egemenliği altında bulunan Karadağ'ın da Rusya'yı bu olaya dâhil etmesi, Hersek Ayaklanması'nı kısa bir sürede büyük bir Avrupa sorunu haline getirmiştir. Osmanlı Devleti de Avrupalı devletlerin içişlerine karışmasını engellemek amacıyla ayaklanmayı kuvvet yoluyla değil, nasihatçiler aracılığıyla çözmek istemiştir.⁵⁴ Ancak bu durum Osmanlı Devleti'nin ayaklanma karşısında güçsüz ve kararsız kaldığı izlenimini vermiş ve isyancılara daha büyük cesaret vererek isyanın büyümesine sebep olmuştur. Bunun üzerine Babiâli isyancıların üzerine kuvvet göndermiştir. Ancak ayaklanma Bosna, Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan'da da heyecana neden olmuştur. Sırbistan ve Karadağ'dan isyan bölgesine destek gelmeye başlamıştır. Bu durum ise isyanın hemen bastırılmasını önlediği gibi daha da büyüüp gelişmesine ve bütün Balkanları tehdit edecek bir duruma gelmesine sebep olmuştur. Böylece Hersek İsyanı çözümlenmesi zor bir "*Balkan Bunalımı*" haline gelmiştir. Balkan Slavlarındaki bu kaynaşma kendi bünyesinde Slav unsurları barından Avusturya-Macaristan'ı korkuttuğu için ilk harekete geçen ülke Avusturya olmuştur.⁵⁵ Çünkü daha 1815 yılında Metternich, "*Türk monarşisi yıkılacak olursa, Avusturya ancak çok kısa bir süre ayakta kalabilir*" demişti. Ardından dönemin Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Andrassy de aynı görüşü savunmuştur. 1875 Ocak ayında yapılan İmparatorluk Konseyi toplantısında "*Türkiye, Avusturya-Macaristan için ilahi bir fayda sağlamaktadır... Eğer Bosna-Hersek, Sırbistan veya Karadağ'ın eline geçerse veya orada yeni bir devlet kurulur da, biz de bunu önleyemezsek, o zaman bizim de yıkılmamız mukadderdir ve Hasta Adam rolünü bu sefer biz üzerimize almış oluruz*"

⁵⁴ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C. VII., TTK Basımevi, Ankara 1956, s. 74-75.

⁵⁵ Uçarol, **a.g.e.**, s. 356.

demidir. Bu nedenlerden dolayı Hersek Ayaklanması karşısında Avusturya'nın politikası, ayaklanmanın bir an önce bastırılması ve Balkanlardaki statükonun devam etmesi üzerinde hemfikirdi.⁵⁶

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, 1866 yılında Sadowa yenilgisinin sonrasında batı cephesini kapatmış ve bütün dikkatini doğuya çevirmiştir. Bu yönde ilk hedeflerinin arasında ise Sırbistan-Karadağ üzerinde koruyuculuk hakkı ve Bosna-Hersek'in ilhaki yer almıştır. Avusturya'nın bu hedefleri Alman Başbakanı Bismarck tarafından da desteklenmiştir. Karşısına çıkan engel ise Balkanlarda en büyük rakibi konumundaki ve Balkan coğrafyasında genişlemeyi her zaman kendine amaç edinen Rusya olmuştur. Bu nedenle iki ülkenin yani Avusturya-Macaristan ve Rusya'nın çıkarları Osmanlı Devleti toprakları üzerinde çatışmıştır. Avusturya güçlü bir Rusya'nın Balkan topraklarını ele geçirip Doğu Avrupa'da hâkimiyet kurmasındansa ondan daha zayıf olan Osmanlı Devleti'nin devamına ve toprak bütünlüğünün devam etmesine taraftar olmuştur. Bütün bu sebeplerden dolayı Hersek İsyanı'nın bastırılmasını ve Balkanlardaki statükonun devam etmesini istemiştir.⁵⁷ O zamanda Avrupa; 1872 yılında Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya imparatorluklarının katılımıyla oluşturulan “Üç İmparator Ligi”⁵⁸ nin gözetimi altındadır. Bu İmparator Liginin kurucularından Avusturya ve Rusya birbirlerine kuşku ile bakmışlar, fakat yılların getirdiği “Doğu sorunu” politikasında kendi

⁵⁶ Armaoğlu, a.g.e., s.495.

⁵⁷ Uçarol, a.g.e., s. 357.

⁵⁸ Fransızlar 1870 yılında Sedan savaşında Almanya'ya yenilmiş, Alsace-Lorraine'yi kaybetmişlerdi. Bismarck ise Fransızların bu yenilgiyi unutamayacağını, Fransa'nın er ya da geç Almanya'dan bunun acısını çıkaracağını düşünüyordu. Almanya Fransızları engellemenin zor olduğunu biliyordu. Bu yüzden Fransa'yı Almanya'ya karşı savaşa sürükleyecek koşulları ortadan kaldırması gerekiyordu. Bunun çözümü ise Fransa'nın Avrupa'da yalnız kalmasını sağlamaktı. Fransa'nın Almanya'ya karşı yapacağı herhangi bir girişimde ilk müttefiki Rusya olacaktı. Çünkü Rusya da sınırlarının yanı başında güçlü bir Almanya'yı asla kabul edemezdi. Bu yüzden ileride doğacak bir Rusya-Fransa yakınlaşmasını önlemek gerekiyordu. Bunun için de Bir Almanya, Avusturya-Macaristan ittifakı gerekiyordu. Avusturya- Macaristan için de böyle bir ittifak reddedilemezdi. Çünkü Avusturya-Macaristan da bir taraftan Pencermenizm, diğer taraftan ise Rusya'nın tehdide altında bulunuyordu. Böyle bir ittifak Avusturya- Macaristan'ın da işine gelecekti. Almanya ve Rusya'nın birbirine yakınlaşması Rusya'yı korkuttu ve Avrupa'da kendini yalnız hissetmeye başladı. İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu üzerine devamlı bir çatışma halindeydi. Yenik bir Fransa'dan ise ona umut yoktu. Bu yüzden Bismarck'a iki devlet arasındaki görüşmelere katılmak istediğini bildirdi. Zaten Bismarck'ın da tam olarak istediği gerçekleşmişti. Bunun üzerine üç devletin imparatorları ve Başbakanları 7 Eylül 1872'de Berlin'de buluştular. 9 Eylül 1872'de de üç devlet arasında sözlü bir anlaşma sağlandı. Bu ittifaka tarihte, “Birinci Üç İmparator Ligi” veya “Üç İmparator Anlaşması” adı verilir. Bu anlaşma ile bu üç devlet Avrupa'nın mevcut siyasi durumunu kabul etmiş, Avrupa'nın siyasi dengesine bozacak bir olayda birlikte hareket etmeyi esas almışlardır. Uçarol, s. 322-323.

çıkarları için kısmen de olsa işbirliklerini sürdürmüşlerdir. 1866 Sadowa yenilgisinin ardından Avusturya kısa bir süre Almanya'dan bu savaşın intikamını alma siyaseti gütmüş ancak daha sonra bunun mümkün olmadığını anlamıştır.⁵⁹ Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı De Beust, Almanya ile ilişkilerinde tereddütlü politikasından dolayı İmparator Franz Joseph ile anlaşamamış,⁶⁰ görevinden ayrılmıştır. Onun yerine aslen Macar olan, Balkanlarda daha aktif bir siyaset güdülmesi taraftarı olan ve Bismarck'ın da yakın dostu Kont Gyula Andrassy Dışişleri Bakanı olmuştur. Böylece bu tarihten itibaren Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın yaklaşması daha kolay bir hale gelmiştir. Andrassy, Avusturya-Macaristan'ın Balkanlara yönelmesi gerektiğini savunmuştur ve dış politika unsurlarının batıdan doğuya yönelmesi gerektiğini dile getirmiştir. Ancak böyle bir durumda Andrassy'nin başlıca endişesi ve karşına çıkan ilk engel Panislavist Rusya olmuştur.⁶¹ Ayrıca Andrassy, imparatorluk içinde Çar taraftarı olan bir kısım tarafından da engellenmiştir. Bunların başında Arşidük Albert'in liderliğindeki muhalefet gelmektedir. Bu muhalefet grubu Balkanlarda toprak kazanmanın Rusya'nın işbirliğinde gerçekleştirilebileceğini savunmuştur. Andrassy ise olası bir genişlemenin Avusturya-Macaristan ikili monarşisi için tehlikeli olabileceği görüşünü savunmuştur. Diğer taraftan da Balkanlarda zayıflamaya başlayan Türk kontrolü, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu için baş gösteren Slav tehlikesini gündemden güne arttırmıştır. Bütün bu şartlar çerçevesinde Andrassy, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırlarının genişlemesinden ziyade en iyi politikanın barışı korumak ve refahın artmasını sağlamak olduğu görüşünü benimsemiştir.⁶² Bu yüzden Avusturya-Macaristan Monarşisi, bir taraftan Slav tehlikesiyle başarılı bir şekilde mücadele edilmesi ve Andrassy'nin Balkanlar'da kendisine kazanç sağlayabilmesi için Almanya'nın desteğine başvurmuş, diğer taraftan da yürürlükte olan Üç İmparator Ligi'nin bir gereği olarak Rusya ile birlikte hareket etmek zorunda kalmıştır.⁶³ Andrassy'nin Hersek İsyanından sonra Doğu Politikasını şu üç unsur belirlemiştir:

⁵⁹ Kemal Baltalı, "1875-1878 Balkan Buhranı", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, S. 68-69, Ankara 1982, s. 44-45.

⁶⁰ Namal, **a.g.e.**, s. 66.

⁶¹ Baltalı, **a.g.m.**, s. 45.

⁶² Namal, **a.g.e.**, s. 67.

⁶³ Uçarol, **a.g.e.**, s. 357.

- “1) Dünya Barışı'nın korunması,
 2) Osmanlı Devleti ile komşu ülkelerin sınırları içinde karışıklıkların çıkmasını engellemek amacıyla alınacak önlemler,
 3) Ayaklanmaların olduğu bölgelerde meydana gelmiş olan olayların tekrarının önlenmesi için garantiler oluşturabilecek imtiyazlar elde etmek ve böylece hastalığın kronikleşmesini önlemek”.⁶⁴

Avusturya Dışişleri Bakanı Kont Andrassy'nin aktif rol aldığı Hersek Sorunu, Avusturya, Almanya ve Rusya'nın da katıldığı toplantıda “Doğu Sorunu” adı altında görüşülmüştür. Kont Andrassy, Bismarck ve Rusya Başbakanı Prens Gorçakof'un da katıldığı toplantıda yapılan görüşmeler sonucunda bu üç devlet Osmanlı Devleti'nden Bosna-Hersek için bazı ayrıcalıklar istenmesi esasına dayalı, Andrassy tarafından hazırlanacak bir tasarı hazırlanması kararına varmışlardır. Ancak Osmanlı Devleti bu üç ülkenin isyanı bastırma bahanesiyle içişlerine karışılacağını düşündüğünden bu duruma fırsat vermemek amacı ile 2 Ekim 1875'te bir fermanla Bosna-Hersek'e bazı ayrıcalıklar sağlamıştır. Ardından 12 Aralık 1875'te yeni bir ıslahat fermanı yayınlamıştır. Ancak bütün bu düzenlemeler ayaklanmayı sona erdirmeye yeterli olamamıştır. Bunun üzerine Berlin'de yapılan toplantı sonucunda alınan kararlar çerçevesinde Kont Andrassy isyanı sona erdirmek amacı ile Osmanlı Devleti'ne verilmesi için bir nota hazırlamıştır. Bu tasarımı 1856 Paris Barış Antlaşması'nı imzalayan İngiltere, Fransa ve İtalya'ya da bildirerek bu ülkelerinde onayını almıştır. “Andrassy Notası” olarak adlandırılan bu nota 31 Ocak 1876 da İstanbul'da bulunan devlet elçileri tarafından Babıâli'ye verilmiştir.⁶⁵

31 Ocak 1876'da Osmanlı Devleti'ne verilen Andrassy Notası'nda ise imzası bulunan devletler Osmanlı Devletinden şu taleplerde bulunmuşlardır:

- “1) Hıristiyan halk için din ve mezhep serbestliğinin verilmesi,
 2) İltizam usulünün derhal kaldırılması,
 3) Vergilerin doğrudan doğruya buralarda kullanılması,

⁶⁴ Namal, a.g.e., s. 72.

⁶⁵ Uçarol, a.g.e., s.357.

- 4) *Çiftçilerin, topraklarına sahip olabilmesi için önlemlerin alınması,*
- 5) *Bu ıslahatların yapılmasını kontrol etmek üzere Müslüman ve Hıristiyan temsilcilerin katılacağı bir komisyonun kurulması.”*

Osmanlı Devleti 11 Şubat 1876’da bu notayı prensip olarak kabul ettiğini bildirmiştir. Ancak Rusya, Sırbistan ve Karadağ’ın kışkırtmasıyla isyancılar verilen ayrıcalıkların yetersiz olduğunu ileri sürerek bu notayı kabul etmemişlerdir. Bu durumda Andrassy notası hiçbir işe yaramamıştır. Bunu fırsat bilen Rusya ise artık inisiyatifi ele almıştır. Bunun üzerine Rus Başbakanı Gorçakof’un girişimiyle Berlin’de Rusya, Avusturya ve Almanya arasında yeni bir görüşme yapılmıştır. Bunun sonucunda Gorçakof tarafından Balkan Sorunuyla ilgili olarak bir memorandum hazırlanmıştır. 12 Mayıs 1876 yılında Avusturya ve Alman başbakanları tarafından kabul edilen bu memorandumun esasları şunları içermiştir:

- “1) *Güvenliğin tehlikede bulunduğu yerlerde, yabancı devletler tarafından savaş gemisi gönderilmesi,*
- 2) *Osmanlı devleti ile asiler arasında iki aylık bir ateşkes yapılması ve doğrudan görüşmeler yapılması,*
- 3) *Yurtlarına dönecek asilere, ev ve kiliselerini yeniden yapmaları için gerekli malzemelerin ve diğer yardımların sağlanması,*
- 4) *Hıristiyanların da, Müslümanlar gibi silah taşınmasına izin verilmesi,*
- 5) *Yabancı devlet temsilcilerinin, ıslahatın yürütülmesine ve asilerin geri dönmelerine gözlemcilik yapmalarının kabul edilmesi.”*

Berlin Memorandumu 1856 yılında Paris antlaşmasında imzası bulunan diğer devletlere de bildirilmiş ancak İtalya ve Fransa bunu kabul ederken İngiltere, kendisine danışılmadan hazırlanan bu memorandumu, ileride Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanmaya yol açabileceğinden ve doğu politikası unsurlarının bu devletlere uymaması nedeniyle 15 Mayıs 1876 tarihinde reddetmiştir. İngiltere’nin bu davranışı Fransa ve İtalya’ya da etkilemiştir. Bu sebeplerden dolayı da Berlin Memorandumu önemini kaybetmiştir ve Osmanlı Devleti’ne bildirilmesine

dahi gerek kalmamıştır.⁶⁶ Bu sırada Abdülaziz'in tahttan indirilmesi benzer notaların Osmanlı Devleti'ne verilmesini bir süreliğine de olsa engellemiştir.⁶⁷ Ancak İngiltere her ihtimale karşı Akdeniz donanmasını Çanakkale önlerine göndermiş ve her geçen gün Rusya'ya karşı olan kını güçlenmiştir. Bu şekilde Hersek İsyanı'yla başlamış olan “*Balkan Bunalımı*” büyük devletleri karşı karşıya getiren büyük bir soruna dönüşmüştür.⁶⁸ Böylece küçük bir isyan Rusya'nın da kışkırtmasıyla çözümlenemez bir duruma gelmiş, ileride meydana gelecek Balkan Savaşlarının ve hatta I. Dünya Savaşı'nın kıvılcımlarının etrafa yayılmasının nedeni olmuştur.

Diğer taraftan “*Doğu Sorunu*”nun büyük bir çoğunluğunu Sırlar oluşturmuştur. Sırlar, 1876'da Çernayev adlı Rus komutanının önderliğinde Bosna'ya saldırmışlardır. Sırlar ayrıca Karadağ ile aralarında bölüşecekleri yerler konusunda da anlaşmışlardır. Buna göre Karadağ'ın payına düşen Hersek ve Arnavutluk'tur. Bu durumda Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Gyula Andrassy'nin endişesi ise Sırlar tarafından temsil edilmekte olan Rus Panslavizm'inin Bosna'yı almak istemesi olmuştur. Çünkü Sırların burayı almasıyla Güney Slavlarının ayaklanması daha kolay olacaktır. Kont Andrassy bunu önceden görmüş Osmanlı Devleti'ne içişlerinde düzenleme yapılması için uyarıda bulunmuştur. Ancak Osmanlı Devleti'nin içişlerinin kolay kolay onarılamayacak kadar zor bir durumda olduğunu görünce Almanya ile görüşerek, Osmanlı'nın Balkan topraklarının paylaşılmasının önüne geçilemeyecek olursa kendi güvenliği için Bosna-Hersek'i işgal edebileceğini bildirmiştir.⁶⁹

Sırbistan ve Karadağ'ın Osmanlı Devleti ile mücadele içinde oluşu her zaman Avusturya'yı endişelendirmiştir. Çünkü Balkanların antlaşmalarla tespit edilmiş olan durumunun her an alt-üst edilebilme riski belirlemiştir. Sırbistan ve Karadağ bağımsızlıklarını kazanacak ve bu şekilde Bosna-Hersek Rus nüfuzu altına girecek olursa, Avusturya-Macaristan sınırlarının hemen yanı başında büyük bir Slav tehlikesi belirmiş olacaktır. Bu durumu Avusturya-Macaristan'nın kabullenmesi

⁶⁶ Uçarol, **a.g.e.**, s. 358-359; Karal, **a.g.e.**, s. 79-83.

⁶⁷ Kemal Baltalı, “1875 Hersek Ayaklanmasının Uluslar arası Bir Nitelik Kazanması”, **Bellekten**, C. LI, S. 199-201, Ankara 1987, s. 227.

⁶⁸ Uçarol, **a.g.e.**, s. 358-359.

⁶⁹ László Rásóny, **Tarihte Türklük**, Örgün Yayınevi, Haziran 2008, s. 374-375.

mümkün değildi. Rusya Avusturya-Macaristan'ının bu düşüncelerini biliyordu ve Rusya'nın da endişesi Avusturya-Macaristan Devleti'nin Osmanlı Devleti'nin yanında yer almasıydı. Avusturya-Macaristan Devleti Balkanlarda istediğini almadıkça Rusya da Balkan coğrafyasında rahat bir şekilde hareket edemeyecekti. Bu sebeplerden dolayı Çar II. Aleksandr amcası Alman İmparatoru'nun tavsiyesi ile Avusturya-Macaristan İmparatoru François Joseph ile 8 Temmuz 1876 günü Bohemya'da Reichstadt'da buluştu. Bu görüşme aslında bir bakıma Balkanların paylaşılması anlamına gelmiş ve Reichstadt Anlaşması adı verilmiştir. Bu anlaşma taraflar arasında sözlü olarak konuşulmuş ve herhangi bir yazılı belge imzalanmamıştı. Bu sebepten dolayı Reichstadt Anlaşması'nın içeriği ve hangi konularda görüşülüp ne kararlara varıldığı Avusturya-Macaristan ve Rusya arasında tartışma konusu olmuştur. Fakat yapılan bu anlaşmanın içeriği konusunda bazı kaynaklarda verilen bilgilerin ortak noktası dikkat çekicidir. Bunların en başında da Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması gelmektedir.⁷⁰ Buna göre olası bir Türk-Rus savaşında Avusturya-Macaristan monarşisi tarafsız kalacaktı ve Bosna-Hersek'i gerekli gördüğü durumda ilhak edebilecekti. Rusya ise 1856 Paris Anlaşması'nda kaybettiği Besarabya'nın bir kısmını alabilecekti. Ayrıca Balkanlarda olası bir durumda askeri olarak müdahale etmeyecekti.⁷¹ Ayrıca Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'ın topraklarının genişletilmesi de söz konusu olmuştu. Bu ise Bosna-Hersek'in Avusturya, Sırbistan ve Karadağ arasında paylaşılması ve Yunanistan'a Teselya ve Epir'in verilmesi anlamına geliyordu. Bütün bunların yanı sıra Bulgaristan ve Rumeli'nin bağımsız devletler olacağı da konuşulan konular arasındaydı.⁷²

Reichstadt Anlaşması'nda asıl anlaşmazlık konusu Bosna-Hersek'in durumu olmuştur. Çünkü Andrassy'e göre, Rusya Bosna-Hersek'in tamamı Avusturya-Macaristan'a bırakılmıştı. Rusya ise tamamını değil bir kısmını bıraktığını iddia etmiştir. Rusya ve Avusturya-Macaristan Reichstadt görüşmelerini yaparlarken Osmanlı Devleti'nin Sırbistan ve Karadağ karşısında yenileceğini düşünüyorlardı

⁷⁰ Armaoğlu, a.g.e., s. 505-506.

⁷¹ Gergely András, **19. Századi Magyar Történelem 1790-1918**, Korona Kiadó, Budapest 1998, s. 388-389.

⁷² Armaoğlu, a.g.e., s.506.

ancak durum böyle olmadı. Karadağ başlangıçta bazı başarılar elde etmiş olsa da devamını sağlayamadı. Sırbistan ise ilk zamanlardan itibaren yenilgiye uğradı.⁷³ Osmanlı Devleti ile Sırbistan-Karadağ savaşının ardından büyük devletler kendi aralarında anlaşarak 1877 tarihinde Londra Protokolü'nü imzaladılar. Böylece Osmanlı Devleti Londra Protokolü ile Avrupa devletlerini yine Rusya'nın yanında ve kendisine karşı birleşmiş olarak buldu. Ancak istekler çok ağır olduğundan 12 Nisan 1877'de bunu kabul etmediğini bildirdi. Böylece Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri arasında Kırım Savaşı(1853-1856) sırasında sağlanan samimiyet ortamı Rusya'nın etkisiyle yıkılmış oldu.⁷⁴ Rusya'nın istediği bu şekilde gerçek olmuştur. Çünkü Osmanlı Devleti'nin yalnız kalmasını sağlamış ve bu şekilde Osmanlı Devleti'ni dış kaynaklardan yoksun bırakmayı başarmıştır. Bunun hemen ardından yalnız kalan Osmanlı Devleti'ne karşı yeni bir savaş açma planları gelmiştir.

Diğer taraftan Macar askerleri 1876 yılında Osmanlı Devleti ile Sırbistan arasındaki meydana gelen savaşın ilk zamanlarından itibaren Sırlara karşı savaşmak için girişimlerde bulunmuşlar, Macar doktorlar Osmanlı elçisinden yaralı askerlere yardım etmek için pasaport talebinde bulunmuşlardır.⁷⁵ Ayrıca Macar Başbakanı Kalmán Tisza, Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa gideceklere sınırı açma teşebbüsünde bulunan Sırp kökenli Macarlara ağır cezalar verilmesini istemiştir. Budapeşte vekillerinden Sırp Miletich, böyle bir duruma uymayı reddettiği için Yüce Adalet Mahkemesi'nin emriyle yargılanmak üzere tutuklanmıştır.⁷⁶ Böylece Macarlar, daha önce Habsburglar ile işbirliği yapıp Macarlara karşı cephede yer alan Sırların yanında değil, Macar özgürlük mücadeleleri ardından Macar İhtilalcilere hiçbir zaman desteğini esirgemeyen Osmanlı Devleti'nin yanında yer aldıklarını göstermişlerdir.

1877 yılında Rusya sadece Balkanlarda değil, Asya'da da kendine rakip olarak gördüğü Osmanlı Devleti ile Balkanlarda ve Asya'da kendi çıkarını korumak, Hıristiyan toplumların güvenliğini sağlamak bahaneleri ile tarihimizde "93 Harbi"

⁷³ Armaoğlu, s. 506-507.

⁷⁴ Uçarol, **a.g.e.**, s. 368.

⁷⁵ BOA, **HR. TO.**, Dos. 122, no: 104.

⁷⁶ Namal, **a.g.e.**, s. 71.

olarak anılan yeni bir savaşa hazırlanmıştır. 1875 yılında Hersek ayaklanmasıyla başlamış olan Balkan Bunalımı da savaşın yakın nedenleri arasında yer almıştır. Ayrıca bu tarih Rusya'nın yıllardır sürdürdüğü Orta Asya, Kafkaslar, Karadeniz, İstanbul Boğazı ve Balkanlar hedefine erişebilmek ve ardından güneye inme politikası için de hareket zamanının geldiğini göstermiştir. Rusya'nın gerçek amacı, Karadeniz'de kayıtsız şartsız egemen olmak, Karadeniz'i bir iç deniz yapmak, İstanbul'un savunma hatlarını ortadan kaldırarak Osmanlı Devletini güçsüz ve savunma yeteneğinden mahrum bırakmak, böylece Osmanlı Devleti'ni koruyuculuğu altına alıp gelecekte oluşacak Avrupa anlaşmazlığında İstanbul ve Boğazları kolay bir şekilde egemenliği altına almak için en uygun ortamı yaratmaktır. Görünürdeki amaç ise, Osmanlı egemenliği altındaki Hıristiyan ve Slavları korumaktır. Bu amaç daha çok ikinci sırada yer almıştır. Rusya bütün bu nedenlerden dolayı Osmanlı Devleti'ne savaş açma kararı aldı. Bu karar üzerine Fransa, İngiltere, İtalya, Almanya ve Avusturya-Macaristan tarafsızlıklarını ilan ettiler. Osmanlı Devleti'nde ise ordunun durumunu yakından bilen bazı komutanlar dışında hükümet ve çoğunluk savaştan yana bir tutum sergilemişlerdir. Bütün bu gelişmelerin ardından Rusya 24 Nisan 1877 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan etmiştir. Rusya askerlerini batıda Tuna'dan doğuda Arpaçay'dan hücumla geçirerek 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşını başlatmıştır.⁷⁷

Osmanlı-Rus Savaşı karşısında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da tarafsız kalan devletler arasında yer almıştır. Ancak İmparator François-Joseph bazı şartlar altında tarafsız kalacağını aksi takdirde Balkan Yarımadası'nın batı kısımlarını işgal edebileceğini Rusya'ya bildirmiştir. Bu şartlar şunlardır:

“1) Osmanlı İmparatorluğu'nun Hıristiyan halkı üzerinde hiçbir devlet tekeli himaye kuramaz.

2) Rusya, Tuna'nın güneyinde hiçbir toprağı işgal etmeyecek, Rusya'nın toprak bütünlüğüne saygı gösterecek ve İstanbul'a dokunmayacaktır.

---

⁷⁷ Uçarol, **a.g.e.**, s. 373-375.

3) *Rusya Slav olmayan halklar aleyhine olarak, hiçbir Slav devleti kurmayacak, Bulgaristan üzerinde özel haklara sahip olmayacak ve Bulgaristan, ne bir Rus ne de bir Avusturya tarafından yönetilecektir.*

4) *Rusya askeri harekât için Sırbistan topraklarından asker geçirmeyecektir.”*

Bu şartlar Rusya tarafından ağır şartlar olmakla beraber kabul etmek zorunda kalmıştır. Ancak Avusturya'nın bu şartlarının hepsinin gerçekleştirilmesi mümkün olmamıştır. Çünkü zaten Rusya'nın askeri planında Tuna'yı geçip Osmanlı İmparatorluğu'nu ikiye ayırdıktan sonra Edirne'ye yönelmek vardı. Bundan dolayı Rusya Osmanlı Devleti'ne tabi bir prenslik olan Bulgaristan ile 16 Nisan 1877'de bir anlaşma yaptı ve bu anlaşmaya dayanarak Tuna'yı geçti. Bunun ardından Bulgaristan Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan ederek Rusya'nın yanında yer almıştır. Ardından Sırbistan ve Karadağ da Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiler. Yunanistan da Osmanlı Devleti'nin bu durumundan faydalanıp toprak ele geçirmek amacıyla Rusya'nın yanında savaşa katılmak istediysede İngiltere'nin baskısından dolayı herhangi bir harekette bulunamamıştır. Bundan önce meydana gelen Osmanlı-Rus savaşlarında olduğu gibi bu savaş da Balkan ve Kafkasya cepheleri olmak üzere iki cephede cereyan etmiştir. Romanya'dan geçen ve Tuna'ya varan Ruslar Tuna'daki Osmanlı kuvvetlerini yok etmeyi başarmışlar ve Temmuz ayından itibaren Gazi Osman Paşa'nın savunduğu Plevne'ye saldırmaya başlamışlardır.⁷⁸ Hem asker hem de mühimmat bakımından iki kat üstün olan Rus-Rumen birlikleri, defalarca geri püskürtülmesine ve ağır kayıplara uğramasına rağmen⁷⁹ Gazi Osman Paşa'ya yardımların geç gelmesinden hava şartlarının da uygun olmaması nedeniyle 10 Aralık 1877'de Türk kuvvetlerini yenmişlerdir. Plevne sadece askeri bakımdan değil, milletlerarası gelişmeler bakımından da bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü Plevne'nin kapıları Edirne'nin kapılarına, Edirne'nin kapıları ise İstanbul kapılarına açılıyordu.⁸⁰ Edirne'nin alınmasının ardından Rusların İstanbul'a doğru ilerleyişi İngiliz donanmasının Boğaz içinde görünmesiyle son buldu. Ancak bu yardıma karşılık İngilizler Kıbrıs Adası'nı işgal fırsatı bulmuşlar ve bu fırsatı kaçırmamışlardır. 3 Mart 1878'de Ruslar Türkleri Ayestafanos (Yeşilköy)

⁷⁸ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.517-518.

⁷⁹ Rásónyi, **a.g.e.**, s. 376.

⁸⁰ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 518-519.

Anlaşması'nın kabulü için zorlamışlardır. Bu anlaşma hükümleri ise Osmanlı Devleti'nin Romanya, Sırbistan ve Karadağ ile Bulgaristan'ı kaybetmesine neden olmuş, Sırbistan ve Karadağ'ın sınırları genişlemiştir. Osmanlı Devleti'ne Bosna'ya ulaşması için çok dar bir alan bırakılmıştır.⁸¹ Andrassy Rusya'nın bu şekilde Balkanları yeniden kendi isteklerine göre düzenlemesine daha fazla sessiz kalamamıştır. Çünkü durumun bu şekilde gelişmesi Slavların daha da güçlenmesi anlamına geliyordu. Andrassy de Güney Slavlarının güçlenmesi ihtimaline karşılık denge arayışına girmiştir. Osmanlı Devleti'ne zorla kabul ettirilen Ayestafanos Anlaşması'nın hükümlerinin değiştirilmesi önerisiyle 3 Haziran 1878'de Berlin'de bir kongre toplanmasına ve Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgaline olanak sağlamıştır. Avusturya komutanlarının, başlarında Arşidük Albrecht olmasına rağmen Bosna'nın işgaliyle Osmanlı Devleti'nin topraklarının küçülecek olması Macarlar tarafından iyi karşılanmamış ve bu durum onları rahatsız etmiş ve hatta ağır bir siyasal bunalıma neden olmuştur.⁸² Zaten Macar halkı 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşının başladığı ilk günlerden itibaren hiçbir zaman Macarların tarafsız kalmasını istememiş, Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa girmek istemişlerdir. Bükreş'teki Rumen üniversite gençleri Türklere karşı bir öğrenci hareketi kurmaya çalışırken, Erdel'de bulunan Macar gençleri de gizli örgütler kurmuşlar, Romanya'daki Rus-Rumen ordusuna saldırarak Avusturya-Macaristan'ı Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa sokmak istemişlerdir.⁸³ Macar halkı Rusya karşıtı bir tutum sergilemiştir. Bütün Macaristan Osmanlı bayraklarıyla donatılmıştır. Macaristan sokaklarında, okullarında, Macaristan millet meclisinde “*Yaşasın Sultan Abdülhamit Han*” tezahüratları yükselmiştir. Ayrıca Avusturya-Macaristan Dışişleri bakanı Andrassy, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşının başladığı zaman tarafsızlığını korumak istemiş ancak bu durum Macarların tepkisine neden olmuştur.⁸⁴

Avusturya'nın Bosna-Hersek'i işgalinde karşısına çıkan zorlukların en başında içerdeki Macarların muhalefeti gelmiştir. Avusturya'nın Bosna-Hersek'i egemenliği altına alması imparatorluk sınırları içine yeni Slav kitlelerinin gireceği

⁸¹ Rásónyi, **a.g.e.**, s. 377-378.

⁸² Hangay Zoltan, **19 Történelmi Arckép a 19. Század Magyar Történelméből**, Trezór Kiadó, Budapest 1991, s.155-156; Rásónyi, **a.g.e.**, s. 378.

⁸³ Rásónyi, **a.g.e.**, s. 376.

⁸⁴ Namal, **a.g.e.**, s. 79.

anlamına geliyordu. Avusturya-Macaristan'ın kendi içindeki Slavlardan endişe duyduğu bir zamanda yeni Slav kitlelerinin imparatorluğa katılması Macarları rahatsız etmiştir. Avusturya bu askeri harekât için seksen iki milyon Florin harcadığı bir sırada yeni ödeneklerin istenmesi Macar Başbakanı Tisza'nın istifa etmesine neden olmuştur. Diğer muhalefet grubunu askerler oluşturmuştur. Askerler bu kadar emek verildikten sonra Bosna-Hersek'in tamamen alınmasını istemişlerdir. Fakat bu isteğe Andrassy ve İmparator François-Joseph karşı gelmişlerdir. Andrassy'nin bu isteğe karşı gelmesinin sebebi Avusturya-Macaristan'ın bir milyon veya daha fazla Slav yükünün altında ezilmesini istememesinden kaynaklanıyordu. İmparator ise Bosna-Hersek'in ilhakını istiyordu ancak bunun daha uygun bir zamanda yapılmasından yanaydı. Macarların Bosna-Hersek'in ilhakını istememelerinin diğer bir sebebi de Macaristan idaresi altında bulunan Hırvatların, kontrolü ele geçirmelerinden korkmalarıydı. Macarlar hiçbir zaman mevcut bulunan Slav nüfusunun artmasını istememişlerdir. Ancak Rusya'nın Balkanlardaki bitmek tükenmek bilmeyen siyasi emelleri ve artan nüfusundan duyulan korku sebebiyle Andrassy dışişleri bakanlığı yaptığı sürede Osmanlı Devleti ile Slav karşıtı bir dostluk ve Balkanlarda Rus nüfuzuna karşı dengeyi korumak amacıyla Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün savunulması ve mevcut durumun korunmasının zorunlu olduğu resmi bir politika benimsemiştir. Bütün bu şartlar altında, 1867 yılından sonra kurulan ikili monarşiden sonra Macaristan'da kültürel ve bilimsel yaşamda olağanüstü gelişmeler yaşanmış, Türk yanlısı güçlü bir ortamın oluşması sağlanmıştır.⁸⁵

Macarlar 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın devam ettiği dönemlerde ve sonrasında Türklere karşı maddi manevi her konuda destek olmaya çalışmışlardır. Savaş devam ederken Avusturya-Macaristan, Rus ordusunun Sırbistan üzerinden geçmesine izin vermemiş ve bu Rus Genelkurmayı'nın askeri planlarını değiştirmesine neden olmuştur. Ayrıca Macarlar Türkler lehinde konserler, balolar, tiyatro gösterileri, para yardım geceleri ve danslı geceler düzenlenmiş, bunun için bir dernek oluşturulmuş ve toplanan paralar Türk elçiliğine teslim edilmiştir. Hatta Macaristan'ın bazı Dunaföldvar, Nridin, Eğer gibi şehir halkından bazı kesimler

---

⁸⁵Namal, s. 78.

Türk ulusuna karşı duydukları derin sevgi ve minnettarlıklarını belirten mektupları Osmanlı elçilerine teslim edilmiştir. Bazı gösteriler şiddetini arttırmış, Macarlar yüksek sesle; “Yaşasın Türkiye, Kahrolsun Rusya!” diye haykırmışlardır.⁸⁶

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı Plevne savunması sırasında Macarların büyük şairi János Arany, Plevne şehrinin kahramanca savunulduğu sıralarda şu şiirini yazmıştır:

... “İleri, ileri, Zafere doğru!”
 Bu büyük savaş gümbürtüsünden
 Daha ulu, daha güçlü ses veren
 Bir kopuz bulunur mu?
 Dün tüm Avrupa’yı titreten kılıç
 Bugün bu kıtanın baş derdi Dev’den
 Kurtaracaktır onu.
 Budunların erkinliği adına
 Elinde tuttuğun şanlı bayrağa...

...En büyük onur dileği inan
 Dökülür macar dudaklarından.⁸⁷

1877 Nisan sonunda “Peşti Napló” adlı Macar gazetesi 7 Nisan 1877 günü “Doğu sorunu artık ancak topla çözülebilir. Dilediğimiz gibi Türk topları üstün gelirse Türk tezi başarı sağlayacaktır” satırlarına yer vermiştir. Aynı tarihlerde Çek, Morva, Sloven gazeteleri ve Slovak gazetesi “NarodnieNoviny” ise Avusturya-Macaristan monarşisini Ruslarla ittifaka teşvik etmiş, Hırvatların “Agremer Zeitung” ve “Obzor” adlı gazetelerinin 2 Mayıs 1877 sayılarında, o sırada Budapeşte’de bulunan Türk heyetinin Macar gazeteleri ve Macar gençliği tarafından sevgi gösterileri ve tezahüratları ile karşılanmalarının Slav kavimlerine karşı bir kışkırtma olarak adlandırmıştır. Budapeşte’de Türkler lehinde düzenlenen gösterilere karşı Zagreb’te Rusları alkışlayan gösteriler düzenlenmiştir. Ayrıca bu sıralarda çıkan

⁸⁶Namal, s. 81-83.

⁸⁷Rásónyi, a.g.e., s. 376-377.

“*Kölner Zeitung*” 3, 10, 12 Mayıs sayılarında “*Slavların Macarlara karşı kini, Türklere olan kinlerinden aşağı değildir*” şeklinde ifadeler yer vermiştir.⁸⁸

Sultan II. Abdülhamid, babası Sultan Abdülmecid döneminde en üst düzeye ulaşan Türk-Macar İlişkilerini sadece siyasi, askeri konularda değil kültür, sanat, ticaret, diplomasi, gibi önemli sahalarda da gelişmesine özel bir itina göstermiş, Macar kamuoyu ile ilişkileri samimiyetlik esası üzerinde yürütmüştür. Böylece iki ülke aralarındaki ilişkiyi sürekli canlı tutmuş, Macarlar ve Türkler birbirlerine destek olmaktan hiçbir zaman çekinmemişlerdir.⁸⁹ II. Abdülhamid’in Macar halkı ve hükümeti ile ilişkilerini her daim sıcak ve samimi bir ortam içinde sürdürülmesi için gösterdiği çaba, Macar kamuoyu tarafından da karşılıksız bırakılmamıştır. XIX. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan Osmanlı-Sırp sorununda ve ondan sonra cereyan eden Osmanlı-Rus Savaşı’ndan sonra Macarlar, Türk kardeşlerine karşı olan sevgi ve dostluk hislerini birtakım vesilelerle göstermeye devam etmişlerdir.⁹⁰ Özellikle Osmanlı Devleti’nin topraklarının birer birer paylaşılmaya çalışıldığı süreçte Macar halkının Osmanlı Devleti ile aynı cephede savaşma arzularını ortaya koymaları, verilen desteğin ne kadar önemli olduğunu gösterir niteliktedir. Macar gazetelerinde de Osmanlı Devleti ve halkı için neşrolunan haberler nedeni ile hem gazete sahipleri, hem yazarları ve hem de bu noktada emek harcayanlar II. Abdülhamid tarafından devlet nişanı ile ödüllendirilmişlerdir. Osmanlı Devleti’ni ziyaret eden tüccar, işadamı, sanatçı gibi Macaristan’ın önde gelen isimleri padişah tarafından bizzat kabul edilmiş, sarayda padişahın misafiri olarak ağırlandı ve çeşitli şekillerde taltif edilmişlerdir. 1877 yılında Sırlara karşı Osmanlı Devleti’nin kazandığı Aleksinaç Harbi’ni kutlamak amacıyla Macaristan’dan bir heyet İstanbul’a gelmiştir ve Serasker Abdülkerim Paşa’ya süslü bir kılıç hediye etmişlerdir. Macarların bu düşüncesi karşılığında, Kanuni Sultan Süleyman’ın Budin Seferi sırasında Macaristan’dan getirilen ve Topkapı Sarayı Kütüphanesinde muhafaza edilen, Kral Mátyás(1443-1490) dönemine ait 35 cilt halinde ve aralarında 14 adet korvinanın⁹¹

⁸⁸ Rásónyi, s. 376.

⁸⁹ “*Sultan Abdülaziz Dönemi (1861- 1876)*”, a.g.e., s. 209.

⁹⁰ Gökbilgin, a.g.m., s. 173.

⁹¹ Macar Kralı I. Hunyadi Matyas (Mathias Corvinus)’ın ünlü kütüphanesi “*Bibliotheca Corviniana*” adı ile anıldığından buradaki el yazması ya da eserlere “*Korvina*” ismi verilmiştir. Matyas’ın kitaplığı 15. yüzyılda Vatikan Kütüphanesi’nden sonra en büyük ve en ünlü el yazmalarına, yani kodekslere

da bulunduğu Macar tarihi açısından büyük bir öneme sahip nadir el yazmalarının II. Abdülhamid tarafından Budapeşte Üniversitesi'ne teslim edilmesi Macar kamuoyunda büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Yine bu zamanlarda Macaristan'ın ikinci büyük kenti Szeged'de yaşanan sel felaketi sonrasında kente Osmanlı Devleti tarafından anlamlı bir katkıda bulunulmuştur.⁹² Debrecen kenti halkı ise 1849 İhtilallerinin ardından mültecilere yapılan yardımları da göz önünde tutarak imal ettirdikleri bir altın tacı Sultan II. Abdülhamid'e hediye etmişler ve Türk milletine olan desteklerini bu şekilde ortaya koymuşlardır.⁹³ Daha sonra Osmanlı Devleti'nden bir heyet Aleksinaç Harbi'ni kutlamaya gelen Macarların ardından Macaristan'a iade-i ziyaret gerçekleştirilmiştir. Bunu haber alan Macarlar Avusturya'nın engelleme girişimlerine karşı her türlü tedbiri alıp Türk heyetini en güzel şekilde karşılamak için ellerinden geleni yapmışlardır.⁹⁴ Sonunda dört gözle beklenen heyet onu karşılayan Macarlarla beraber Báziás, Fehértemplom, Temesvár, Nagykikinda, Szeged, Nagykörös ve Cegléd'e uğradıktan sonra Budapeşte'ye varmıştır. Başkent Budapeşte'ye varıncaya kadar bütün şehirler ve ikamet edilen yerlerde Macarlar tarafından şenlik havası oluşturulmuş, Fener Alayları tertip edilmiş⁹⁵, Türk heyet bando ve meşalelerle karşılanmış, her yer Türk ve Macar bayraklarıyla donatılmıştır.⁹⁶

Bunun yanında Peşte sergisi (1885) için Budapeşte'de bulunan Türk heyeti, diğer ülkeler heyetlerinden farklı olarak kendilerine gösterilen sevgi ve tezahürat gösterilerinden ülkelerine adına duydukları sevinci anında İstanbul'a bildirmişlerdir.

---

sahip bir kitaplıktı. Kral Matyas 1490'da öldüğünde kitaplığında 2000-2500 Korvina bulunduğu tahmin edilmektedir. Bugün ise bunlardan ancak 216 cildin envanteri bulunur. Bu sayı göz önünde tutulursa İstanbul'dan II. Abdülhamid'in talimatı ile iade edilen 35 cildin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Ancak bunlardan sadece 14 tanesinin Kral Matyas'ın kütüphanesinden olduğu bilinmektedir. Bkz. "*Sultan II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)*", **Türk- Macar İlişkilerinden Tarihi Kesitler**, s. 242.

⁹² "*Sultan Abdülaziz Dönemi (1861- 1876)*", **a.g.e.**, s. 209.

⁹³ BOA, **Y.PRK. M.**, Dos. 1, no: 17. Bkz. Ek 1.

⁹⁴ Cemil Öztürk, "*113 Yıl Önceki Bir Türk Heyetinin Macaristan Gezisi*", **Tarih ve Toplum**, C. 14, Sayı: 83, Kasım 1990, s. 52.

⁹⁵ Türk Heyetinin gelişi şerefine düzenlenen fener alayının fotoğrafı için Bkz. Ek 13.

⁹⁶ Béla Erödi, **Csok Jása! Török Küldöttség Látogatásának, Emlék-Könyve**, Akadémiai Kiadó, Budapest 1877, s. 10-11. Bkz. Ek 11.

1. 2. 1900-1918 Yılları Arası Osmanlı-Macar İlişkileri

XIX. yüzyıl sona ererken Balkan Yarımadası'nda büyük devletlerin çıkar çatışmaları sebebiyle ve Rusya'nın Balkan coğrafyasındaki Hıristiyan toplumları himaye bahanesiyle Slavları ve Balkan milletlerini, milliyetçilik gibi kavramlarla kışkırtmasının neticesinde Osmanlı Devleti'ni uzun süre meşgul eden bir sürü can sıkıcı olay birbirini izlemişti. XX. yüzyıl başlarında ise bu olaylar daha da can sıkıcı hale gelmiş, küçük bir Balkan Bunalımı'yla başlayan olaylar ve isyanlar bu yüzyılın XIX. yüzyılı aratmayan bir yüzyıl olmasına sebep olmuştur. Bir taraftan Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu güç durum diğer taraftan İtalya ve Almanya'nın birliklerini tamamlaması ve Rusya'nın da öteden beri sürdürdüğü Balkan politikası nedeniyle bu devletler kendi topraklarına yenilerini dâhil etmek istemişler ve bu nedenle Balkan coğrafyası paylaşılabilir bir hal almıştır. 1911 yılında Trablusgarb, 1912-1913 yıllarında cereyan eden I. Balkan ve II. Balkan Savaşları ve devamında gelen I. Dünya Savaşı, Balkan coğrafyasını ve Anadolu'yu harap etmiştir.⁹⁷

Viyana, 1875'den sonra patlak veren Bosna-Hersek krizinin ardından, savaş sürecinde ve savaşın sonunda Bosna-Hersek'i ilhak edebileceğine dair Moskova'dan teminat almıştı. Avusturya-Macaristan, Osmanlı-Rus Savaşı'na son veren 1878 Berlin Kongresi'nin hemen sonrasında, iki devlet arasında neredeyse bir yüzyıldır süren statükoyu bozarak, Bosna-Hersek'teki düzeni koruma adı altında bu eyaleti fiilen işgal etmişti. Osmanlı Devleti'nin bu duruma karşı koyacak gücü yoktu. Yine bu tarihlerde Bulgaristan yarı bağımsız hale gelmiş, Kıbrıs ve Mısır İngiltere'ye, Tunus Fransa'ya, Doğu Anadolu'nun bir kısmı Rusya'ya terk edilmişti. Osmanlı egemenliğini en azından kâğıt üzerinde tanıyan Avusturya'nın bu hareketi diğer kayıpların yanında önemsiz kalmıştır. Bunu takip eden yıllarda Avrupa'da genel anlamda huzursuz da olsa bir denge ortamı oluşturulmuştu. Ancak fırtına öncesi son sessizlik görünümündeki bu durum herkesi tedirgin etmiştir. Bu esnada büyük devletler de boş durmamış, giderek netleşen ittifaklar oluşturmaya başlamışlardır. İngiltere, Fransa ve Rusya arasında oluşan birlik bu netleşen ittifaklar arasında belki de en dikkat çekici olandır. Osmanlı İmparatorluğu da giderek netleşen ittifaklar

⁹⁷ Yıldırım Ağanoğlu, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi Göç**, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2001, s. 45.

içinde kendini yalnız hissetmemek ve Rusya'nın gücünü dengelemek amacı ile zamanın en hızlı gelişen gücü Almanya ile yakınlaşmaya başlamıştır.⁹⁸

Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın da katılımıyla üçlü bir ittifaka dönüşen bu süreç, Osmanlı Devleti açısından halen kesinlik kazanmamıştı. II. Abdülhamid oluşan bu ittifaklardan birine dâhil olmaktansa büyük devletleri birbirlerine karşı kullanma çalışmaları içerisindeydi. Almanya'ya biraz daha sıcak bakmasının sebebi ise Fransa ve İngiltere'ye göre daha az emperyalist olduklarını düşünmesinden kaynaklanıyordu. Fakat 1908 yılındaki Jön Türk devrimiyle Balkanlar bir kez daha önemli bir karmaşanın eşiğinde bulunuyordu. İhtilâlden kısa bir süre sonra Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'i fiilen işgal etmiş ve Osmanlı Devleti içinde bu devlete karşı büyük bir tepki oluşmuştur. Ancak Osmanlılar bu duruma karşı gelecek güçleri olmadığı için tazminat karşılığında bu durumu kabullenmekten başka çareleri kalmamıştır.⁹⁹ Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhak edilmesi Balkanlarda büyük bir huzursuzluk yaratmıştır. Hem Sırlar hem de Karadağlılar Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhak edilmesini kendi milli hedefleri açısından büyük bir olumsuzluk olarak görmüşlerdir. Bu yüzden Sırlar Avusturya-Macaristan'da tırmanışa geçen Sırp karşıtı politikalarına karşı destek arayışına girişmişlerdir.¹⁰⁰

Bosna-Hersek bunalımı uzun süre devam etmiş ve Balkan coğrafyasını tamamen etkisi altına almıştır. Avrupa bu bunalım sebebiyle büyük bir gerginlik yaşamıştır. Bir bakıma Bosna-Hersek krizi, I. Dünya Savaşı'nın da tohumlarını atmıştır. İlk zamanlarda Avusturya-Macaristan, izlediği şiddet politikası ile kısa vadede kazanımlar elde etmiş gibi görünse de, ileride kendisini çöküşe götürecek bir sürecin fitilini ateşlemiştir. Çünkü Sırbistan'ın bu tarihten sonra Avusturya'ya karşı olan kin ve intikam duyguları daha da şiddetlenmiştir. Sırlar bir taraftan da Bosna-Hersek Slavlarını Avusturya-Macaristan aleyhine kışkırtmaktan geri kalmamış, Bosna-Hersek topraklarında huzursuzluk ve karışıklık çıkartmak için de ellerinden geleni yapmışlardır. Aslında bu durum Bosna-Hersek'in ilhakından önce ilhakı hiçbir

⁹⁸ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C.IX., TTK Basımevi, Ankara 1999, s. 358-361.

⁹⁹ Bahattin Öztuncay, **Türkiye-Avusturya İlişkilerinde Zamana Yolculuk**, İstanbul 2006, s. 122.

¹⁰⁰ Richard C. Hall, **Balkan Savaşları**, Homer Kitabevi, İstanbul 2003, s. 10-12.

zaman istemeyen Macarları haklı çıkarmıştır. Rusya Sırbistan'ı bu tutumunda sonuna kadar desteklemekten geri kalmamış hatta bu doğrultuda teşvik dahi etmiştir. Bir Duma milletvekili, Petersburg'daki Sırp elçisine şunları söylemiştir: *“Silahlanmamız tamam olduğu gün, Avusturya-Macaristan ile hesabımızı göreceğiz. Şimdilik savaşa kalkmayın. Bu sizin için intihar olur. Tasarılarınızı açığa vurmayın, fakat daima hazır olun. Sevinçli günler gelecektir.”*¹⁰¹

Bosna-Hersek krizinin ardından Avusturya-Macaristan ve Rusya, Balkanlarda ölümüne bir mücadele içine girdiler. Rusya her zaman Slavları himaye görünümünde olmuş ancak küçük bir Slav devletini korumaktan aciz kaldığı için bu durumdan çok etkilenmiştir. Panslavistler ateş püskürmüşler ve savaşın artık kaçınılmaz olduğunu ve derhal hazırlanmak gerektiğini savunmuşlardır. Rusya artık bu tarihten sonra Balkanların Slav devletlerini bir *“Balkan Ligi”*nde birleştirmek ve Avusturya'ya karşı bir engel meydana getirmek faaliyeti içine girmiştir. 1912-1913 Balkan Savaşları ve devamında I. Dünya savaşı da bu faaliyetler sonucu meydana gelmiştir.¹⁰²

Diğer taraftan 1909 yılında Osmanlı Devleti'nde de Meşrutiyet yeniden ilan edilmiştir. Bunun üzerine Avusturya-Macaristan İmparatorluğundan ileri gelenlerinden bir heyet gerek padişahı ve gerekse yeni oluşturulan Meclis-i Mebusanı tebrik için İstanbul'a gelmiştir.¹⁰³ Bu heyetin iyi bir şekilde karşılanması ve gerekenlerin yapılması için Peşte Başkonsolosluğu'ndan resmi bir yazı da gönderilmiştir.¹⁰⁴

1878 Berlin Kongresi'nden sonra devam eden Osmanlı Devleti'nin toprak kaybı, II. Meşrutiyetten sonra da hızla devam etmiştir. Tabii ki bu kervana katılanlardan biri de İtalya olmuştur.¹⁰⁵ 1882'de İngiltere Mısır'ı ve 1881'de Fransa İtalya'nın yanı başındaki, Babiâli'ye gevşek bir şekilde bağlı olan Tunus'u işgal ettikten sonra, İtalya Bosna-Hersek krizinin yarattığı atmosferde Trablusgarb'a

¹⁰¹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 623-624.

¹⁰² Armaoğlu, s. 624-625.

¹⁰³ BOA, **BEO**, Dos. 3594, no: 269480. Bkz. Ek. 2.

¹⁰⁴ BOA, **DH. MKT**, Dos. 2868, no:13. Bkz. Ek. 3.

¹⁰⁵ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 629.

gözünü dikmiştir.¹⁰⁶Sömürgecilik yarışına Almanya gibi geç katılan İtalya'nın uzak coğrafyalarda toprak kazanması pek mümkün değildi. XIX. yüzyıl ortalarında birliğini tamamlayan İtalya'da halkın milli birlik ve beraberlikten yoksun olması ve askeri yönden henüz yeterli olmamasından dolayı sömürgecilik faaliyetlerinde çok etkin değildi. Fransa'nın 1881'de Tunus'u işgal etmesinden sonra İtalya kendine yakın coğrafyalarda yer bulabilmek için İngiltere'ye yakın olması gerektiğini düşünüyordu. Bu nedenle ilk olarak Habeşistan'ı ele geçirmek istemiş ancak bundan netice alamadığından dolayı giderek zayıflamakta olan Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki son toprak parçası olan Trablusgarb'a yönelmiştir. Burada tutunabilmek amacı ile ilk olarak Fransa ile arasını düzeltmeye çalışmış sonra diplomatik yollarla Almanya, İngiltere ve Avusturya-Macaristan'ın desteğini sağlamış ve buraya göçmenler yollayarak ekonomik faaliyetlerde bulunmuştur. Türklerle Arapların arasını açarak Türk düşmanlığı yapmıştır. İtalya boğazlar meselesinde Rusya'ya, Balkanların statükosunun korunması konusunda da Avusturya'ya teminat vererek bu devletlerin müdahalesini de önceden önlemiş ve Trablusgarb'ı ele geçirmek için en uygun ortamı yaratmıştır.¹⁰⁷

İtalya ilk önce 27 Eylül 1911 de Osmanlı Devleti'ne bir ultiatom vererek Trablusgarb ve Bingazi'deki İtalyanlara kötü davranıldığını öne sürerek buraların boşaltılmasını istemiş ardından bir gün sonra Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Üç hafta gibi bir sürede İtalya Mısır ve Tunus arasındaki Akdeniz sahillerine hâkim olmuştur. İtalyanlar bir ara Derne ve Dobruk'ta bozguna uğratılmışlardır. Bunda Mısır üzerinden Trablusgarb'a ulaşan genç Türk subayların burada yerli halkı teşkilatlandırması ve İtalyanlara karşı direnişi hızlandırması önemli bir faktör olmuştur. Bingazi Cephesi'nde Kurmay Binbaşı Enver, Derne ve Dobruk'ta Kurmay Kolağası Mustafa Kemal (Atatürk) beylerin kahramanca direnişi sebebiyle İtalyanlar kıyıda içeri girememişlerdir. Bu şekilde başarılı olamayacaklarını anlayan İtalyanlar, Çanakkale Boğazı'ndan girerek Osmanlı Devleti'ni zor duruma düşürmek istemişlerdir. Bir taraftan da On İki Adayı işgal edip Limni ve Rodos'a asker

¹⁰⁶ Rásónyi, **a.g.e.**, s. 382-383.

¹⁰⁷ Sacit Kutlu, **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 298-299.

çıkarmışlardır.¹⁰⁸ Enver Bey ve Mustafa Kemal'in Trablusgarb'taki askerler ve halk ile beraber İtalyanlara karşı yürüttükleri başarılı savunma karşılaşılan teknik ve lojistik sıkıntılar nedeniyle tam anlamıyla sonuç vermemiştir. 1911'de Trablusgarb'da küçük bir Türk kuvvetini yenen İtalyan güçleri, Ekim 1912'de Türkleri sadece Trablusgarb'dan değil, 18 Ekim 1912'de Uşi Anlaşmasıyla birlikte Ege denizindeki birçok adadan da mahrum etmiştir.¹⁰⁹

Böylece 18 Ekim 1912 tarihli Uşi Anlaşmasıyla Osmanlı-İtalya Savaşı sona ermiştir. Böylece bu anlaşma ile Osmanlı Devleti Kuzey Afrika'daki son toprak parçasını da kaybetmiştir. İtalya Trablusgarb ve Bingazi'yi ele geçirerek buraları İtalya'nın sömürgesi haline getirmiştir. Ege Denizi ve Anadolu kıyıları ise geçici olmak kaydıyla da olsa Avrupalı bir devlet tarafından işgal edilmiş ve İtalya buralarda sözü geçen bir ülke konumuna gelmiştir. Böylece büyük devletlerin Osmanlı toprakları üzerindeki emellerine İtalya da dâhil olmuştur.¹¹⁰

Osmanlı Devleti'nin bu şekilde Trablusgarb'da İtalya'ya hem fiili hem de siyasi açıdan yenilişi dikkatini bu bölgeye toplamasına sebep olmuştur. Bu durum ise Balkan devletlerinin uzun süredir bekledikleri uygun koşulların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Böylece Trablusgarb Savaşı, Balkan devletleri üzerinde de etkisini göstererek, daha yakın bir tehlikenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.¹¹¹

Balkan coğrafyasının bütününün XIX. yüzyıl boyunca kaynaşma halinde olmasının en önemli sebebini Fransız İhtilali'nin bir sonucu olan Nasyonalizm ve Liberalizm akımları oluşturuyordu. Bir diğer önemli faktör de Rusların Panславizm yoluyla emperyal politikalarını uygulayabilecekleri birçok fırsat ve müsait bir gelişme ortamı bulmuş olmalarıdır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Batı'da Alman Konfederasyonu'nu kaybeden Avusturya'nın, 1870'lerden itibaren takip ettiği Balkan politikası ise üçüncü faktör olmuştur. Avusturya'nın Balkanlar'da yayılma politikası, bu bölgede birçok ihtiras ve çatışmanın yoğunlaşmasına neden olmuştur.

¹⁰⁸ Mustafa Turan ve Diğerleri, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Gazi Kitabevi, Ankara 2006, s. 78-79.

¹⁰⁹ Rásónyi, **a.g.e.**, s. 383.

¹¹⁰ Uçarol, **a.g.e.**, s. 494.

¹¹¹ Uçarol, s. 393.

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet hareketi ve hemen arkasından Avusturya'nın Bosna-Hersek gibi önemli bir Balkan ülkesini kendi sınırlarına katması, Balkan ülkelerinin de harekete geçmesine neden olmuştur. Bir taraftan Jön Türklerin Batı milliyetçiliğini benimsemesi, merkezîyetçiliği esas alan bir yönetim tesis etme çabaları ve imparatorluk topraklarındaki Türk egemenliğini sağlamlaştırma istekleri, kısacası Türkleştirme ve Türkçülük kampanyaları, Balkan topraklarının bütünleşmesini değil tam aksine ayrışması sonucunu vermiştir. Çünkü Balkanlar bilindiği üzere çok çeşitli milletlerden oluşmaktaydı ve bu hareket onların kendi devletlerini kurma gibi bir amaca yönelmelerine sebep olmuştu. Diğer taraftan Bosna-Hersek'in ilhaki Cermenizm ve Slavizm arasındaki çatışmanın en önemli sebebi olmuştur. Bir Cermen devleti olan Avusturya'nın, Slavların tarihi ve tabii yayılma alanı olan bir bölgede XVIII. yüzyıldan beri ilk defa toprak elde etmesi 1908 yılında patlak veren Balkan Sorunu'nun en önemli çıkmazlarından biri olmuştur.¹¹²

Sırlar, Avusturya-Macaristan'ın tırmanışa geçen Sırp karşıtı politikalarına karşı destek aramışlar, Bulgarlar ise Makedonya'daki özlemlerine ve Trakya'ya odaklanmış olarak kalmışlardır. Sırlar giderek Yugoslavizmi, büyük bir Sırbistan'ın öteden beri karşıtı olan düşmanları Habsburglara karşı kullanılabilecek bir silah olarak görmeye başlamışlardır. Ancak bu Sırp emellerinin yalnızca Balkanlarla sınırlı olmadığını kısa zamanda görülecektir. Diğer yandan Rumlar da bütün dikkatlerini Anadolu, Ege ve Kıbrıs'a yönlendirmiş, buraların denetiminde söz sahibi olmaya odaklandırmıştı. Balkan Yarımadası'nda üstün gelmek için Balkan devletleri öncelikle çıkarlarını birbirlerine karşı sağlama almak zorundaydılar. Bu nedenle Sırp ve Bulgar genelkurmay heyetleri yapılacak hareketleri önceden düzenlemek amacıyla birkaç kez toplandılar. 29 Nisan 1912 tarihinde bir askeri anlaşma imzaladılar. Bu anlaşma Bulgaristan'a karşı bir Osmanlı ve Rumen saldırısı durumu ile Sırbistan'a karşı bir Avusturya-Macaristan saldırısı durumunda karşılıklı yardım edilmesi şartını içeriyordu. Balkan devletleri bu gibi anlaşmalar ve hazırlıklarla artık Balkan Savaşlarına adım adım yaklaşıyorlardı. Devlet bütçelerinin büyük bir bölümünü ordularının hazırlıkları için ayırmışlardı ve hepsi her türlü anayasa ve diğer kısıtlamalara kafa tutacak düzeye ulaşmışlardı. Ayrıca hepsi ayrı ayrı kendi

---

¹¹² Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 652.

milliyetçi gündemlerini oluşturmuşlardı ve Osmanlı Devleti ile meydana gelebilecek bir savaşı heyecan verici olarak görmeye başlamışlardı.¹¹³

Rusya aslında Osmanlı Devleti'ne karşı yapılacak bir savaşı istememiştir. Çünkü Osmanlı Devleti'nin yenileceğine ihtimal vermemiştir. Buna mukabil Balkanlarda ona bağlı olan devletler arkalarında Rusya'nın desteğini garanti olarak görmüşlerdir. Bu yüzden kendi aralarındaki mücadeleye ara verip Osmanlı Devleti'ne Makedonya üzerinden saldırılmayı planlamışlardır.¹¹⁴

Bütün bu sebeplerden hareketle dört Balkan Devleti, Sırbistan, Bulgaristan, Karadağ ve Yunanistan 1912 yılı başında gizlice¹¹⁵ Osmanlı Devleti'ne karşı harekete geçme kararı aldılar. Osmanlı Devleti savaşı olabildiğince geciktirmek istiyordu. II. Meşrutiyet'in ilanı ile beraber ülke içindeki karışıklıklar ve ayrıca yakın zamanda yapılan Trablusgarb Savaşı nedeniyle Osmanlı ordusu hayli zayıflamıştır.

7 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle Balkan Savaşları resmen başlamış oldu. Osmanlı Devleti, Balkan devletlerine karşı savaş için bölgedeki kuvvetlerini "*Doğu Ordusu*" ve "*Batı Ordusu*" olmak üzere iki kısma ayırmıştı. Balkan Savaşı'nın başlamasıyla Osmanlı ordusunun bir kolu hemen Filibe'ye hücum etmiştir. Fakat 19-20 Ekim 1912 tarihleri arasında yapılan savaşlarda yenilerek geri çekilmiştir. Ardından Doğu Ordusu 22 Ekim 1912 tarihinde harekete geçirilmiş ancak kısa zamanda bozguna uğratılmış ve geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bunu üzerine Osmanlı Devleti 25 Ekim 1912 tarihinde İstanbul önlerinde Çatalca'da bir savunma hattı oluşturarak Bulgarları ancak burada durdurabilmiştir. Bu arada Yunan ordusu Ege'de üstünlüğü ele geçirmiştir. Bu durumda ordular arasında bağlantı kesilmiştir. Diğer taraftan Batı Ordusu 26 Ekim 1912'de Kumanova'da Sırlara yenildi ve bunun ardından isteklerine ulaşan dört Balkan Devleti Makedonya'yı işgale başladılar. Selanik ise 8 Kasım 1912 tarihinde

¹¹³ Hall, a.g.e., s. 12-19.

¹¹⁴ T.C. W. Blanning, **The Nineteenth Century: Europe 1789-1914**, (Short Oxford History of Europe), Oxford University Press, New York 2000, s. 203.

¹¹⁵ Rásónyi, a.g.e., s. 384.

kendiliğinden Yunanistan'a teslim oldu. Bu şekilde Balkan Birliği'ne dâhil olan devletler kısa sürede Rumeli'yi ele geçirdiler.¹¹⁶

Savaşın sonunda Londra Konferansı'nın düzenlenmesine karar verilmiş ve barış kısmen de olsa sağlanmıştır. Ancak Avrupa'da bütünüyle dengeler değişmiştir. Avusturya-Macaristan Balkanlardaki büyük yenilginin şokunu yaşıyordu. Çünkü en güçlü düşmanı Sırbistan savaştan iki kat güçlü ve kendinden emin çıkmıştı. Diğer rakibi Bulgaristan ise yorgun ve yenik bir vaziyetteydi. Avusturya'nın çıkarlarına hiçbir tehdit arz etmeyen tek devlet olan Osmanlı İmparatorluğu fiilen sahneden silinmişti; şimdiye kadar gizli bir düşman olan Romanya yabancılaşmış ve açıkça bağımsız bırakılmıştı.¹¹⁷ Ancak Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan bu ani ve hızlı çekilişi ile boşaltmak zorunda kaldığı topraklarda oluşan yeni siyasi harita yani Osmanlı mirasının paylaşımı, Balkanlı müttefikleri memnun etmemiştir. Bu durum ise Balkanlarda yeni sorunların çıkmasına bunun ardında da II. Balkan Savaşı'nın çıkmasına sebep olmuştur.

Türklerin Avrupa'dan çıkarılmaları genellikle bütün devletler tarafından onaylanıyordu fakat bu zaman istiyordu; eninde sonunda Balkan haritası yeniden ve radikal olarak düzenlenecekti. Problem şuydu; Avrupa devletleri, Viyana ve St. Petersburg Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa'da koruma cazipliğini kabul ederken onun yerini kimin alacağına karar vermeyi aşırı derecede zor buluyorlardı. Gerçek şu ki, Balkanların gelecekteki toprak yapılandırması ve Osmanlı varislerinin diplomatik sıralanışı ve toprak paylaşımı konusunda hem Avusturya-Macaristan'ı hem de Rusya'yı memnun edecek bir çözüm tasarlamak gerçekten imkânsız olacaktı.¹¹⁸

I. Balkan Savaşı'yla Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan çekilmesi bu bölgede büyük bir boşluk yaratmıştı. Bu boşluğun doldurulması amacıyla Balkan devletleri birbirleriyle kıyasıya savaştılar. İttifaklar, verilen sözler unutulmuş, her devlet meydana gelen bu boşluğu doldurmak gayesine düşmüştü. Bu yüzden mücadelelerin şiddeti de yüksek seviyedeydi. Bu durum bugün bile devam etmektedir. Çünkü Türk

¹¹⁶ Uçarol, **a.g.e.**, s. 502-506.

¹¹⁷ Blanning, **a.g.e.**, s. 204.

¹¹⁸ Bridge, **a.g.e.**, s. 284-285.

egemenliğinin Balkanlardan çekilmesi bölgede büyük bir dengesizlik yaratmıştı. Balkanlarda meydana gelen bu değişim elbette bütün coğrafyayı etkilemişti. Ancak Arnavutluk ve Makedonya çatışmaların odak noktasını oluşturuyordu. Arnavutluk, özellikle İtalya, Avusturya, Sırbistan ve Yunanistan arasında bir mücadele konusuydu. Ama İtalya ve Avusturya aralarındaki görüş farklılıklarına rağmen, Sırbistan ve Yunanistan'a karşı birleşmişti. I. Balkan Savaşı ile Arnavutluk bağımsızlığını kazanınca Sırbistan'a karşı ve İtalya ile mücadele etmemek için Arnavutluk ile anlaşma yoluna gittiler. 8 Mayıs 1912'te Avusturya ve İtalya yaptıkları bir anlaşma ile Arnavutluğu nüfuz bölgelerine ayırdılar. Makedonya ise Sırbistan ve Bulgaristan arasında daha büyük bir çatışma alanıydı. Sırbistan savaş öncesinde taahhüt edilen topraktan fazlasını almıştı. Bu durum Bulgaristan ve Sırbistan arasında sorun teşkil ediyordu. Ancak Sırbistan savaşın yükünü kendisinin çektiğini ileri sürerek yapılan yanlışlığı kabullenmek istemiyordu.¹¹⁹ Bütün bunların sonucunda, Bulgaristan'ın daha fazla büyümesini istemeyen Sırbistan ve Yunanistan 1913 Haziran ayında kendi aralarında anlaşma kararı aldılar. Bulgaristan bu anlaşmanın hazırlık safhasına geçilmesini engellemek ve Makedonya'yı ele geçirmek için aniden 29 Haziran 1913'te Yunanistan ve Sırbistan'a saldırdı. Ancak Bulgar orduları kısa zamanda yenildi. Romanya ise bu durumu fırsat bilerek daha fazla büyüyen bir Bulgaristan'ın kendisi için tehlikeli olabileceğini düşündüğü için 10 Temmuz 1913'te Bulgaristan'a savaş ilan etti ve Sofya yönünde ilerlemeye başladı. Bu durum Osmanlı Devleti'ni harekete geçirdi. Osmanlı kuvvetleri Doğu Trakya'da 13 Temmuz 1913'te başladığı ilerlemeyi sürdürdü. Osmanlı devleti, I. Balkan savaşı sonucunda kaybettiği Edirne'yi 22 Temmuz 1913 günü Bulgaristan'dan geri almayı başardı. Bu gelişmelerin ardından Bulgaristan yenilgiyi kabul etti ve barış görüşmelerinin yapılmasını teklif etti. Bunun üzerine taraflar arasından Balkan savaşlarını sonlandıran anlaşmalar yapılmaya başlandı.¹²⁰

II. Balkan savaşları sonucunda taraflar arasında 10 Ağustos 1913 tarihinde Bükreş anlaşması yapıldı. Bu anlaşmaya göre yeni Bulgaristan-Romanya sınırı Tuna'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Böylece Bulgaristan Tutrakan, Silistre, Balçık'ı ve Varna'nın kuzeyindeki kıyılarının büyük kısmını kaybetmiştir. Sırp-

¹¹⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 680-682.

¹²⁰ Uçarol, **a.g.e.**, s. 517-519.

Bulgar sınırı Vardar ve Struma-Karasu ovalarının su bölümü çizgisi olmuş Yunan-Bulgar sınırı ise Serez ve Drama'nın oldukça kuzeyinden geçmiş ve Ege'ye ulaşmıştır. Sırbistan hem Karadağ hem de Yunanistan'a sınır komşusu olmuştur. Balkan devletlerinin savaş sırasında ve sonrasında uğradıkları kazançlar ve kayıplar sürekli karşılaştırma konusu olmuştur. Ancak bu hiçbir zaman bir fayda sağlamamış aksine günümüze dek sürecek bir çatışmanın zeminini oluşturmuştur.¹²¹

Balkan Savaşları özellikle iki ülkeyi diğerlerine göre daha çok karşı karşıya getirmiştir. Bu iki ülke ise Avusturya ve Sırbistan'dır. Bu iki devletin münasebetleri zaman zaman çok kritik evrelerden geçmiştir. Almanya'nın Avusturya'yı, İngiltere ve Fransa'nın da Rusya'yı ve dolayısıyla Sırbistan'ı olaylar karşısında yatıştırması, olayların çığırından çıkmasını önlemiştir. 1914 Haziranında önemsiz sayılabilecek bir suikast olayının, bütün dünyayı etkileyecek bir cihan savaşı olmasında Balkan savaşlarında bu iki blok ülkelerinin bu sefer yatıştırıcı rolü almamalarının rolü büyük olmuştur. Avusturya'nın 1908 yılından bu yana Sırbistan'a bir ders vermek amacıyla yanıp tutuşması savaşın en önemli sebebi olmuştur. Avusturya'nın 1908, 1912 ve 1913 yıllarında Sırbistan'a indiremediği darbeyi, 1914 yılında gerçekleştirmek istemesi barut fiçisi haline gelen Balkanlara atılan bir kıvılcım görevi görmüştür. Ancak savaş sadece Balkan coğrafyasını değil bütün dünyayı etkisi altına almıştır ve bu savaş hem Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun hem Rusya İmparatorluğu'nun hem de Osmanlı İmparatorluğunun sonunu hazırlamıştır.¹²²

Balkanlarda yaşanan son Balkan krizi Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli'deki topraklarının tamamını silip süpürmüştür. Ancak Balkan Savaşları doğrudan olmasa da, Avusturya-Macaristan üzerinden Birinci Dünya Savaşının patlak vermesine neden olmuştur. Çünkü Viyana'nın nazarında Sırbistan daima bir tehdit ve risk unsuru olmuştur. Kendi bünyesinde Slav toplulukları barındıran Avusturya-Macaristan için Sırbistan önemli bir rakip konumundadır. Sırbistan'ın Balkan savaşları neticesinde daha da genişleyip kuvvetlenmesi Avusturya-Macaristan için korkutucu bir gelişmedir. Ayrıca bu ülkenin Adriyatik denizine

¹²¹ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C. II, Kısım 2, TTK Basımevi, Ankara 1983, s. 463-464.

¹²² Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 695.

ulaşma arzusu ister istemez imparatorluğun topraklarına olduğu kadar deniz üzerindeki zaten sınırlı olan hâkimiyetine de büyük tehdit oluşturmuştur. Bu durum Sırbistan'a arka çıkan Rusya'yla anlaşabildiği ve Sırbistan'da Avusturya taraftarı Obrenoviç hanedanlığının tahtta kaldığı sürece tehdit en düşük düzeyde seyretmiştir. Ancak Obrenoviçlerin yerine Karacorçeviç hanedanlığının geçmesiyle birlikte artık Avusturya'nın Sırbistan tehdidini ciddi bir şekilde düşünmesinin zamanı gelmiştir.¹²³

1914 yazında Avusturya-Macaristan tahtının veliaht prensi Ferenc Ferdinand eşiyle birlikte Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna'yı ziyaret ettiği sırada 28 Haziran 1914'te uğradığı silahlı suikast sonucu aldığı yaralar neticesinde hayatını kaybetmiştir. Sırlar tarafından yapılan bu suikastın gerçek nedeni arşidük Ferenc Ferdinand'ın Slavların yaşadıkları bu toprakları Avusturya-Macaristan topraklarına dâhil etmek ve devlet yönetim biçimini buna göre değiştirmek istemesidir.¹²⁴ Bu olay üzerine Avusturya-Macaristan müttefiki Almanya'nın da kışkırtmaları sonucunda, olaydan dolayı sorumlu tuttuğu Sırbistan'a kabul edemeyeceği kadar ağır şartlar talep eden bir ultiatom vermeye karar vermiştir. Ancak bu ultiatom çok ağır şartlar içermiştir ve neredeyse bir savaş ilanı niteliğindedir. Ancak ok yaydan çıkmıştır ve Avusturya-Macaristan 28 Temmuz 1914 günü Sırbistan'a savaş ilan etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde 1911 yılında İtalya ile yapılan Trablusgarb savaşı, 1912-1913 yılları arasında yapılan Balkan Savaşları sonucunda Osmanlı Devleti ve ordusu çok yıpranmış, büyük toprak kayıpları yaşamış bunun neticesinde ekonomik durumu çok bozulmuştur. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun çok geniş bir sahaya yayılması, demiryolu, karayolu, deniz ulaşımı, harp malzemesi ve bunların nakliyesinin yetersizliği merkezden uzakta bulunan cephelerdeki orduların seferber olmaları ve yığınak yapmalarını çok geciktiriyordu.¹²⁵ Bu nedenle Osmanlı Devleti yeni bir savaş kaldırarak durumda değildi. Ancak Osmanlı Devleti'nin

¹²³ Öztuncay, **a.g.e.**, s. 122-123.

¹²⁴ Güngörmüş, **a.g.e.**, s. 63.

¹²⁵ Josef Pomiankowski, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü 1914-1918 I. Dünya Savaşı**, Çev. Kemal Turan, Kayıhan Yayınevi, İstanbul 1990, s.70.

üzerinde bulunduğu bölge jeopolitik açıdan çok önemli olduğu için böylesine bir savaşta tarafsız kalması mümkün olmamıştır.

Osmanlı Devleti'nin İngiltere, Bulgaristan ve Fransa nezdinde yaptığı ittifak girişimleri kabul edilmemiş bu durum Osmanlı Devleti'nin Almanya'ya yaklaşması sonucunu vermiştir. Üçlü ittifak ülkelerine katılma teklifi ilk olarak olası bir Sırbistan savaşı söz konusu olursa kendine yardımcı olacağı düşüncesiyle Avusturya-Macaristan'dan gelmiş ve bu teklif üzerine Osmanlı Devleti 22 Temmuzda ittifak için Almanya'ya başvurmuştur. II. Wilhelm'in isteği üzerine Almanya Osmanlı Devleti ile ittifak görüşmelerine başlamıştır. 2 ağustos 1914 yılında Türk-Alman ittifakı imzalanmıştır. Bu ittifaka göre;

“1) İki devlet Avusturya ile Sırbistan arasında çıkan bir anlaşmazlıkta tam bir tarafsızlık göstereceklerdi.

2) Rusya'nın aldığı tedbirler sonunda, Avusturya ile Rusya savaşa tutuşur ve Almanya da Avusturya'nın yardımına gitmek zorunda kalırsa, Osmanlı Devleti de savaşa katılacaktır.

3) Osmanlı Devleti tehdit altında kalırsa, Almanya Osmanlı Devleti'ni silahla savunacaktır.

4) İttifak 1918 yılı sonuna kadar devam edecek ve taraflardan biri feshetmezse, beş yıl için yeniden yürürlükte olacaktır.”

Osmanlı Devleti bu şartlar altında 4 Ağustos 1914 günü savaş patlak verdiğiinde ittifak grubunda yer almıştır. Bu ittifak anlaşmasını imzalamasına rağmen ilk zamanlarda tarafsız olduğunu ilan etse de¹²⁶ savaşın şartları ve İstanbul'daki Alman askeri heyeti ve Harbiye nazırı Enver Paşa'nın Alman dostluğu siyaseti Osmanlı Devleti'ni Almanya ve Avusturya-Macaristan ile birlikte savaşa katılmak zorunda bırakmıştır. Türk ordusu Galiçya'dan Romanya'ya, Bağdat'tan Süveyş kanalına kadar kahramanca dövüşerek ülkelerini savunmuşlardır. Ancak ordu içindeki birtakım sıkıntılar, haberleşme zorluğu, bir cepheden diğerine asker göndermenin zaman alması gibi sebepler orduyu çok yıpratmıştır. En önemli savaş

¹²⁶ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Alkım Yayınevi, İstanbul 2005. s. 107-108.

1915 yılında Çanakkale’de gerçekleşmiştir.¹²⁷ Burada İtilaf Devletlerinin en seçkin ordusu, Avustralyalı ve yeni Zelandalılar da olmasına rağmen aylarca boşuna mücadele etmişlerdir. Bu cephede Mustafa Kemal (Atatürk)’ün bilgi ve azminin büyük rolü olmuştur. İngilizler Çanakkale’de 200.000 askerini yitirmiş ve 9 Ocak 1916 yılında buradan çekilme kararı almışlardır. Türkler Irak cephesinde de İngilizlere karşı üstünlük kurmuşlardır. Ancak İngiliz ordusu bir yıl sonra Bağdat’ı almış, Arapların yardımı ile Türkleri ve Almanları Filistin’den çıkarmıştır. 1918 Ekim de ise Şam’a girmişlerdir. Ruslara karşı savaşılan Kafkas Cephesinde, Ruslar bir ara üstünlük kurmuşlarsa da 1917 yılında Rusya’da patlak veren Bolşevik İhtilalı dolayısıyla geri çekilmek zorunda kalmışlardır.¹²⁸

Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı devam ederken en meşgul olduğu konulardan biri XIX. yüzyıl boyunca gelişerek devam eden Ermeni sorunu olmuştur. Ermeniler Osmanlı Devleti daha savaşa girmeden, komitaları ve başta Patrikhaneleri olmak üzere, hükümetin savaşa dâhil olması halinde alacakları durumu kararlaştırmak için bağımsız bir toplummuş gibi toplantılar düzenlemeye başlamışlardır. I. Dünya savaşı öncesinde yurt içinde ve yurt dışındaki Ermenilerin büyük bölümü, büyük devletlerin ve özellikle Rusya’nın kışkırtmasıyla girişimlerine tamamen Türkler aleyhinde gerçekleştirmişlerdir. Ermeniler bu şekilde faaliyetlerine başlamışlar ve I. Dünya Savaşı tüm şiddetiyle devam ederken Doğu Anadolu başta olmak üzere çeşitli bölgelerde isyan çıkarmışlardır. Osmanlı Devleti birçok cephede savaştığı sırada Ermenilerin bu faaliyetleri sürdürmesi üzerine, Ermenilerin bu hareketlerine son vermek amacıyla bir takım tedbirler almak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti, cephe gerisinde bu tehlikeyi önlemek amacıyla isyan çıkan bölgelerdeki Ermenileri, hükümet tarafından belirlenen bölgelere gönderilmesine karar vermiştir. “*Ermeni Tehciri*” diye adlandırılan yer değiştirme olayı 24 Nisan 1915 tarihinden sonra gerçekleşmiştir. Hükümetin aldığı bütün tedbirlere rağmen yer değiştirme sırasında silahlı Ermeni çeteleri, geçtikleri yerde kabilelere saldırmışlar, bunları korumakla görevli askerlerle silahlı çatışmalara girmişler, kabilelerin

¹²⁷ Çanakkale Boğazına hâkim olma mücadelesi, I. Dünya Savaşının en önemli olaylarından biridir. Çünkü burada oluşan savaş hem deniz kuvvetlerinin boğazın zorlanması ve böylece kara birliklerine karşı saldırıya geçilmesi hem de kara ve deniz kuvvetlerinin ortak taarruzu bakımından daha önce benzeri görülmeyen bir durumdur. Daha geniş bilgi için bkz. Pomiankowski, **a.g.e.**, s. 97-160.

¹²⁸ Rásónyi, **a.g.e.**, s. 385-386.

dağılmasına sebep olmuşlardır. Diğer taraftan 1915 ve 1916 yıllarında yurdun çeşitli yerlerinde isyan çıkarmaya devam etmişlerdir. Bu yer değiştirme sırasında Ermeniler arasında iklim şartlarından, yollardaki zorluklardan, salgın hastalıklardan ve diğer nedenlerden kayıplar olmuştur. Ancak bu rakamlar bazı çevreler tarafından abartıldığı kadar asla olmamış, Ermenilerin kayıpları üç yüz bini geçmemiştir. Ermenilerin göçleri sırasında Osmanlı Hükümeti göç edenlere her türlü yardımı sağlamıştır. Ancak her türlü ilgi ve alakaya rağmen Ermeniler göç ettikleri sırada bazı bölgelerdeki Türklere saldırmışlar ve hatta Türklerin kayıpları Ermenilerden fazla olmuştur. Bununla birlikte Ermenilerin göç sırasındaki kayıpları Avrupa tarafından işlerine geldiği üzere katliam şeklinde yorumlanmış ve I. Dünya Savaşı sürerken Avrupa Devletleri bunu bir savaş propagandası olarak kullanmaktan geri kalmamışlardır. Böylece Ermeni Sorunu Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı devam ederken ve sonrasında uğraştığı en önemli mesele haline gelmiştir.¹²⁹ Ermeni meselesi konusunda yalnız Macaristan'da Türk yanlısı bir politika belirlemiştir. Macaristan'daki Ermenilerin Türklere aleyhindeki faaliyetleri, Türk dostu Macarları ve Macar aydınlarını bu faaliyetlere kaşı harekete geçirmiştir. Macaristan'da Türkçülük ve Turancılık akımının doğmasını sağlayan Ármin Vámbéry ermeni meselesi konusunda Osmanlı Devleti'nin yanında olmuştur. Avrupa'da Türklere aleyhine Ermeni meselesi hakkındaki haberlere tekzip yazıları göndererek bu konuda her zaman Türklerin yanında olduğunu göstermeye çalışmıştır.¹³⁰

Dört yıl devam eden savaş süresince Osmanlı Devleti bir buçuk milyon insanını kaybetmiştir. Müttefiklerinin yenilgisi dolayısıyla Osmanlı Devleti de yenik sayılmış, İtilaf Devletlerinin istekleri üzerine 30 Ekim 1918 yılında Osmanlı Devleti'nin sonunu getirecek Mondros Ateşkes anlaşması¹³¹ 4 Ekim 1920 günü ise Macaristan'ın çarınca gerilip parçalanması anlamına gelen Trianon Muahedesi imzalanmıştır.¹³² Macaristan Trianon Muahedesi sonucunda en verimli yer altı ve yerüstü zenginliklerini, sanayi bölgelerini, nüfusunun beşte üçünü, topraklarının üçte

¹²⁹ Uçarol, **a.g.e.**, s. 597-606; Kutlu, **a.g.e.**, s. 452-454.

¹³⁰ Yücel Namal, **Macaristan ve Ermeni Meselesi (1878-1920)**, Truva Yayınları, İstanbul 2010, s. 88-95.

¹³¹ Rásónyi, **a.g.e.**, s. 387.

¹³² Tibor Mayor, "*Macaristan ve Trianon Muahedesi*", **Türk Kültürü**, Yıl: VIII, S. 93, Temmuz 1970, s. 621.

ikisini kaybetmiştir. Trianon Muahedesi Macaristan'ın Mohaç'tan sonra yediği en büyük darbe olmuştur.

I. Dünya Savaşı, Müslüman Türkiye, koyu Katolik Avusturya, Katolik-Protestan-Yahudi karışık Macaristan ve Almanya, Ortodoks Bulgaristan gibi farklı toplulukları bir araya getirmiştir. Bu farklı toplulukların birleşme amacı dünya hâkimiyeti çerçevesinde birleşiyordu. Eski Dardanel kalelerinin ve Gelibolu tepelerinin üstünde Marmara denizi ve İstanbul etrafında, Filistin-Ürdün-Sina gibi kutsal topraklarda, Kudüs gibi kutsal şehirlerde Almanlar, Avusturyalılar ve Macarlar Türklerle omuz omuza savaşmışlardır. Topçulardan doktorlara, teknik elemanlardan su buluculara kadar yaklaşık üç bin Avusturya-Macaristan askeri I. Dünya Savaşında Osmanlı topraklarında düşman kuvvetleriyle mücadele etmiştir. Türk kamuoyunda genellikle Alman askerlerinin görevleri bilinir ancak bu savaşta tabii ki Avusturya-Macaristan askerleri de yer almıştır. Subayların aslen Avusturyalı olmasına rağmen astsubaylar ve erlerin hepsi Macar'dır. Macarlar ırklarına sadık kalarak Türk kardeşlerinin yanında saf tutmuşlar ve düşman kuvvetlerine karşı fedakârca savaşmışlardır.¹³³

I. Dünya Savaşı sırasında, 1916 yılında Türk tümenlerinin Doğu Galiçya cephesinde Ruslara karşı kahramanca mücadelesi Macaristan'da olağanüstü coşku uyandırmıştır. Diğer taraftan Avusturya-Macaristan ordusunun Macar topçu ve takviye kuvvetlerinin Gelibolu Yarımadası ve güney cephelerinde yer alması Türklerde Macarlara karşı sempati oluşturmuştur. Özellikle 1915 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile irtibatın sağlanmasının ardından zor durumda olan Türk müttefikinin yardımına Avusturya-Macaristan topçu bataryaları yetişmiştir ve Macar askerler askeri malzemenin taşınmasında ve özellikle havan topu kullanımında Türklere çok yardım etmişlerdir.¹³⁴ Ayrıca Macarlardan beş bin kadar Macar ahalisi şebender hane önüne gelerek nutuklar okumuşlar ve Osmanlı Devleti'nin Çanakkale Savaşlarında gösterdiği olağanüstü mücadeleyi ve ardından

¹³³ İsmail Tosun Saral; Emre Saral, **Çanakkale ve Sina-Filistin Cephelerinde Avusturya-Macaristan Ordusu ve Topçu Bataryaları**, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayını No:9, Ankara 2012, s. 12-15.

¹³⁴ Melek Çolak, "*Macar Gyula Germanus'un Çanakkale Savaşı ile İlgili Anıları*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XXIII, S. 67-68-69. 2007, s. 134.

gelen başarıyı hatırlattıktan sonra bunun kardeş Türk Milleti'ne bildirilmesini istemişlerdir.¹³⁵

Macarlar Gelibolu kara savaşlarını heyecanla takip etmişler ve toplantılar düzenlemişlerdir. 15 Temmuz 1915'te Budapeşte'de Nemzeti Park (Millî Park) da “*Çanakkale Yenilmez*” adlı bir müsamereyi sahnelemişlerdir. Avusturya Macaristan topçu bataryalarının cepheye gelişi ve Osmanlı ordusunun Gelibolu'daki başarıları üzerine Macaristan Mebuslar Meclisi Başkanı Polde Bueti 30 Kasım 1915 günü Osmanlı Meclis-i Mebusanına bir telgraf göndermiştir ve bu telgraf mecliste alkışlar eşliğinde okunmuştur. Ayrıca I. Dünya Savaşında savaş devam ederken İtalyanların savaşı müttefik ordularının yanında başlayıp, daha sonra itilaf devletleri tarafına geçmesi üzerine Macar milleti gerekli makamlarca, dost Alman ve Türk halkına olan selam ve başarı dileklerinin iletilmesini istemişlerdir.¹³⁶

Dört yıldan uzun bir süre devam eden I.Dünya savaşının son safhasında Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarının çöküşü kaçınılmaz olmuştur. Bu savaş sonucunda Avusturya-Macaristan tamamen dağılmıştır. Macarlar, Çekler, Slovaklar, Yugoslavlar Avusturya-Macaristan monarşisinden ayrılmış ve Macaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya Devletleri kurulmuştur.

XX. yüzyıl başlarında Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu kader birliği yapmışlardır. Almanya ve Avusturya-Macaristan'dan çok sayıda askeri ve teknik kadro Türkiye'ye gelmiştir. Bunların görevleri ordu, devlet yapısı, ekonomik ve mali sektörü modernleştirmek ve çağa uydurmaktır. Diğer bir amaç ise olası bir savaşa hazır bulunmak ve üç kıtada hâkim olan Osmanlı Devleti'ni yani müttefikini güçlendirmektir. Bu sebeplerden dolayı I. Dünya Savaşı öncesinde müttefikleri arasındaki ilişki oldukça güçlenmiştir. Avrupa'da Almanya ve Avusturya'da dost Türk imajı öne çıkarken, Macaristan'da Türk, Bulgar, Macar dostluğu ön planda olmuştur. Bütün bu gelişmelerin ardından Türk-Macar dostluğu da gelişmiştir. Bu dostluk ortamının bir göstergesi, Macar hükümetinin Budapeşte'nin en büyük caddelerinden biri olan Museum Körüt Caddesi'ne 1915

¹³⁵ BOA, **HR. SYS.** Dos. 2415, no: 30. Bkz Ek 4.

¹³⁶ BOA, **HR. SYS.** Dos. 2417, no: 5. Bkz. Ek 5.

tarihinde V. Mehmed Reşad adını vermesidir. Bunun akabinde Osmanlı hükümeti ve İstanbul'da Çırçır Harik Mahallesi'nde otuz metrelik caddeye 1916 yılında Macar Kardeşler adını vermiş ve bunun üzerine Macaristan Başbakanı Kont Tisza bunun üzerine Osmanlı Devleti'ne bir teşekkür mektubu göndermiştir.¹³⁷ Ayrıca Kont Tisza, Peşte Musiki Akademisinde verilen bir konser sırasında Osmanlı Devleti ve Türklerden övgü ile bahsetmiş ve bu konuda bir nutuk vermiştir. Bu nutkun önemli kısımları Peşte başşehbenderliğine gönderilmiştir.¹³⁸ Yine 1914 yılında Macaristan'ın önde gelen gazetelerinden “*Pesti Hırlap*” gazetesinde Türklerle Macarların samimi münasebetlerin daha kuvvetli esaslara bağlanması için bir makale yayınlanmıştır. Bu makalede Türklerin Ruslarla yaptığı savaşa değinilerek, Türklerle Macarların aynı tarihe sahip olduğu ve Türklerin bu savaşı kazanması durumunda Macarların da bu durumdan faydalanacağı dile getirilmiştir.¹³⁹ Pesti Hırlap gazetesinin 1914 tarihli baş makalesinin Türkçe metni şu şekildedir:

“Uzakta şarkta Karadeniz'in köpükleri arasında Türklerin ısrar ettikleri muzafferiyet-i harbiye haberinin gelmesi Macarların Hilal-i Ahmer murahhaslarını nes'ir ettikleri bir gün tesadüf eyledi Türk cesareti ve bahadırılığı ile Macar uhuvvetinin bu mesafesini bir an tarihi kayd edecektir. Bugün Türklerin muharebatı yalnız kendi menfaatleri için olmayıp bundan bizim için dahi bir hisse istifade muterakkıbtir. O kadar daha ileriye gidip diyebiliriz ki Türklerin Ruslara karşı taarruzu harekâtları biz onlardan daha evvel müstefid olacağız işte bunun içindir ki Hazreti Muhammed'in yeşil mukaddes sancağının Karadeniz'in açık sularında ve Batum Havelesinde kazandığı muzafferiyatı biz Macarlar yalnız Türklerle hemcins olduğumuzdan dolayı değil belki o nisbette müttelikimiz icabetinden dolayı alkışlarız. Nitekim bu düşünce hasbiyle Macar erbab-ı akıl ve izamının Türk Hilal-i Ahmer mecruhuna muavenet-i şitabıyla olduklarını görerek memnun oluyor ve bu gayret ve hareketin ani ve zamanı bir halde kalmayıp bir vazife suretinde telakki edilmesini temenni ediyoruz Macaristan muhafelinin bu husustaki muaveneti insaniyetin bir hizmet mukaddeseleri halinde katılıp biz Macarların vezai fi harbiyesi meyanında

¹³⁷ Melek Çolak, “19.Yüzyıl Sonu-20.Yüzyıl Başlarında Türk- Macar Yakınlaşması”, **Toplumsal Tarih**, C. 15, S. 89, Mayıs 2001, s. 7-8.

¹³⁸ BOA, **DH. EUM**, 5. ŞB, Dos. 9, no: 34. Bkz. Ek 6.

¹³⁹ BOA, **DH. EUM**, 5 ŞB, Dos. 9, no: 1. Bkz. Ek 7.a-b-c.

dâhil oluyor ve bu suretle ahval ve menafi-i harbiyeleri daha ileri götürerek bu esnada birinci derecede ehemmiyeti siyasiye şeklini alıyor. Hilal-i Ahmer bizim için dahi çarpışan gazileri tedavi ettiğinden biz Macarlar bunlara karşı muavenat-ı maddiyede bulunduğu takdirde dorudan doğruya kendimiz için musadematda bulunduğu kimselere yardım ediyoruz diyecektir ki bu surette bize karşı hissiyat-ı samimiye perverde eden Türk kardeşlerimize karşı siyasi bir nümayiş dahi ibraz etmiş bulunuyoruz.

Türk Macar dostluğu pek eskiden beri kalblerimizde yaşadığı halde bu şimdiye kadar yalnız Macarların ağzında hafif parlak cümleler suretinde tecelli ediyor idi. Hiçbir zamana bu muhadeneti maddi bir halde izhar edemedik Türklerin vakt bir vakt müşkile düştüler ise biz yalnız ufak tefek mukavemet numayişlerinde başka bir şey yapmadık. Gazeteler ise bu vazifeleri ancak daha iyi bir surette ifade ettiler o kadar ki Osmanlı saltanatı bizim tarafımızdan asla ameli bir faide görmedi. Vaktiyle Ruslarla ettikleri büyük bir muharebede biz Macarlar İstanbul'a yalnız bir adet felc-i abele beraber elfaz-ı tekrimiye dahi müşekkel cümleler tevdi ettik. Hâlbuki Ruslar ile şimdi biz muharebeye girişince Türkler yüz binlerce keskin kılınçlarını kınlarından çıkararak kanlarını bizim için dahi döküyorlar ahval duanın bu suretle mukayesesine çıkan hakikatden bu Turanî kardeşlerimize hiç olmaz ise muaveneti maddiyede bulunmaktığımız icab ettiği müsteban olur. Bir gün Türkler dahi iki hat üzerinde musaveme ediyorlar. İngilizlere karşı başlanılan muharebe yavaş bir surette ilerleyecektir, zira evvela en müntezem en mükemmel harb planların dahi kavm üzerinde tatbik edilmesi zamana mutevakkıftır. Saniyen cihad-ı ekber ilanı telefonda ziyade develer vasıtasıyla icra ediliyor. Diğer cephede Ruslara karşı yapılan hareket-ı askeriyeye dair muvaffakiyat haberleri tarafından daha seri bir surette vasil oldu bilhassa bu bizim için en ziyade şayan-ı memnuniyet bir keyfiyet teşkil eder çünkü Türkler Rus kuvvasını ne kadar meşgul ve mağlub ederlerse Çar bizlere karşı o nisbette daha kalil bir kuvvet yollayabilir binaen aliye bu noktaya nazar piş tammûle alındıkda Osmanlı karargah-ı umumiyesinin ve yerdeki muzafferiyet havadislerinden mesud olmak gerek menafi-i siyasi ve gerek Türklere karşı perverde ettiğimiz hesbane ferayetleri dolayı icab eder.

Hükümetler ittifakının kuvvetleri olması hükümdarlar ve diplomatlar münasebatının iyi olmasından ve bu gibi ittifadın zevatı müşarülileyhim tarafından akdı suretiyle değil belki daha ziyade milletlerin bunun samimi kalbden kılındığını etmeleri ve bu hususta muavenatta bulunmalarından inbias eder. İcabat ve menafe-i hükümet ve hissiyatı ahali birbirleriyle karşılaştıkça musafehe la-müşir ise müttefikler için muzafferiyet hemen hemen muhakkaktır işte biz Macarlar Almanla ve Türklerle akd ettiğimiz ittifaktan dolayı ise emin bulunuyoruz. Türkler ile ittifaka daha eskiden beri nezdimizde bir arzu-i milli şeklinde besleniyor idi. Hiçbir zaman olmadı ki Macarlar Türkiye'nin tamamıyet-i mülkiye ve enfelaları tarafını iltizam etmiş olunlar şimdiki halde ise akl-ı betiye istinad ederler. Erbab-ı siyasiyede dahi bu sur ve hakikati idrake başladı zira bir deniz şeklini alan bu kanlı muharebede afak-ı harir damla ile ancak erbab-ı siyasetin musayibi yıkanır. Macar ve Türk milleti Avrupa'da ehemmiyeti ari görülme ve pek çok zamanlar takip edilmese der bezmi her iki milletimizi çok defalar iyi dostlarımız dahi Asya'ya yollamak istediler. Hâlbuki şehri Macar hamaseti ve Türk muaveneti aliye dereceye makbul görüliyor bizler cesaretli göğüslerimizi Rusların emnilasına karşı bilhassa birçok vatandaş aslı ve kardeşleri arkalarını çevirdikleri ziyade görüyoruz. Bugün her iki bahadır millet birlikte yalnız kendileri için değil belki daha doğrusu garb medeniyeti için muharebe ediyorlar. Nitekim Macar ve Türk cesaretiyle Avusturya ve Alman da garb menfaatine olarak şarkın kanını döküyorlar. Onun için bakalım muharebe nihayetinde kanımızın faizi olarak neye dest-i resi olacaktır”

Bu belgeden de anlaşıldığı üzere Türkler ve Macarlar tarihin hemen her döneminde birbirleriyle olan tarihi ve kültürel bağlarını unutmamışlar, en buhranlı dönemlerde bile birbirlerine destek olmayı bilmişlerdir.

2. BÖLÜM KÜLTÜREL İLİŞKİLER

2. 1. TURANCILIK

Geniş bir biçimde ele alındığında Turancılık birbirine ırk, dil, din ve köken bakımından benzer ve aynı tarihi paylaşmış olan çeşitli halkların birliğini ifade eder. “*Turan*” aslında eski İran efsanesinde geçen Farsça bir sözcüktür. Bu sözcük aşağı yukarı eski Sovyet Türkistan’ına tekabül eden, İran ve Afganistan’ın kuzeyinden Aral Gölü’ne ve doğuda Çin Türkistan’ının sınırlarına kadar uzanan bir coğrafi bölgeyi ifade eder.¹⁴⁰ Ancak Turan’ın coğrafi sınırları konusunda değişik tanımlamalar da yapılmıştır. Himalayalar, Altay Dağları, Hazar Denizi ve Tanrı Dağları arasında kalan Orta Asya’nın Avrupa Devletleri tarafından ilgi odağı haline gelmesinin Rusya’nın bu bölgeyi işgal etmesinde büyük rolü vardır. Yani aslında XIX. yüzyılın özellikle ikinci yarısı Orta Asya’nın dünya siyasetindeki yerinin giderek daha da fazla yer aldığı bir sürece denk gelmiş; aynı dönemde Turan terimi de yaygın bir kullanım alanı bulmaya başlamıştır.¹⁴¹

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa’da belirmeye başlayan ırkçılık olaylarının da etkisiyle halkların kökensel tarihleri araştırılmaya başlanmış, doğal olarak dünyanın ilk medeniyetlerinin ortaya çıktığı “*Mezopotamya*” araştırmalarının odak noktası haline gelmiştir. Bu ilk uygarlıkları kuran halkların dil ve etnik yapıları üzerine yapılan çalışmalarda Avrupa dilleri ile benzerlik kurulamaması, araştırmacıları başka yönler sevk etmiştir.¹⁴² Dönemin çeşitli düşüncelerinin ve sınıflandırmalarının da etkisiyle “*Turanî*” terimi, yaklaşık iki bin yıl önce Orta Asya’da yaşadığı düşünülen bütün halkların ırksal kökenini belirtmek amacıyla kullanılmıştır.¹⁴³ İngiliz dilbilimci A.H. Sayce, 1874’te yayınlanan çalışmasında Fırat ve Dicle arasında kurulan en eski uygarlığın Turan ırkının eseri olabileceğini iddia

¹⁴⁰ Günay Göksu Özdoğan, **Turan’dan Bozkurt’a Tek parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 27-29.

¹⁴¹ Nizam Önen, **İki Turan Macaristan ve Türkiye’de Turancılık**, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 35.

¹⁴² Önen, **a.g.e.**, s. 43.

¹⁴³ Özdoğan, **a.g.e.**, s. 27-29.

etmiştir. Bir yıl sonra da François Lenormand, Sümer ve Akad dillerini Turan dil ailesinin bir kolu olarak göstermiştir. Lenormand Turan dil ailesini sekiz bölümde değerlendirmiştir. Bu bölümler Ugor, Fin, Samoyed, Akkad, Medo-Susien, Kafkas, Türk Tatar, Moğol ve Japon ana gruplarıdır. Macaristan’da da benzer nitelikli görüşler XIX. yüzyılın ikinci yarısında yeşermeye başlamıştır.¹⁴⁴ Bu yüzyılda özellikle Macaristan’da yapılan Türkoloji araştırmaları sonucunda, “*Turan*” bütün Türkçe lehçe ve dillerin yanı sıra Fince ve Macarcayı kapsayan Ural-Altay dil ailesini de içine alan yeni bir anlam kazanmıştır.¹⁴⁵ Hatta Ferencz Pulszky, 1839’da yayınladığı makalesinde Hint, Çin, Önyasya, Mısır ve Yunan uygarlıklarının kaynağı olarak Orta Asya’yı göstermiştir. Bu şekilde XIX. yüzyılın son yıllarında ve XX. yüzyıl başlarında Macaristan’da bu görüş doğrultusunda Macar ve Sümer dillerinin bağına ortaya çıkarmak üzere çalışmalar devam ettirilmiştir.¹⁴⁶

2. 1. 1. Macaristan’da Turancılığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Macar Turan düşüncesi tıpkı Türkoloji gibi, “*Hıristiyanlığı benimsemelerine rağmen, Avrupalılık fikrine neredeyse tamamen yabancı kalan*” Macarların Avrupalı halklar arasında kendilerini yalnız hissetmeleri sonucunda ortaya çıkmıştır. 1848 İhtilallerinde Slav azınlığın Macarların yanında yer almayıp Avusturya’ya yakın olmayı tercih etmeleri, rekabet içindeki Rusya ve Avusturya’nın Macar ayaklanmasını bastırmak için birlikte hareket etmesi, Batı Avrupa devletlerinin Macarlara bu içinde buldukları kötü durumda hiçbir yardım göstermemesi Macarlarda kendilerini Avrupa’nın ortasında kimsesiz, dışlanmışlık hissi yaratmıştır.¹⁴⁷ İşte bu nedenlerden dolayı Macarlar kendi köklerinin izlerini, kendi özel tarihlerini Orta Asya bozkırlarında aramaya yönelmişlerdir. Bu çalışmalarını esnasında Macarlar sınır kardeşliği, ortak tarih yaşamışlık hissi hissettikleri uluslara doğru yönelmişlerdir. Bunlardan en önemlisi hiç kuşkusuz Türk Milleti olmuştur.

¹⁴⁴ Önen, a.g.e., s.43.

¹⁴⁵ Özdoğan, a.g.e., s. 27-29.

¹⁴⁶ Önen, a.g.e., s. 43.

¹⁴⁷ Burcu Sunar, Serap Yolcu, “*Orta Avrupa’da Yalnız Bir Asyatik Devlet: Macaristan (1848-1943)*”, **Macar Kardeşler**, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012, s.156-157.

Turancılık, Macarların içinde bulunduğu yalnızlıktan dolayı ilk önce Macaristan'da ortaya çıkmış, daha sonra ise Osmanlı topraklarında yayılma alanı bulmuştur.¹⁴⁸ 1800'lü yıllarının sonlarında, özellikle de 1890'dan sonra Budapeşte "*Turan araştırmalarının Mekke'si*" sözü hiç de yanlış olmaz. 1867'de Avusturya-Macaristan Devleti'nin kurulmasından sonra, Habsburglarla Macarlar arasındaki anlaşmazlık büyümüş, Macar hükümeti, batılı devletlerin onaylamadığı bir Macarlaştırma politikası benimsemiştir. Ancak, daha sonra, özellikle 1890'dan itibaren Macarlar, Pan-Slavizmin ve Pan-Germenizmin baskısını hissetmişler, Avrupa'daki değişen güç dengesi ve o güne kadar kendilerini bir parçası saydıkları "*Batı Dünyası*" karşısında duydukları yabancılaşma, Macarları, doğu Avrupa'da değişik bir müttefik arayışına yöneltmiştir. Eskiden düşman durumunda olan Osmanlılar, artık özellikle Panislavist Rusya'ya karşı olası bir müttefik haline gelmiştir. "*Turan*" üzerinde yoğunlaşan dilbilim ve etnografi araştırmaları da iki taraf arasında bir yakınlaşmanın başlamasına sebep olmuştur. Ayrıca, Osmanlı Türkleri ile Macar Türkologları arasında bir ölçüde bir fikir alışverişi başlamıştır. İlişkiler, 1913'ten sonra Türkçülüğü kabul edilebilir ve neredeyse kaçınılmaz bir strateji saymaya başlayan İttihat ve Terakki yönetimi sırasında daha da güçlenmiştir.¹⁴⁹

Turan'ı bir etnoğrafik terim olarak Macar Kamuoyuna tanıtan kişi ise Yahudi asıllı Macar Doğubilimci Ármín Hermann Vámbéry olmuştur. Vámbéry daha da ileri giderek "*Turan ırkı*" tanımlamasını da kullanmaktan kaçınmamıştır.¹⁵⁰

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ortamdan dolayı Osmanlı aydınları devleti kurtaracak çeşitli çözüm yolları aramaya başlamışlardır. Bu çerçevede, doğubilimciliğinin geliştiği Macaristan'da da Macarlar, Pencermenizm ve Panslavizm akımları arasında tek başına kalmaları üzerine kardeş milletlerle güç birliği yapmak, Türk aydınları arasında ise Rus boyunduruğu altında yaşayan Doğu Türklüğü ile kader birliğinde bulunmak düşünceleri gelişmiştir.¹⁵¹

¹⁴⁸ Macaristan'da 1890 yılında ortaya çıkan Pan-Turancılık akımı, 1890 ile 1945 yılları arasında gücü zaman zaman değişse de, 1945 yılına kadar devam etmiştir. Özdoğan, **a.g.e.**, s. 27-29.

¹⁴⁹ Özdoğan, s. 63-64.

¹⁵⁰ Önen, **a.g.e.**, s. 35.

¹⁵¹ Ömer Özcan, "*Macar Turancıları Hakkında*", **Toplumsal Tarih**, Ekim 2001, s. 60-61.

Tam manasıyla Turancılık terimi bu yüzyıl sonlarında ortaya çıkmış, 1905 yılında Macaristan'daki Turancılar, Budapeşte-Tokyo ve Kazan-İstanbul eksenleri doğrultusunda siyasal birlik kurma hayaline de kapılmışlardır.¹⁵² Bu düşünceler çerçevesinde iki ülke birbirine daha da yakınlaşmış, her alanda olduğu gibi Türkler ve Macarlar arasında Turancı düşünceler konusunda da ortak fikirler doğmuştur.

Macaristan'da bu şekilde ortaya çıkan Pan-Turanist hareketler sonucunda pek çok Pan-Turanist siyasi ve bilimsel örgüt kurulmuştur. Bu örgütler arasında yer alan “*Macar Turan cemiyeti*” 1910 yılında kurulmuştur ve bu cemiyet, Türklere ve Türk halklarına özel bir vurguda bulunmak suretiyle, kendini Turan halkları diye anılan halkların tarih ve kültürü üzerine çalışmalara adanmış en prestijli bilimsel cemiyet olmuştur. Cemiyetin resmi yayını “*Turan*”, Avusturya-Macaristan ve Almanya'nın önde gelen oryantalistleri tarafından Macarca, Almanca ve Fransızca pek çok bilimsel çalışmalar ve etütler yayınlamıştır.¹⁵³ Macarların Osmanlı egemenliğinde kaldıkları süreçte ve iki milletin kavimler halinde aynı coğrafyada yakın temas halinde olduğu dönemlerde Macarcaya, Türk dilinden giren kelimeler ve Türk'ün özyurduna dair çalışmalar ile başlayan süreç Macar bilim adamlarının Türkiye'ye gelmesi, saha çalışmaları yapmaları ve bu çalışmaların raporlarını her iki ülkenin Turancı bilim çevreleri ve derneklerle paylaşmalarıyla artarak devam etmiştir.¹⁵⁴

2. 1. 2. Macaristan'da ve Türkiye'de Turan Çalışmaları ve Türk-Macar İlişkilerine Katkısı

Macarların “*Biz kimiz, nereden geldik nereye gidiyoruz*” sorularına cevap bulma arayışıyla başlayan ve “*Asya bozkırlarından gelip Batı dünyasının eşiğinde, Avrupa'nın ortasında oturan bir milletiz*” cevabının bulunmasıyla oluşan Macaristan'daki “*Turancılık*” hareketi pek çok alanda kendine destek aramış, bu destek arama girişimleri büyük ölçüde başarılı olmuştur. Örneğin “*Jebemben sok*

¹⁵² Özdoğan, a.g.e., s.27-29.

¹⁵³ Gábor Ágoston, a.g.m., s. 95.

¹⁵⁴ Yeliz Okay, “*Hüseyin Namık Orkun'un Macaristan Türkoloji Ekolüne Dair Yazıları Çığır Dergisi Örneği*”, **Macar Kardeşler**, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012. s.130.

alma van” cümlesinin Türkçede “*cebimde çok elma var*” anlamına gelmesi kültürel kodlamanın en önemlilerinden biri olmuş¹⁵⁵, dil alanında kaydedilen bu benzerlik iki ülke arasındaki ortak tarih geçmişini bir kere daha gündeme getirmiştir. Böylece Türkoloji’nin gelişip yayılmasına öncülük eden Macarlar Turancılık alanında çok önemli gelişmeler kaydetmiş ve birçok çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarla da iki Turan milleti, Türkler ve Macarlar arasında çok sıkı ilişkiler oluşmuştur.

Macar Turancıları, Turancılığı sadece soyut bir ideoloji olarak ortaya koymakla yetinmemiş, ayrıca sistemli bir şekilde bu örgütsel altyapının temellerini oluşturmaya çalışmışlardır. Bu yüzden seslerini daha iyi duyurabilmek ve daha fazla kitleye ulaşabilmek amacıyla dört dilde yayın yapan (Macarca-Türkçe-Almanca-Fransızca) “*Turan Dergisi*”ni çıkarmışlardır.¹⁵⁶

Turan Dergisi 1913, 1917-1918, 1921-1944 yılları arasında seçkin bilim adamlarının yönetiminde neşredilmiştir.¹⁵⁷ Turan Dergisi’ni daha sonra 1921 yılından itibaren “*Körösi Csoma Arkhivum Dergisi*” takip etmiştir. Bu dergi, Turan dergisinin yayımlanmadığı zamanlarda onun devamı niteliğinde bir dergi olmuştur. Derginin ilk sayısında “*programımız Turan Dergisinin ilk sayısında belirtilmiştir*” denilmiştir. Bundan da anlaşılacağı üzere aynı amaca yönelik ikinci bir dergidir. Dergide yayınlanacak makaleler de Almanca, Fransızca, İngilizce olarak yayınlanacak ve böylece daha fazla bilim adamının dikkati çekilecekti.¹⁵⁸

Bunlara ek olarak 1910 yılında Budapeşte’de kurulan *Macar Turan Cemiyeti* 1916 yılında genişletilerek, adı “*Macar Doğu Kültür Merkezi Turan Cemiyeti*” olmuştur. Adının değiştirilmesindeki amaç Asya’daki akraba halklara daha fazla ulaşabilmektir. Bu cemiyetin amacı ise, “*Macar halkının önde gelen çıkarlarını korumak, geleneklerini yaşatmak, Macarlılık bilincini koruyup ilerletmektir.*” Bu cemiyet 1920 yılında daha da genişletilerek ve Turancı cemiyetler ve birliklerin

¹⁵⁵ Taceddin Ural, “*Turancılık*”, *Yeni Şafak*, 19.07. 2000. s. 5. Bkz. Ek. 8.

¹⁵⁶ Ural, *a.g.m.*, s.5.

¹⁵⁷ Özcan, *a.g.m.*, s. 62.

¹⁵⁸ Demirkan, *a.g.e.*, s. 32-33.

katılımıyla “*Macaristan Turan Federasyonu*” adı altında daha kapsamlı bir şekilde çalışmalarına devam etmiştir.¹⁵⁹

Ayrıca Macaristan’da ve komünizmin ülkeye hâkim olmasından sonra ülke dışına çıkan mülteciler tarafından dünyanın muhtelif ülkelerinde aynı içerikte dergiler neşredilmiştir. Bunlar, *Turanî Ertesitö* (1939), *Turanî Hirado* (Münih), *Turanî Nep* (1933, Miskoloc), *Turanî Roham* (1934-39), *Turani Vadasz* (1930-1942), *Magyar Turan-Sumer Szemle* (1963-1972, Brüksel), *Turan* (Turani Tarsasag-Turan Szövetség Florida 1967), *Güneşin Oğulları*’dır. (Turanî Milletler Birliği Dünya Teşkilatının Macar Şubesine bağlı Macar Turan Akademisinin Resmi Organı, Buenos Aires, 1973). Bu şekilde Macaristan’da komünizme karşı olanlar çeşitli ülkelerde kurdukları bu dernek ve cemiyetler vasıtasıyla mücadelelerini devam ettirmişlerdir. Türkiye’de ise Turan adının geçtiği ilk cemiyet “*Turan Neşr-i Maarif Cemiyeti*”, ilk Turancı kuruluş ise 1908’de kurulan “*Türk Derneği*”dir.¹⁶⁰

II. Meşrutiyet’in getirdiği özgürlük ortamında kurulan “*Türk Derneği*”, Yusuf Akçura’nın ifadesiyle “*Türkçülükte Teşkilatlanma Devresi*”nin ilk girişimini oluşturur. Türk Derneği kuruluşunda sadece bilimsel bir amaç taşımıştır. Ayrıca derneğin diğer amaçları arasında “*Türk*” diye anılan bütün kavimlerin geçmiş ve gelecekte yerlerini, görev ve yükümlülüklerini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak, yani Türklerin tarihini, lisanlarını, edebiyatını, etnoğrafya ve etnolojyasını, Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayılmasını sağlamak, Türk dilinin geniş bir coğrafyaya yayılmasını ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlâsını ona göre tetkik etmek¹⁶¹ vardır.

Türk Derneği’nin ülke dışındaki tek şubesi ise Budapeşte’de “*Edebiyat-ı Osmaniye Cemiyeti*” adı altında kurulmuştur. Cemiyetin amacı ise şöyle belirtilmiştir: “*Türk Derneği Macar Şubesinin maksadı, Macaristan’da Lisan-ı Osmanî ve Tarihi Osmaniyye ahalinin enzâr-ı itinâsını celp etmekle beraber Macar*

¹⁵⁹ Ural, **a.g.m.**, s. 5.

¹⁶⁰ Özcan, **a.g.m.**, s. 62.

¹⁶¹ Füsün Üstel, **İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**, İletişim yayınları, İstanbul 1986, s. 15-23.

müsteşriklerinin ilm-i ensâl-i milel ve ilm-i elsineye dair yazdıkları ve Macarca neşr edilen eserlerini Osmanlılara tarif ve ilâm eylemektir."¹⁶² Yani Budapeşte'de kurulan bu cemiyetin amacı, Macarların Osmanlı Devleti'nin diline, tarihine, kültürüne karşı ilgi uyandırıp dikkatlerini bu yöne çekmek ve Macar Doğu araştırmacılarının kendi milletlerine, kendi lisanlarına ve tarihlerine dair yazdıkları ve yahut yayınladıkları eserlerini Osmanlılara bildirip tanıtmaktır. Şubenin fahri başkanlığını Ármin Vámbéry, başkanlığını İ. Kúnos, kâtipliğini Dr. J. Germanus ve Dr. Mészáros yapmıştır.

"*Turan*" teriminin Türkçü hareket içerisinde yaygın olarak kullanılması da esas olarak Ziya Gökalp'ın etkisiyle olmuştur. Aslında, Ziya Gökalp için Turancılık, terimin özgün anlamında olduğu gibi Türkî halkların dışındaki halklarla birlik anlamına gelmiyordu. Ziya Gökalp, "*Turan*"ı, bütün Türkî halkları kapsayan "*Büyük Türkistan*" anlamında kullanmıştır. Gökalp, Türkçülük konusunda yazdığı çeşitli eserlerin yanı sıra, popüler edebi ürünlerinin aracılığıyla "*Turan*"ı, bütün Türkler arasında neredeyse mistik bir bağ oluşturan efsanevi bir ülke anlamında yaygınlaştırdı. Dahası, Turan, sadece tarihsel bir kökeni simgelemiyor, gelecekte bir gün gerçekleştirilecek bir ülkü anlamına geliyordu.¹⁶³

Ayrıca 1910 yılında Macar Turancıları tarafından kurulan Turan Derneği ile İstanbul'daki Turancılar tarafından kurulan Tahsil-i Sanayi Cemiyeti birbirlerine verdikleri destekle, özellikle I. Dünya Savaşı yıllarındaki Türkiye'deki birçok gencin Budapeşte'de öğrenci olarak eğitim görmelerini sağlamışlardır. Macaristan'da eğitim görüp Türkiye'ye dönen Türk gençleri, Türkiye ile Macaristan arasındaki dostluk bağlarını güçlendirmek, Macaristan'a eğitim amacı ile gitmek isteyen gençlere yardım yapmak amacı ile İstanbul'da, "*Eğitimini Macaristan'da Gören Öğrenciler Cemiyeti*"ni kurmuşlardır.¹⁶⁴

¹⁶² Üstel, **a.g.e.**, s.20.

¹⁶³ Özdoğan, **a.g.e.**, s. 27-29.

¹⁶⁴ "*Türkoloji Çalışmaları*", **Türk-Macar Tarihi İlişkilerinden Kesitler**, Milli Saraylar Daire Başkanlığı, Haz. T. Cengiz Göncü, İstanbul 2009, s. 217.

Türk Derneği dergisinde dikkati çeken bir diğer taraf ise, Macaristan'daki Türkoloji çalışmaları ve Macar'ların yazı ve çalışmalarıyla hem derneğe hem de dergiye birçok katkı sağlamış olmalarıdır. Özellikle XIX. yüzyıl sonlarından itibaren giderek artan Türk-Macar ilişkileri, kendini Türkoloji alanında da göstermiş ve bu konuda karşılıklı işbirliği de artmıştır. Macar ve Türk bilim adamları bu gelişmelerin ışığında her iki taraf kendi dergilerinde, birbirlerinin yazılarına yer vermiş ya da tercüme yayımlamıştır. Bu işbirliğini Türk Derneği ve aynı adı taşıyan süreli yayınlarda da görmek mümkündür.¹⁶⁵

2. 2. TÜRKOLOJİ

Türklük Bilimi ya da Türkoloji, (esk. Ter. Türkiyat, Fr, Turcologie, alm. Turcologie, ing. Turkology) dar anlamda Türk dili ve lehçelerini, geniş anlamda Türkleri ve Türklükle ilgili konuları araştıran bilim koluna verilen isimdir. Özellikle, Türk dili ve lehçelerini, geniş anlamda Türkleri ve Türklükle ilgili konuları araştıran bilim koludur. Ayrıca Türk dili, Türk Edebiyatı, Türk tarihi, Türk folkloru ve Türk sanatı, Türk yaşayış tarzı gibi konular, Türklük biliminin ilgilendiği konular arasındadır.¹⁶⁶ Türklerin Orta Asya bozkırlarından başlayarak Avrupa, Afrika ve hatta Orta Doğu'ya kadar uzanan geniş bir sahada hâkimiyet kurmaları diğer milletleri ister istemez Türklük Bilimi olarak adlandırılan Türkolojiyi araştırma ihtiyacını doğurmuştur. Bu yüzden Avrupa'daki Danimarka, İtalya, Finlandiya gibi ülkelerin yanında Rusya'da Türkoloji araştırmaları hız kesmeden devam etmiştir.

Türklerin önce Balkan coğrafyasına oradan da Avrupa'ya geçmesi Avrupa'da Türk diliyle ve Türklerle ilgili çalışmaların yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Böylece Avrupa'da ve daha sonra dünyanın diğer ülkelerinde Türk dili ile ilgili çalışmalar başlamıştır. Avrupa'da Türk dili üzerine yapılan çalışmalarda savaş tutsaklarının anılarındaki ve eserlerindeki bilgiler Türkoloji çalışmalarının başlamasında çok

¹⁶⁵ Cüneyt Okay, “*Türk Derneği Dergisi ve Birinci Dünya Savaşı Öncesi Macaristan'daki Türkoloji Çalışmaları*”, **Macar Kardeşler**, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012, s. 57.

¹⁶⁶ Ahmet Buran, **Kurşunlanan Türkoloji**, Akçağ Yayınları, Ankara 2010, s. 279.

önemli bir yer tutar.¹⁶⁷ Bunların başında Niğbolu Muharebesinde (1396) yaralanarak Yıldırım Bayezid'e tutsak düşen Johann Schiltberger gelir. Schiltberger, Macaristan kralı Zsigmond'un ordusunda Türklere karşı savaşmıştır. Schiltberger, Ankara Muharebesine katılmış, Yıldırım Bayezid'in yenilgisi üzerine Aksak Timur'a esir düşmüştür. Almanya'ya dönmesinin ardından tutsaklık yaşamını anlatan bir seyahatname yazmıştır.¹⁶⁸ Schiltberger'in seyahatnamesindeki¹⁶⁹ Pater Noster duasının Tatar Türkçesine çevirisi, Codex Cumanicus'un ardından Latin yazısıyla en eski Türkçe metin özelliğindedir. Ruslara esir düşen İsveçli Strahlenberg'in eserinde de Sibirya'daki Türk halklarının dilleri üzerine değerli bilgiler yer almaktadır. Yenisey ve Orhun vadisindeki Türk yazıtlarından ilk söz edenlerden biri de Strahlenberg'dir. Diğer bir tutsak Pietro Ferraguto, Tunus'ta Türkler arasında altı yıl kalmış ve Grammatice Turca adlı eserini 1611'de kaleme almıştır.¹⁷⁰

2. 2. 1. Türkoloji'nin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Ulusal özelliklerinin farkına varmaya başlayan, "öteki"nden farkını sorgulayan bir halk önce kendisine etnik kültürel köken aramaya başlamıştır ve ilk iş olarak hangi halklarla akraba olduğunu ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bu bütün halklar için, tarihin her döneminde böyle gelişmiştir ve bütün halklar bu aşamadan geçmiştir. Halkların anayurtlarının neresi olduğunun, etnik-kültürel anlamda hangi halklarla yakın ilişkide bulunduğunun saptanmasında, kullanılan dilin diğer dillerle karşılaştırılması belki de birinci ve en güvenilir yöntemdir. Bu yapılırken dilin yapısı, dilbilgisi, temel kavramları, ifade biçimleri, destan ve efsaneler gözden geçirilir.¹⁷¹

¹⁶⁷ Şükrü Haluk Akalın, "Türkiye'de ve Dünyada Türk Dili Üzerine Çalışmalar ve Türk Dil Kurumu", **Yeni Türkiye, Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı I**, Yıl: 8, S. 43, Ocak-Şubat 2002, s. 11-12.

¹⁶⁸ Hasan Eren, **Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 24.

¹⁶⁹ Johannes Schiltberger'in seyahatnamesi yabancı dillere çevrildiği gibi Turgut Akpınar tarafından Türkçeye de çevrilmiştir. Bkz. Johannes Schiltberger, **Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)**, Çev. Turgut Akpınar, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.

¹⁷⁰ Akalın, **a.g.m.**, s. 12.

¹⁷¹ Demirkan, **a.g.e.**, s. 8.

Macarlar da 896 yılında bugünkü topraklarına gelip yerleşmişler ancak Avrupa'nın ortasında yerleştikleri bu yurtlarında zaman zaman dışlanmışlık duygusuna kapılmışlardır. Bu sebeplerden dolayı kendi tarihlerini, köklerinin nereden geldiğini, hangi milletlerle akraba olduğunu araştırma ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu araştırmalar sonucunda “*Türkoloji*” ya da “*Türklük Bilimi*” adı verilen bilim dalının doğmasını ve Macaristan topraklarında gelişmesini sağlamışlardır.

Türkoloji biliminin geçmişi Avrupa'da XIV. yüzyıla kadar dayandığı bilinmektedir. Fakat Türkoloji terimi Türklerden bahseden bilim kolu olarak ele alınırsa, en eski Türk boyları üzerine bilgi veren Latin ve Bizans yazarları bu konuda ilk olarak bahsedileceklerin arasındadır.¹⁷² Bu dönemde Avrupa'da bulunan bazı eserler de eski Türklerden bahsetmektedir.¹⁷³ Ayrıca XIV. Yüzyılın başında Avrupa'da *Codex Cumanicus* adıyla Türk Dili üzerine bir eser yazılmıştır. Bu eserde Kuman Türklerinin dili üzerine bilgi vermektedir. Günümüzde Venedik'te San Marco Katedrali Kitaplığında saklanmaktadır. 1303- 1362 yılları arasında yazıldığı tahmin edilen eserde Latin yazı sisteminin kullanıldığı bilinmektedir. Daha sonra bu eser Géza Kuun tarafından Latince olarak yayınlanmış ve sonraki dönemlerde Macar, Alman ve Rus Türkologları için iyi bir kaynak olmuştur.¹⁷⁴

Macaristan'da ise Türkoloji, eski ve bugünkü Türk dillerini konuşan halklarla meşgul olan toplumbilim alanıdır. Bu halkların dilini, kültürünü, edebiyatını, halk şiirini, folklorunu, dinlerini, müziğini, toplum ve ekonomi tarihini, kültür ve sanat tarihiyle arkeolojisini Türk dil kaynaklarına dayanarak araştıran bilim dallarının bütünüdür. Macaristan'da Türkoloji çalışmaları ilk başta milli araştırmalarla, yeni Macar halkının ve dilinin tarihindeki çok yanlı Türk ilişkileriyle bağlantılı olup, daha geniş görüş açısıyla ve uluslararası yararı gözeterek başlamıştır ve bu şekilde

¹⁷² Hasan Eren, “*Türkoloji*”, **Türk Ansiklopedisi**, C. XXXII., Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1983, s. 433.

¹⁷³ Avrupa ulusları Ammianus Marcellinus (IV. yüzyıl), Priskos (ölüm tarihi 472?), Sidonius Apollinaris (V. yüzyıl), Jordanes (VI. Yüzyıl), Prokopios (VI. Yüzyıl), Menandros Protektor (VI. Yüzyıl), Grégoire de Tours (ölümü 594), gibi yazarlardan eski Türkler üzerine bilgi alırlar. Daha sonra Konstantinos Porphyrogenneos, *De administrando imperio* (yazılışı 948-952) adlı eserinde eski Türklerden bahsetmiştir. Anna Komnena (XI. – XII. Yüzyıl) da Türkler hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca Pian del Carpine, Flemenkli Wilhemvon Rubruk, Venedekli Marco Polo gibi gezginler de dolaştıkları ülkeler hakkında bilgi vermişler, bu bilgiler Avrupa ülkelerinde büyük ilgi görmüştür. Eren, **a.g.m.**, s. 435.

¹⁷⁴ Eren, s.435.

sürdürülmüştür.¹⁷⁵ Avrupa'nın ortasında yerleştikleri halde, Avrupalı olmayan ya da kendilerini Avrupalı hissetmeyen Macarlar, en eski Macar tarihini araştırmaya yönelmişlerdir.¹⁷⁶ Avrupa'da kendilerini ve nereden geldiklerini sorgulayan ve kendilerine yeni bir kimlik arayan Macarlar XIX. yüzyılın ikinci yarısında Türkoloji çalışmalarında büyük gelişmeler kaydetmişlerdir.

Macaristan'da Türklere karşı ilgi, her şeyden önce Osmanlı İmparatorluğunun Macaristan'ı büyük oranda ele geçirmesiyle ve Macaristan'da bu şekilde yayılmasıyla oluşmuştur. Macaristan'da Osmanlı hâkimiyeti döneminde de Türkçeden Macarcaya birçok kelime geçmiştir. Bu şekilde Macarcadaki Türkçe (Bulgarca, Peçenekçe, Kumanca) kelimelerin sayısı daha da artış göstermiştir.¹⁷⁷ Macarcadaki bu Türkçe kelimeler Türk dilinin eski özelliklerini de içerdiğinden dolayı Türk Dili Tarihi için önemli bir değere sahiptir.¹⁷⁸ Diğer bir etken de tabii ki Osmanlı hâkimiyeti döneminden önce, Orta Asya bozkırlarında Macarlarla Türkler arasındaki yakın ilişkilidir. Bu ilişkiler, Gerek Macar tarihi, Macar dilinin kökeni ve gerekse Türk halk unsurlarının (Oğuzlar, Peçenekler, Kumanlar, Tatarlar) önemsenmesi ile birbirleriyle yakından bağlantılıdır.¹⁷⁹

XIX. yüzyılın ikinci yarısı Macaristan'da kültürel ve bilimsel çalışmalarının altın dönemi olmuştur. Bu dönemde çok güçlü bir Türk yanlısı politika belirlemiştir.¹⁸⁰ Bunun sebebi ise Habsburgların baskıcı tutumudur. Habsburglar döneminde Macarlar üzerinde güçlü bir asimilasyon politikası izlenmiştir. Bu dönemde örneğin Macaristan'a Macarca bilmeyen memurlar atanmış, Macar asilzadeleri yok edilmeğe yönelik girişimler başlatılmış, Macarlara kendi ordularında kısıtlayıcı görevler verilmiş, Macar ordusunun komuta dili Almanca yapılmış, Macar sanayisinin gelişmemesi için her türlü yaptırım uygulanmış¹⁸¹, dillerini ve kültürlerini unutturmaya yönelik bir tutum sergilenmiştir. Ancak Macaristan'daki

¹⁷⁵ Nyiri, **a.g.m.**, s. 201-202.

¹⁷⁶ Şerif Baştav, "*Türk-Macar Münasebetlerinde Hungarolojinin Yeri*", **Makaleler 3**, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 384.

¹⁷⁷ Eren, **a.g.m.**, s. 440.

¹⁷⁸ Namal, **Türk-Macar İlişkileri...**, s. 123.

¹⁷⁹ T. Nyiri, **a.g.m.**, s. 201-202.

¹⁸⁰ Namal, **a.g.e.**, s. 124.

¹⁸¹ Sunar; Yolcu, **a.g.m.**, s. 153.

Türk hâkimiyet döneminde Macar milliyetçiliğine asla dokunulmamış, hatta muhafaza edilip yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır. Çünkü Türk devrine kadar Macaristan'ın remi dili Latince, Habsburglar döneminde ise yavaş yavaş Latince yerine Almanca kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Macaristan'da Türk hâkimiyeti döneminde Macaristan ikiye ayrılmıştır. Transilvanya tarafında Türk himayesi altında olan bölgede ilk defa resmi dil olarak Macarca kullanılmış, o zaman Almanya denilen Avusturya'ya ait olan kısımda ise Macarları Almanlaştırma politikası uygulanmış ve orada yaşayan Macarlar çok uzun zaman milliyetlerinden uzak tutulmuşlardır.¹⁸²

XIX. yüzyılın ikinci yarısında alevlenen ve Türkoloji düşüncesinin öncülüğünü yapan Ármin Vámbéry'nin "*Fin-Ogur'a karşı Türk*" tartışması kamuoyunun da ilgisini çekmiştir. Fakat halkın büyük çoğunluğu Türk kökenli olduklarının ya da Doğu'dan geldikleri inancına daha sıcak bakmıştır.¹⁸³ Hem bilimsel çevrelerde hem de halkı etkisine alan bu tartışmalarda, Ármin Vámbéry'nin bulunduğu grup Macarların Türk kökenli olduğunu, József Budenz'in bulunduğu grup ise Fin-Ugor kökenli olduğunu savunmuşlardır. Bu tartışmalar zamanla çok şiddetli hale gelmiş ve "*Fin-Ugor Savaşı*" olarak adlandırılmıştır. Macarların kökenini ve Macar dilini araştırırken, Türk filolojisinin öncüsü durumunda olan Ármin Vámbéry'e göre "*Bizans, Arap, İran kaynakları, Macarları "Türk" diye adlandırdığından, etnik kökeninde Türklere has bir takım özellikler gözlemlendiğinden ve dil mukayesesi de bunu doğruladığından Macar halkı Türk'tür. Dili de Türk kökenlidir.*" Ármin Vámbéry bu şekilde istisnasız bir biçimde neredeyse bütün çalışmalarında ısrarla Türk-Macar akrabalığının savunuculuğunu yapmıştır. Karlaştırmalı dilbilim alanında yaptığı çalışmalarıyla bilinen József Budenz Vámbéry'nin Türk-Macar akrabalığı görüşlerine şiddetle karşı çıkmıştır. Alman asıllı olan Macar dilbilimci Budenz'e göre ise "*Macar dili bir Fin-Ugor dilidir. Bünyesindeki az sayıda Türkçe kökenli sözcük ise alıntı sözcük şeklinde nitelendirilebilir.*" Budenz, Macar dili ile Fin-Ugor dilleri arasında ses uyumu kurallarının benzerliği konusunu vurgulayarak, dikkatleri bu yönde toplamaya

¹⁸² Reşit Saffet, **Türklük ve Türkçülük İzleri**, Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyeti Neşriyatı, Ankara 1930, s. 23.

¹⁸³ Namal, **a.g.e.**, s.124.

çalışmıştır. “*Ugor-Türk Savaşı*” şeklinde devam eden ve güçlenmekte olan Fin-Ugor tartışmalarını bütün Macar ulusu dikkatle izlemiş, Ármin Vámbéry tarafından açıklanan ve ispatlanmış varsayılan Türk-Macar akrabalığı tezine yakınlık duymuş, uzun yıllar boyunca devam eden tartışmanın seyrini Macar basını ve bilimsel çevreler, Macar ulusu gibi ilgi ile izlemişlerdir.¹⁸⁴ Bütün bu tartışmalar neticesinde, Orta Asya çalışmaları günden güne artış göstermiştir. Tabi ki bu da Türkoloji alanındaki çalışmalara katkı sağlayacak hatta ulusal bir bilim dalı olarak gelişmesine olanak sağlayacaktır.

XIX. yüzyıl sona ermeden önce de Türkiye’de de genel olarak Türkoloji araştırmalarının etkisi açıkça görülmeye başlanmıştır. Türk’ün tarih sahnesinde yer aldığı Orta Asya ve Orta Asyalılık üzerindeki ilgi yoğunlaşırken, “Türklük” anlayışı, Anadolu halkını da kapsamaya başlamıştır.¹⁸⁵

2. 2. 2. Macaristan’da Türkoloji Çalışmaları ve Türk-Macar İlişkilerine Katkısı

Macaristan’da Türkoloji çalışmaları çok eski tarihlere dayanmaktadır. Bunun sebebi Türklerle ve Türk kavimleriyle hem Orta Asya’da sınır komşusu olmaları hem de daha sonraki yüzyıllarda Macaristan’daki Osmanlı hâkimiyet dönemidir. (1541 yılında Budin şehri ele geçirilmiş ve hâkimiyet dönemi 1686 yılına kadar devam etmiştir.) Bu dönemde birçok Türkçe kelime Macarcaya geçmiş, bunun sonucu olarak da Macar araştırmacıları Türklerle ve Türk Dili üzerine olan çalışmalarını arttırmışlardır. XVIII. ve XIX. yüzyıllardan itibaren Türkoloji alanında çalışmalar her geçen gün yaygınlaşmış, Avrupa başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde Türkoloji araştırma merkezleri kurulmuş, üniversitelerde Türkoloji bölümleri açılmıştır.

¹⁸⁴ Melek Çolak, “*Türk-Macar İlişkileri Çerçevesinde Macar Türkolojisi ve “Ugor-Türk Savaşı”*”, **IV. Uluslar arası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri 22-24 Aralık 2011**, C. 1, Muğla, s. 529-530.

¹⁸⁵ Özdoğan, **a.g.e.**, s. 65.

Tarihi süreç içerisinde Avrupa milletleri arasında Türklükle yoğrulmuş olan Macarlar, Türklerin dili, tarihi, kültürüyle meşgul olan Türkolojinin de Macaristan'da ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Bu kadim ilişkilerin varlığı Türkolojinin Macaristan'da “*milli bir ilim dalı*” olarak kabul edilmesine sebep olmuş, Macaristan'da Türkoloji “*milli kültürün*” ortaya çıkarılmasında gerekli bir bilim dalı haline gelmiştir. Bütün bunlardan sebeple, Macaristan'da Türkoloji geleneksel olarak üç alanda yoğunlaşmıştır:

- 1) Avrasya bozkırlarında ve özellikle batı bölgelerindeki Ortaçağ Türk halklarının tarihi,
- 2) XIV.-XVIII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu tarihi,
- 3) Türk-Macar İlişkilerinin izleri Macar dilinde görüldüğünden Macaristan'da Türkoloji çalışmalarının temelini teşkil eden dil tarihi araştırmaları.¹⁸⁶

Avrupa'da ve Macaristan'da bu gelişmeler yaşanırken, Ziya Gökalp, Avrupa'daki Türkoloji gelişmelerini şöyle değerlendirmiştir: Avrupa'da Türklüğe dair iki hareket meydana gelmiştir. Birincisi Fransızcada “*Turquerie*” denilen *Türkperestlik*, *Türkseverlik*'tir. Bu hareketin özünde Türk kültürüne duyulan sevgi ve sempati vardır. İkincisine “*Türkiyat*, *Türkoloji*” adı verilir. Rusya'da, Almanya'da, Macaristan'da, Danimarka'da, Fransa'da, İngiltere'de birçok bilim adamı eski Türklere, Hunlara ve Moğollara dair araştırmalar yapmaya başlamışlardır.¹⁸⁷

Macar Türkolojisinin bağımsız bilimsel bir ekol olarak ortaya çıkmasının kaynağı XIX. yüzyılda, Macar tarihinin yenileşme ve millileşme devresinde bulunmasına rağmen, Macaristan'da Türklerle ilgili bilgilerin bilimsel bir yaklaşımla incelenmesinin başlangıcını Osmanlı egemenliği döneminde aramak gerekmektedir. Çünkü bu dönemde Türkçe dil kılavuzları hazırlanmış, Macar dili ve Türk dili arasında benzerlikler ilk defa keşfedilmiştir. Yine bu dönemde büyük Macar şairi Valantin Balassi Türkçe şiirler çevirmiş ve kendisi de Türkçe mısralar kaleme almıştır.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Çolak, **a.g.m.**, s. 528.

¹⁸⁷ Buran, **a.g.e.**, s.282.

¹⁸⁸ Çolak, **a.g.m.**, s. 528.

XV. yüzyılın ortalarından itibaren, Macar diplomatlar, seyyahlar, tercümanlar ve bilim adamları “*Turcia*” diye bilinen Türk etütleri yazınında kayda değer katkılarda bulunmuşlar, Türklerin ve Balkan halklarının kültürü ve tarihi hakkında kıymetli eserler vermişlerdir. Macar tarihinin etüt edilmesinde Türk arşivinin ve sözlü kaynaklarının önemi, Macaristan’da daha XIX. yüzyılın ilk yarısı kadar erken bir tarihte anlaşılmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısı ise, Macaristan’daki Türk ve Türkler üzerine çalışmaların en önemli dönemi olmuştur.¹⁸⁹

Macarların Macaristan’da Türkoloji alanındaki en büyük katkılarından biri olan ve Türkoloji merkezlerinin en eski tarihe dayananı, 1870 yılında resmen kurulan “*Budapeşte Loránd Eötvös Üniversitesi Türkoloji Bölümü*”dür. Bu alanda erken gelişen ilginin iki ana nedeni akla gelmektedir: bunlardan biri Macarların ilk tarihinde saptanabilen önemli Türk etkisi (başka bir deyişle iki milletin aynı kökten gelip gelmemesi sorunu), diğeri ise XIV. yüzyılda başlayan ve XVIII. yüzyıla kadar devam eden Osmanlı Devleti ile olan karşılaşma ile savaşlar, ülkenin yüzde kırkının uzun bir süre için bu imparatorluğa bağlı olması ve bu dönemde oluşan Osmanlı-Macar yakınlaşmalarıdır.¹⁹⁰ Bu üniversite de yapılan çalışmalara geldiğimizde ilk olarak bahsedilecek kişi János Repiczky’dir. Budapeşte Üniversitesi’nde Türk Grameri üzerine çalışmaları olan János Repiczky (1817-1855) bu üniversitede ilk Türk Dili profesörü olarak çalışmıştır. Türkler tarafından daha fazla tanınan, dünyanın Türklere karşı ilgisini uyandırıp bu ilgiyi canlı tutan¹⁹¹ ve Türkoloji bilimine çok büyük katkıları olan Macar Türkoloğu Ármin Vámbéry ise onun öğrencisidir. János Repiczky’nin ardından boş kalan kürsüyü Ármin Vámbéry (1832-1913) doldurmuştur. Ármin Vámbéry, 1865 de Doğu dilleri öğretim üyeliğine getirilmiş, 1870’de Türkoloji profesörlüğüne atanmıştır. Ármin Vámbéry ülkemizde de ün yapmış bilim adamları arasında yer almıştır. Ármin Vámbéry Türkolojiye çok önemli eserler kazandırmıştır. “*A Török Faj*” adlı eseri, “*Das Türkenvolk*” başlığı

¹⁸⁹ Ágoston, **a.g.m.**, s. 92.

¹⁹⁰ Géza Dávid, “*Budapeşte Loránd Eötvös Üniversitesi Türkoloji Bölümü*”, **Türk-Macar Tarihi İlişkilerinden Kesitler**, Milli Saraylar Daire Başkanlığı, Hazırlayan T. Cengiz Göncü, İstanbul 2009, s. 19.

¹⁹¹ Şerif Başta, “*Türk Kültürüne Hizmet eden Macarlar Ármin Vámbéry (1832-1913)*”, **Makaleler 3**, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 417.

adı altında 1885'te Almancaya çevrilmiştir. Osmanlıca ve özellikle Çağatayca üzerinde çalışan Vámbéry, “*Abuşka*” adlı sözlüğü 1862'de yayımlamış, ardından Muhakemetü'l-Lûgateyn'i de Macarcaya çevirmiştir. 1870 yılında Kutadgu Bilig'i yayımlamış ve ününün bir kat daha artmasını sağlamıştır.¹⁹² Ármin Vámbéry'nin yetiştirdiği öğrenciler¹⁹³ arasında ise József Thúry (1862-1906), Gábor Bálint (1844-1913), İgnác Kúnos (1860-1945)¹⁹⁴ gibi Türkoloji bilimine katkı sağlayan önemli Türkologlar bulunmaktadır.

Budapeşte Üniversitesi Türkoloji Bölümü'nün kurucusu (1870) ve ilk yöneticisi olan Ármin Vámbéry emekli olduktan sonra kürsü bir müddet boş kalmış ve çalışmalar düzensiz bir hal almıştır. Öğrencilerinden olan József Thúry tam kürsünün başına getirildiği sırada en verimli döneminde hayata gözlerini kapamıştır. 1916'dan itibaren ise kürsünün yönetimine Türkolog Profesör Gyula Németh, yarım yüzyılı aşan araştırma ve çalışmalarıyla Macar Türkolojisi'nin ekolü haline gelmiştir. Çalışmalarında Türk dili tarihini, lehçeleri, Macarların eski çağlardaki Türk kavimleriyle olan bağlantılarını (Kuman, Kıpçak, Peçenek) araştırmıştır. Macar tarihinde çok önemli bir yere sahip olan “*Yurt Kuran Macarların Teşekkülü*” adlı eserinde Macar kabilelerindeki ve yurt kurma sırasındaki Türk unsurlarını ve bu unsurların etkilerini işlemiştir.¹⁹⁵ Ayrıca Gyula Németh, yaptığı çalışmalarla zaman zaman Türkoloji alanındaki bilimsel olmayan birtakım düşüncelerin de temizlenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Macaristan'da Lajos Ligeti, György Györffy, Tibor Halasi-Kun, György Hazai, László Rásonyi ve Zsuzsa Kakuk'un, Türkiye'de ise Necib Asım, Hüseyin Namık Orhon, Hamit Zübeyir Koşay, Şerif Baştav, Hasan Eren, Ragıp Hulusi Özden gibi değerli Türkologların yetişmesinde katkıları olmuştur.¹⁹⁶

¹⁹² Hasan Eren, “*Balkan Ülkelerinde ve Macaristan'da Türkoloji Çalışmaları*”, **Dünyada Türklük Araştırmaları ve Türkiye**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi 29-30 Eylül 1986 Milletlerarası Sempozyumu, Fatih Yayınevi, İstanbul 1987, s. 82.

¹⁹³ G. Bálint, Kazan Tatarcası üzerine yaptığı çalışmalarla bilinir. J. Thúry, Çağatayca ve eski Osmanlıca üzerine çalışmış ve Osmanlı Türkçesi alanında değerli eserlere imza atmıştır. I. Kúnos ise Türk ağızları ve Türk halk edebiyatı üzerine olan çalışmalarıyla bilinmektedir. Ayrıca Türkoloji'nin önemli yayın organları arasında yer alan *Keleti Szemle* dergisinin yöneticiliğini yapmıştır. Eren, **Türkoloji...**, s. 441.

¹⁹⁴ Eren, s. 440-441.

¹⁹⁵ T. Nyiri, **a.g.m.**, s. 204.

¹⁹⁶ Hicran Akın, “*Németh'e Göre En Eski Türk-Macar Münasebetleri*”, **Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi**, C. XXX, S. 1-2. s. 1.

Peşte Üniversitesi'nin yanı sıra, Macar Bilimler Akademisi de en başından beri Türk çalışmalarının temel merkezlerinden biri olmuştur. Macar Bilimler Akademisi günümüzde dahi Avrupa'nın en bilinmiş ve önde gelen bilim kuruluşları arasında gelir. İstván Széchenyi tarafından 1825 yılında kurulan ve “*ulus dilinde yaşar*” inancına bağlı kalan akademinin dil bilimleri alanında çeşitli dergileri yayınlanmıştır.¹⁹⁷ Ayrıca Türk vakiyenamelerinin József Thúry ve Imre Karácson tarafından yapılan tercüme ve Antal Velics¹⁹⁸ tarafından yapılan Osmanlı resmi belgelerinin (Osmanlı vergi kayıtları, ödeme listeleri v.s.) tercüme ve Akademisi tarafından desteklenmiş ve yayınlanmıştır.¹⁹⁹

Macar Bilimler akademisi sadece Macar Türkologlarının çalışmalarıyla yetinmemiştir. Ayrıca Türkoloji alanındaki araştırma ve çalışmaların hızlı bir şekilde artmasıyla birlikte akademi 1951 yılında “*Acta Orientalia Hungarica*” adlı dergiyi yayınlamaya başlamıştır. Bu dergide Macar araştırmacılarının çalışmaları yabancı dillerde (Almanca, Fransızca, İngilizce ve Rusça) de yayınlanmıştır. Derginin yönetimi Türkolog Lajos Ligeti'ye verilmiştir. Bu derginin ardından bir de “*Acta Linguistica Hungarica*” adlı dergi yayınlanmıştır. Bu dergi ise ünlü Türkolog Gyula Németh tarafından yönetilmiş ve bu dergide adından da anlaşılacağı gibi daha çok dil konusundaki araştırmalara yer verilmiştir.²⁰⁰

Macar Bilimler Akademisinin dışında Macaristan'da kurulan “*Şark Cemiyeti*” doğu üzerinde çalışma yapan araştırmacılarına her konuda destek sağlamıştır.²⁰¹ I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar faaliyetini devam ettiren cemiyetin yerine daha sonra Macar Türkolog ve Doğu bilimcileri tarafından “*Körösi Csoma-*

¹⁹⁷ Hasan Eren, “*Geçmişine Bakan Yalnız Bir Ulus: Macarlar*”, **Tarih ve Toplum**, C. 36, S. 215, Kasım 2001, s. 84.

¹⁹⁸ József Thúry, XVI. yüzyıl Türk müverrihlerinin Macarlarla ilgili metinlerini çevirmiş ve bunlar Macar Bilimler Akademisi'nin *Türk Tarih Yazarları* adlı dizisinde (1893-1896) yayımlanmıştır. Imre Karácson, Türk seyyahı Evliya Çelebi'nin 1660-1666 arasında Macaristan'da yaptığı yolculuğun Seyahatname'deki bölümlerini 1908'de Macarca olarak yayımlamıştır. Antal Velics ise 1634-1639 dönemine ait *Macaristan'da Osmanlı Hazine Defterleri*'ni Türkçeye çevirmiştir ve bunları Ernő Kammerer yayımlamıştır. Bkz. T. Nyiri, **a.g.m.**, s. 202.

¹⁹⁹ Ágoston, **a.g.m.**, s.93.

²⁰⁰ Eren, **a.g.m.**, s. 84.

²⁰¹ Özcan, **a.g.m.**, s. 62.

Társaság” (Körösi Csoma Derneği) adlı dernek kurulmuştur.²⁰² Gyula Németh’in, bir süre başkanlığını yaptığı cemiyetin 1921-1941 yılları arasında neşredilen “*Körösi Csoma-Archivum*” isimli dergisi dorudan doğruya Türkoloji yayın organı olarak çıkmış ve dünya Türkolojisinin en kaliteli yayın organı haline gelmiştir.²⁰³ Ayrıca bu derginin yazarları arasında Doğu bilimcileri de yer almıştır. Bu derginin en büyük özelliklerinden biri de Avrupa’da Türkoloji alanında yayınlanan ilk yayın organı olmasıdır.

Türkoloji’nin ilk defa başka bir memlekette, Macaristan topraklarında can bulması Türk-Macar ilişkileri açısından son derece önemli bir gelişme olmuştur. Macar evrensel tarihini araştırma kapsamında Macarların tarihte kendilerine yer bulmak amacıyla çıktıkları yolda her daim kendilerini Türklerle temas halinde bulmuşlardır. Bu durum Türk-Macar İlişkilerini daha da gelişmesini ve hatta artarak devam etmesine olanak sağlamıştır. Macarlar XIX. yüzyılı sonu ve XX. yüzyıl başlarında Türkoloji alanında çok önemli çalışmalara imza atmıştır. Macarların elde ettiği bilgiler sayesinde Türkiye’deki bilim adamları da çalışmalarına hız kazandırmış ve yapılan çalışmalar sıkı bir şekilde takip edilmiştir.

XIX. yüzyıl sonlarında Türkoloji bilimi büyük gelişme göstermiştir. Dünyanın birçok yerinde ve neredeyse bütün Avrupa’da Türkoloji üzerine çalışmalar yapılırken elbette Anadolu’daki Türk Aydınları ve Türk yazarları da Türklük bilimi alanında çalışmışlardır.

Türklük bilimi çalışmaları, XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmış olan *Divanü Lügati’t-Türk** adlı eser ile başlar. Kaşgarlı’dan sonra, *Muhakemetü’l-Lügateyn* (XV. yy.) adlı eseriyle Ali Şir Nevaî’yi ve *Müeyyessiretü’l-Ulum* (XVI. yy.) adlı eseriyle Bergamalı Kadri’yi anmak gerekir. XIX. yüzyıldan itibaren Avrupa’da bir bilim alanı haline gelen Türkoloji’nin bizdeki temsilcileri, Ahmet Vefik Paşa,

²⁰² Eren, **a.g.m.**, s. 85.

²⁰³ Özcan, **a.g.m.**, s. 62.

* *Divan-i Lûgati’t-Türk* yazarı, XI. yüzyılda yaşayan Türk boylarını coğrafi durumlarına göre sıralamakla kalmamış, dillerinin ses ve gramer özellikleri üzerine de birtakım bilgiler vermiştir. Kaşgarlı Mahmud’un bu gözlemleri daha sonra yetişen Türkologların çalışmalarına da sağlam bir dayanak olmuştur. Bkz. Hasan Eren, **a.g.e.**, s. 6-7.

Süleyman Paşa*, Ahmet Cevdet Paşa, Fuat Paşa, Abdurrahman Fevzi Efendi, Ali Suavî, Şemsettin Sami, Veled Çelebi, Bursalı Tahir, Ahmet Mithat Efendi gibi kişilerdir. Bu kişilerden Ahmet Cevdet ile Fuat Paşa'nın *Kavaid-i Osmaniye'si* (1851), Abdurrahman Fevzi Efendi'nin *Mikyasü'l-Lisan Kıstasü'l-Beyan'ı* (1881), Abdullah Ramiz Paşa'nın *Lisan-ı Osmanî'nin Kavaidini Havi Emsile-i Türki'si* (1866), Süleyman Paşa'nın *İlm-i Sarf-ı Türki'si* (1875), Ahmet Vefik Paşa'nın *Lehçe-i Osmanî'si* (1886), Mehmet Salahî'nin *Kamus-ı Osmanî'si* (1897-1906), Muallim Naci'nin *Lugat-ı Naci'si* (1902), ve Şemsettin Sami'nin *Kamus-ı Türki'si* Türkiye'deki çağdaş Türklük Bilimi çalışmalarının öncüsü niteliğindeki eserlerdir.

204

Daha sonraki yıllarda Necip Asım, Türkçülük ve Türkçecilik akımının ilk temsilcilerinden birisi olmuş ve yaptığı çalışmalar Türkoloji alanında önem kazanmıştır. Genellikle dil ve tarih alanındaki çalışmalarını Orhun Yazıtları üzerinde yoğunlaştırmıştır.²⁰⁵ II. Abdülhamit döneminde, Türkçeci olarak ün salmış olan Necip Asım, Meşrutiyet yıllarında da İstanbul Darülfünun Üniversitesinde Türk Tarihi ve Türk Dili Tarihi öğretmenliği yapmıştır ve ülkesine katkı sağlayan ender insanlardan olmuştur.²⁰⁶

Macaristan'daki Türkoloji çalışmalarından etkilenen ve çalışmalarını bu yönde sürdüren diğer önemli bir isim Hüseyin Namık Orkun'dur. Hüseyin Namık Orkun, yüksek öğrenimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde ve Budapeşte Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde tamamlamıştır. Ünlü Türkolog Gyula Németh'in öğrencisi olduğu dönemde Orta Asya Türk Tarihi hakkındaki ilk

---

* Daha sonra Gazi Osman Paşa'ya iftihar kılıcını getirip takdim eden Macarlara teşekkür amacıyla iade-i ziyaret için gönderilmiş heyette Süleyman Efendi de bulunmuştur. Süleyman Efendi Osmanlı-Rus harbi sırasında Osmanlı Devleti tarafından Türkistan'daki Türk Hanlıklarına elçi olarak gönderilmiş ve bu sayede bir Orta Asya'yı da tanıma fırsatı bulmuştur. Bu sayede asıl vatandaşlarını, Doğu Türklerini de ziyarete emiş olan bu Orta Asya şeyhi, Turan ırkına mensup oldukları halde Turan ırkına uzak kalmış en Batılı ırkdaşlarımızın da memleketine, Macaristan'a gitme imkânı bulmuş ve bu şeyhin Orta Asyalı olması Macarlar için de ayrıca bir önem arz etmiştir. Bkz. Yusuf Akçura, **Yeni Türk Devleti'nin Öncüleri -1928 Yazıları**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 52-54.

²⁰⁴ Buran, **a.g.e.**, s.283-284.

²⁰⁵ Şükrü Haluk Akalın, "*Cumhuriyet Döneminde Türkçe*", **Türkler**, C. 18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 23.

²⁰⁶ Hasan Eren, "*Necip Asım*", **Türk Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Basımevi, C. 25, Ankara 1997, s. 170.

çalışmalarını onunla kaleme almıştır. Türkoloji dalında doktora derecesini yine bu dönemde alan Hüseyin Namık Orkun, aynı üniversitede Türkoloji alanında doktora eğitimini tamamlamış ve Macaristan'da bulunduğu süre zarfında(1925-1930), “*Über Das Kitab-ı Dede orqud*” (Kitab-ı Dede Korkut Hakkında) (Budapest-1926), isimli eserini kaleme almış, ayrıca diğer ünlü bir Macar Türkoloğu olan Árminus Vámbéry'nin “*A Török Faj*” (Budapest-1885) adlı çalışmasını esas alarak “*Türk Dünyası*” (Budapeşte-1928) adlı eserini yazarak Türkler hakkında toplu bilgiler vermiştir. 1927 yılında, Macaristan'da “*Budapesti Szemle*” isimli dergide “*A Turanizmus és a Faji érzés Kialakulása Törökországban*” (Turancılık ve Irkçılık Düşüncelerinin Türkiye'deki Gelişimi), 1930 yılında ise “*Turan*” dergisinde “*A Török-Magyar Rokonság Kérdése*” (Türk-Macar Akrabalık Sorunu) adlı makaleleri yayımlanmıştır.²⁰⁷ Hüseyin Namık Orkun, tarihçi, Türk Milliyetçisi ve Türk Dili Edebiyatı tarihçisi olarak çeşitli eserler de kaleme almıştır. Eski Türk yazıtları, Türkçülüğün tarihi, Yeryüzünde Türkler, Türk Tarihi, Attila ve Oğulları, Türk Efsaneleri gibi orjinal eserleri ile Türk Kültürü, tarihi ve diline hizmet etmiştir. Hüseyin Namık Orkun ayrıca Türk Ocaklarında görev almıştır.²⁰⁸

Öte yandan Macarların, Türkoloji alanındaki yoğun çalışmaları bu alandaki araştırmacıların gözünü İstanbul'a çevirmiştir. Çünkü İstanbul'daki arşiv ve kütüphaneler Türk ve Macar tarihinin Orta Çağ dönemi hakkında zengin içeriğe sahiptir. Daha önce Türkiye'ye gelen Macar bilim adamlarından olan Imre Karácson, Macar hükümeti tarafından 1907 yılında İstanbul arşivlerinde Macar tarihi üzerine öneme sahip olan tarihi malzemeyi araştırmak için görevlendirilmiştir.²⁰⁹ İstanbul'a gelen Imre Karácson, 1911 Mayısına kadar burada kalıp çeşitli araştırmalar yapmış, ayrıca Türk-Macar İlişkileri ile ilgili makaleler yazmıştır. Karácson araştırmaları doğrultusunda, İstanbul'da bir enstitü kurulması fikrini ortaya atmış ve bu konuyla ilgili olarak düşüncelerini ve raporlarını Macar Başbakanlık Şube Müdürü'ne göndermiştir. Fakat Karácson'un ani ölümü ve Balkan Savaşları'nın başlaması arşivlerdeki araştırmalarının kesilmesine ve gecikmesine sebep olmuştur. Macar Başbakanlık Şube Müdürü Kunó Klebelsberg (1875-1932), Karácson'un ölümünden

²⁰⁷ Okay, **a.g.m.** s.123-124.

²⁰⁸ Okay, s. 124.

²⁰⁹ Melek Çolak, “*İstanbul Macar Bilimler Enstitüsü(1916-1918)*”, **Karadeniz**, S. 3, Yaz 2009, s. 93.

sonra bu göreve Estergon Teoloji Yüksek Okulu'nda doğu dilleri öğreten Lipot Mosony'yi tayin etmiştir. Mosony, 1913-1914 yıllarında Türkçe öğrenerek 1914'te de İstanbul'a gelmiştir. Mosony, İstanbul'a gelir gelmez Türk-Macar İlişkileri'nin gelişmesi için çalışmalar yapmıştır. Macaristan'da öğrenim gören 150-200 kadar Türk öğrenci için Budapeşte'de asıl amacı Macarca öğretimi olan bir kolej kurulması ve Türk-Macar kültür merkezi oluşturulmasını tavsiye etmiştir. İstanbul'da ki çalışmalarını sürdüren Mosony, gerekli ön hazırlıkları yapmasının ardından 1916 yılında, Macar Krallığı Din ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın 9764/1916 sayılı kararnamesi ile devlet kurumu olarak İstanbul Macar Bilim Enstitüsü kurulmuştur. I. Dünya Savaşı'nın silah arkadaşlığı yıllarında açılan bu enstitü, aynı zamanda bilimsel dostluğunda sağlanması bakımından önemli işler yapmaya başlamıştır. Ayrıca İstanbul Macar Bilimler Enstitüsü Türk-Macar ilişkilerinin ilerlemesi ve gelişmesi için çok önemli çalışmalar yapmıştır. Fakat enstitünün varlığı, I. Dünya Savaşı yıllarına rastlamış ve İstanbul'u işgal eden İtilaf devletlerinin baskısı sonucunda da 1918 yılında enstitü kapanmak zorunda kalmıştır.²¹⁰

Türkiye'de, Kaşgarlı Mahmud ile başlayan Türklük Bilimi araştırmaları Osmanlı'dan beri devam edip gelen bir tarihe sahiptir. Bu konunun bilimsel bir bütün içerisinde ele alan kişilerden biri de Ziya Gökalp'tır. Ziya Gökalp'ın sosyolojik incelemeleri, Türklük Bilimi çalışmalarına hız kazandırmış ve Prof. Dr. Fuat Köprülü'nün İstanbul Edebiyat Fakültesine bağlı olarak 1924 yılında kurduğu Türkiyat Enstitüsü ile daha önemli bir gelişme kaydetmiştir.²¹¹

---

²¹⁰ Çolak, **a.g.m.**, s. 93.

²¹¹ Buran, **a.g.e.**, s. 284-285.

3. BÖLÜM EKONOMİK İLİŞKİLER

3.1. Ticaret ve Sanayi Alanında Türk-Macar İlişkileri

Türkler ve Macarlar arasındaki bağlar o kadar çeşitli olmuştur ki bu tarihin ilk dönemlerinden itibaren günümüze dek sürmüştür. Ancak bu bağların ilk oluşumu anayurt yani Orta Asya topraklarında daha sonra Macaristan'da aramak gerekir dersek yanlış olmaz. Fin-Ugor halkları ailesinden olan ve Fin-Ugor dilleri ile akraba bir dil konuşan Macar halkının anayurdu Doğu Avrupa'da Ural dağlarının batı boylarında, Volga-Kama bölgelerinde olduğu bilinmektedir.²¹²

Orada Ugor kavimlerinden olan Macarlar avcılık ve balıkçılıkla hayatlarını sürdürmüşlerdir. Fakat dilbilim verilerine göre ilkel düzeyde bir hayvan yetiştiriciliği ve tarımın var olduğu bilinmektedir.²¹³ Daha sonra yavaş yavaş yaşayış şeklini değiştirmişler ardından göçebe hayat tarzına geçerek, bu hayat tarzının sağladığı hayvan yetiştirimi ile meşgul olmaya başlamışlardır. Bu sıralarda Türkler de Ural dağlarının eteklerinde, Batı Sibirya ve Altay bölgesinde yani Macarların yaşadığı topraklara çok yakın topraklarda yaşamışlardır. Yani Macarlarla Türklerin anayurdu birbirlerine komşu bölgelerdir. Ancak her türlü iklim ve sert doğa koşullarına rağmen bu bölgeler arası diyalog devam etmiştir. Bu nedenle iki bölge arasında devamlı bir münasebet kurulmuş, iki bölge arasında ticaret yolları, değiş tokuş bağları devam etmiştir. Türk ve Macar halkının çok eskiden anayurtlarında kurulan bu bağların etkisini dil çalışmaları da desteklemiştir. Tarihi dilcilik çalışmaları daha o çağlarda dahi, Macar diline ve Macar dilleriyle akraba Ugor dillerine Türk asıllı kelimelerin girdiğini göstermiştir.²¹⁴

Habsburg egemenliği döneminde ise Macaristan'da her alanda uygulanan baskı ekonomik alanda da kendini hissettirmiştir. Avusturya sanayisine pazar olması

²¹² György Hazai, **Tarih Boyunca Türk-Macar Bağları**, Budapest 1963, s. 1-2.

²¹³ István Vásáry, **Eski İç Asya'nın Tarihi**, Çev. İsmail Doğan, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2007, s. 221.

²¹⁴ Hazai, **a.g.e.**, s. 1-2.

amacıyla Macaristan'da sanayinin gelişmesine engel olunmuştur. Bunu yanında ham madde ihracatına da sadece Avusturya çıkarlarına engel olmadığı sürece izin verilmiştir. Bu uygulanan siyaset sonucu Macaristan büyük bir para darlığına düşmüştür. Ayrıca Macaristan sanayisinin Avusturya sanayisi ile rekabetinden korkulduğu için uygulanan ağır gümrük vergileriyle Macaristan'ın ilerlemesine engel olunmuştur. Bu can sıkıcı durum Türklerin Macaristan'ı fethetmesine kadar sürmüştür.²¹⁵

İki ülke arasındaki ticari ilişkilerin daha iyi anlaşılması için elbette Osmanlı Döneminde Macaristan'da ekonomik faaliyetlere de göz atmakta fayda vardır. Türklerin Macaristan'a adım atmasıyla birlikte Macaristan'da gündelik yaşamdan, toplumsal yaşama ve ekonomik yaşama kadar her alanda köklü değişimler yaşanmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun Balkanlara gelişiyle birlikte ekonomik hayatta canlılık ve verimlilik hâkim olmuştur. Yeni ekonomik merkezler oluşmuş, üretim artışı meydana gelmiş buna paralel olarak ticaret canlanmıştır.²¹⁶ Bu döneme ait serhatlardaki subaylar ve askerler, Buda'daki paşalar ve Macar Beyleri arasındaki ilişkileri konu alan birçok tarihi vesikaya rastlanmıştır. Hem Macarlar hem de Türkler karşılıklı olarak kendi yaşadıkları bölgelerinde olup bitenlere, oralara gelen yeni ticaret eşyalarına büyük bir ilgi göstermişlerdir. Türk silahları, deri eşyalar, baharatlar, çiçekler ve müzik aletleri Macarlar arasında özellikle aranan maddeler arasında gelmiştir. Ayrıca batı kumaşlarının, silahların, aletlerin ve cam eşyalarının da şöhreti az değildir.²¹⁷

Osmanlı döneminde Macaristan'daki tahrir defterlerindeki kayıtlara bakılacak olursa Osmanlı toplumundaki ekonomik hayatın temelini tarım, tarımsal ürünler ve hayvancılığın teşkil ettiği görülmektedir. Başlıca ekonomik faaliyetler: dış pazarlara yönelik büyükbaş hayvan, tahıl ve şarap üretimi, yerel pazarlara yönelik küçük ölçüde ticaret olarak adlandırılacak yiyecek malzemeleri, zanaat mamulleri imalatı, maden işletmeciliği ve tuz üretimidir.²¹⁸ Osmanlı topraklarından getirilen buğday,

²¹⁵ Namal, **a.g.e.**, s. 131-132.

²¹⁶ Namal, s. 131-132.

²¹⁷ Hazai, **a.g.e.**, s. 10-11.

²¹⁸ Macaristan'daki tuz üretimi Evliya Çelebi'nin seyahatnamesine de konu olmuştur. Bu konuda geniş bilgi için bkz. **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Yapı Kredi Yayınları, 6.

pirinç, zeytinyağı, kuru yemiş, tuzlanmış balık, şarap, baharat ve kahve gibi malların büyük bölümü kalelerde ve şehirlerde ikamet eden Osmanlı askerleri ve memurları tarafından, yine Osmanlı Devleti'nden getirilen pamuklu kumaşlarla halılar ve Rumeli kilimleri yerel halk tarafından kullanılmıştır.²¹⁹ I. Ferdinand devrinde Türklerle akdedilen ilk barış zamanından itibaren memleketin gümrük ve otuzda bir geliri hızla artmıştır. Tacirlerle bezirgânların ve satıcıların işgal bölgesinde emniyette oluşları ticaretin bu denli artmasının en büyük nedeni olmuştur. Bütün Macar tacir ve bezirgânları Türkler arasında krallık uçlarındakinden daha emniyette dolaştıklarını itiraf etmektedirler. Türklerin akıllı iktisat politikaları sayesinde sığır ticareti ve doğu malları alışverişi de kayda değer oranda gelişmiştir.²²⁰

1526 yılında Türklerin Macaristan topraklarına girmesiyle birlikte askerlerin hemen ardından tüccarlar ve zanaatkârlar fethedilen yerlere yerleştirilmişlerdir. Bu kişilerin aracılığıyla o zamana kadar bilinmeyen sayısız Doğu ticaret eşyası Budin, Pécs, Siklós, Székesfehérvár ve diğer büyük şehirlerin piyasasında görünmeye başladı. Bazı esnaf grupları eski yurdundan bilip öğrendiği ve kullandığı formları buraya getirdi ve buralarda uygulamaya başladı. Çömlekçiler ve bakır ustaları şehre yeni bir görünüm kazandırdı. Türk egemenliği döneminde sayısız yeni zanaat dalı Macaristan topraklarına yerleşti. Eskiden bilinen formların üzerine teknolojik unsurların da yerleşmesiyle zanaat dallarının gelişmesi sağlandı. Bu yeni teknoloji özellikle dericilik ve bakırcılık alanında kendini hissettirmiştir. Böylece Türk egemenliğindeki şehirlerin yapısal, ekonomik ve toplumsal hayatı sadece değişmekle kalmamış, şehrin çehresi de kayda değer oranda gelişme sağlamıştır.

Osmanlı döneminde Macaristan'da önemli ticari ürünlerin başında tuz gelmiştir. İnsanların beslenmesi ve dericilikte kullanılan temel bir ihtiyaç maddesi olan tuzun üretimi ve ticareti önemliydi. Tuzun üretimi ve dağıtım, mahalli yöneticiler, emîn ve âmiller tarafından kontrol edilirdi. Tuzlalar civarında yaşayan

---

Kitap, C. 1, İstanbul 2010, s. 16. Ayrıca Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde 5, 6 ve 7. ciltler Macaristan ve Balkanlar ile ilgili geniş bilgiler vermektedir.

²¹⁹ Bilge, a.g.e., s. 93-99.

²²⁰ S. Takats, **Macaristan Türk Âleminde Çizgiler**, Çev. Sadrettin Karatay, TTK Basımevi, Ankara 2011. s. 8-9.

halkın bir kısmı tuzcu olarak görevlendirilmiştir. Bu görevi ifa eden kişiler yaptıkları hizmet karşılığında tekalif-i örfiye ve avarız-ı divaniyeden gibi vergilerden muaf tutulmuşlardır. Ayrıca Budin beylerbeyi tuz tüccarlarını himaye etmekle görevlendirilmiştir. Tuzun büyük bölümü, gümrük iskelelerinde toptan olarak tüccarlara, diğer bölümü şehir ve kasabalardaki satış noktalarına ve tüketiciye satılırdı. Ayrıca Segedin, Solnok, Lipova gibi şehirlerde tuz satışı yapılan pazarlara rastlamak mümkündü. Macaristan’da üretilen ürünlerle, Osmanlı tebaası Rác, Rum, Ermeni ve Dubrovnikli tüccarların Osmanlı topraklarından getirdiği ve Türk malları denilen ürünler çeşitli yerlerde kurulan pazar ve panayır yerlerinde, şehir ve kasabalarda bulunan çarşı ve dükkanlarda yapılan ticarete konu olmuştur ve devlet kontrolü altında vergilendirilmiştir. Kalelerde görevlendirilen girişimci yeniçeriler ve diğer sınıflardan askerler ticaret alanında faaliyet göstermişlerdir.²²¹

Bu dönemde Macaristan’da nehir yoluyla²²² tahıl, pirinç, sebze, taze ve kuru meyve, zeytinyağı, şarap, tuz, baharat, çeşitli kumaşlar, giyecek, kürkler, mutfak eşyaları, ev aletleri, deri ve deri ürünleri, tütün ve kahve taşınmıştır. Tahıl, pirinç, zeytinyağı, şarap gibi kolay taşınabilen ürünlerin taşınması ne kadar kolay olsa da hacimli malların taşıma maliyeti yüksek olduğundan arabalarla ya da yük hayvanlarıyla taşınmasına özen gösterilmiştir. Şehirlerde iktisadi hayatı, özellikle loncalar tarafından kontrol edilen, askerlerle yerel ya da bölgesel pazarın ihtiyaç duyduğu malları üretip satan zanaatkârlar ve esnaflar oluşturmuştur.²²³

Macarlar gerek ilerleme, gerek Avusturyalılarla rekabet amacıyla eğitim, ticaret, sanat, ziraat ve diğer alanlarda ilerlemek maksadıyla ekonomik kalkınmada gerekli şartları sağlamak için çok uğraşmışlardır. 1867 tarihli uzlaşma ile Avusturya-Macaristan monarşisinin bir parçası olan Macaristan önemli bir iktisadi ve kültürel

²²¹ Bilge, a.g.e., s. 96-98.

²²² Macarların Türklerle ticari münasebetleri için Osmanlı Devleti’nin “iç yolu” her zaman açık vaziyetteydi. Türk malı, gümrük ayrıcalıklarıyla desteklenerek Macaristan’a serbest bir şekilde girmiştir. Bu mallar gerek kara yolundan yani büyük seferler sırasında ordunun da takip ettiği Osek-Tolna-Cankurtaran yolundan, gerekse akıntıya karşı zahmetli de olsa haydutlardan ve yollardaki eşkıyalardan koruduğu gerekçesiyle nehirden daha emniyetli geliyordu. (daha geniş bilgi için bkz. L. Fekete, “Osmanlı Türkleri ve Macarlar (1366-1699)”, **Bellekten**, C. XIII, S. 52, Ekim 1949, s. 711.

²²³ Bilge, a.g.e., s. 99-100.

dönüşüm sürecine girmiş ve neredeyse sözü geçen bir bölgesel güç olma yolunda emin adımlarla ilerlemiştir.

1894-1897 yıllarında Mehmed Asım Bin Cahit, Macaristan'da başşehbender (konsolos) olarak görev almış ve Macaristan'ın o zamanki sosyal yaşamından eğitimine, ekonomiden sağlık ve ordusuna kadar elde ettiği gözlemleri kaydetmiştir. Buna göre tarım alanına yakın orman alanına sahip Macaristan'da ağaç kabuğu mantarı önemli bir geçim kaynağı konumundadır. Ayrıca Peşte yakınlarında "Agram" da bulunan fabrikada parke üretilmekte, ülke içinde kullanımının yanında ihraç da edilmektedir. Ayrıca Mehmed Asım Bin Cahit'i asıl heyecanlandırılan durum Macaristan içindeki ulaşım ağıdır. Verdiği bilgilere göre 1850 yılında yapımına başlanan demiryolları, 1868 yılında özel şirketlerin hisseleri ödenmek suretiyle hükümet denetimine alınmıştır. Bu sırada ülke 6214 kilometre demiryoluna sahiptir. 1890 yılı istatistiğine göre ülkede -11455- demiryolu bulunmaktadır. Budapeşte'de büyüklü küçüklü 11 tane istasyon mevcuttur. Merkez istasyon ise çok büyüktür. Mehmed Asım Bin Cahit'e göre bu istasyon'un inşaatına 7 milyon florin harcanmıştır. Macaristan'da nehir taşımacılığında Tuna nehri ve kolları kullanılmaktadır. Bu taşımacılık hem ülke içinde hem de ülke dışında kullanılmaktadır. Rapordan Fiume* Peşte ve Temeşvar bölgelerinin gelişmeye hazır sanayi bölgeleri olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Fiyume'de Amerika ve Kafkasya'dan gelen ham petrolün tasfiye edildiği "petrol fabrikaları" bulunmaktadır.

Mehmed Asım Bey 1890'dan önce Macaristan'da 25 tane şeker fabrikasının bulunduğunu, fakat son yıllarda sadece 16 tanesinin faaliyette olduğunu yazmıştır.²²⁴

Macaristan'ın hem siyasi hem de kültürel açılardan yönünü doğuya çevirmesi ekonomik alanda da kendini hissettirmiştir. Macar Turancıları bile "Turan" derken

* Bu gün Hırvatistan sınırları içinde kalan "Rijeka" şehridir.

²²⁴ Bu raporun yazılmasından 30 yıl kadar sonra, 1926 yılında başlayan Alpullu Şeker Fabrikası'nın daha sonra 1933'de Eskişehir Şeker Fabrikası'nın montajında Macar mühendis ve teknikerleri görev yapmışlardır. Bu rapor yıllar sonra Türkiye ve Macaristan arasında ekonomik ilişkilerin kurulmasında öncülük etmiştir. Bkz. Halime Doğru, "Macarlar ve Macaristan'a Dair Bir Layiha", **Anadolu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 3, Sayı: 1, 171-195, 1991, s. 178-179.

özellikle ekonomik çıkarları esas almışlardır.²²⁵ Turan cemiyetinin 1910 tarihli tüzüğünde “amaç” başlığı taşıyan bölümünde “*Cemiyetin amacı Asyalı ve Macarlarla akraba Avrupalı halkların bilimsel, kültürel ve ekonomik açıdan incelenmesi, geliştirilmesi ve Macar çıkarlarıyla uyumlu hale getirilmesidir*” ifadesi bulunmaktadır. Tüzükteki vurgu bilimsellik yolundadır ancak bu etkinlikler sadece bilimsellikle sınırlı kalmayacaktır. Tüzükte ifade edilen “*Macar çıkarlarıyla uyumlu hale getirmek*” sözünde asıl anlatılmak istenenin daha iyi kavranabilmesi için cemiyetin belgelerinin ve etkinliklerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu incelemelerde derneğin ilk olarak iktisadi geziler düzenlediği görülür.²²⁶ Bu ise cemiyetin yüzünü doğuya dönmesindeki amacın artık daha çok ekonomik kaynaklı olduğunu göstermektedir.

31 Aralık 1910 tarihli Kurucu Genel Kurul’da Alajos Paikert’in amacı tamamen Macaristan’ın iktisadi çıkarlarının öncelendiğini göstermektedir:

“Biz cemiyetin kurulmasında, söylendiği gibi, Genç Macar bilimcilerine, mühendislerine, sanayicilerine, çiftçilerine, tacirlerine ve girişimcilerine yurt sınırları dışında da kendi ulusları yararına dünyanın ekonomik gelişiminde ve özellikle bize (Macarlara) en yakın olan, bugünden açıkça görülemeyen büyük geleceğe sahip Asya’nın bilimsel ve iktisadi gelişiminde yer alabilmeleri için fırsat ve alan yaratmak düşüncesi ve arzusu yönlendirdi.”

Yine benzer şekilde Kont Pál Teleki’nin bilimsel amacın yanı sıra Doğu’nun ekonomik olanaklarına dikkat çeken bir ikna çabası gözlenmiştir. Burada Macar sanayi ticaretinin Batı’dan ziyade Doğu’ya doğru genişletilmesinin daha doğru olacağını, Turan cemiyetinin başlangıçta bilimsel amaçlı kurulduğunun ancak ekonomik amaçlar doğrultusunda, Türkiye üzerinden Asya’ya yönelik büyük ekonomik akımın öncüsü olmayı hedeflediğini dile getirmiştir. Yine Pál Teleki’nin 1913 yılında çıkmaya başlayan Turan dergisinin ilk sayısında yazdığı Önsöz’de şu ifadeler yer almıştır.

²²⁵ Melek Çolak, “Atatürk Döneminde Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Bakımdan Türk-Macar İlişkileri (1919-1938)”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 2, Güz 2000, s. 70.

²²⁶ Önen, *a.g.e.*, s. 79-80.

*“Doğuya Macar! Ulusal, bilimsel ve ekonomik alanlarda Doğu’ya! Bilimsel temelli, ekonomik akının esaslı bilincini, ekonomik amaçları, ama bilime yardımı da (unutmadan). Çünkü ulusal bilim üzerinde yükselen ulusal gelişme, ihracat-ithalatımızın gerçekten oluşturulmasıyla ve gelişmesiyle doğuda yükselecek prestijimiz bizim gücümüzün, bağımsızlığımızın ve iktidarımızın temeli olacak”*²²⁷

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Macarlar, özellikle I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yüzlerini Doğu’ya çevirmelerindeki amaç daha çok ekonomik amaçlıdır ve bu bağlamda Türklerle çeşitli ticari faaliyetlere girişmişler ve ticaret anlaşmaları imzalamışlardır. Osmanlı Devleti İtfaiye alaylarında kullanılmak üzere Macaristan’dan yirmi çift Macar atı sipariş vermiştir.²²⁸ Ayrıca II. Meşrutiyetin ilanından II. Abdülhamid tarafından kurulan Ertuğrul süvari alayı için Macaristan’dan Macar atları satın alınmıştır.²²⁹ Ayrıca iki ülke arasındaki ticari ilişkileri geliştirmek amacıyla Osmanlı Devleti’nden bir heyet Macaristan’a gitmiştir. Ardından iade-i ziyaret maksadıyla ticaret ve sanayi erbabından Avusturya-Macaristan’dan bir heyet İstanbul’a gelmiştir. Bu heyetin en iyi şekilde karşılanması ve şehremaneti tarafından bir ziyafet verilmesi kararlaştırılmıştır.²³⁰

XIX. yüzyılın ortalarında Türkiye ile Macaristan arasındaki ticareti geliştirmek amacıyla Osmanlı demiryolları ile Macaristan demiryollarının birleştirilmesi üzerine çalışmalar yapılmış, tamamlanan ve hizmete açılan bu demiryolları, Osmanlı Devleti üzerinde askeri toplumsal ve ekonomik etkiler oluşturmuştur. Ayrıca 1870 yılında Macaristan meclisinde yapılan görüşmelerde Macar demiryollarının artırılıp Türk demiryollarına ulaştırılmasıyla ilgili çalışmalar gerçekleştirilmiştir.²³¹ 1875 yılında Osmanlı Devleti Rumeli demiryollarını Avusturya-Macaristan demiryollarına bağlamak için hatların en kısa sürede tamamlanması için önemli gelişmeler yaşanmıştır. Osmanlı hükümeti, Avusturya-Macaristan Devleti’ne verdiği taahhüdünde hiçbir tereddüt yaşamamıştır. Macaristan

²²⁷ Önen, s. 80-81.

²²⁸ BOA, **BEO**, Dos. 3428, no: 257091. Bkz. Ek. 8.

²²⁹ BOA, **İ.HUS.**, Dos. 161, no: 1325. Za. 10. Bkz. Ek. 9.

²³⁰ BOA, **BEO**, Dos. 3740, no: 280483. Bkz Ek. 10.

²³¹ Namal, **a.g.e.**, s. 134-135.

ve Rumeli demiryollarının bağlanması için verilen taahhüt gereğince Avusturya Devleti Belgrat ve Macaristan arasındaki hattın birleşmesini, 1786 Ocak ayının başlangıcından itibaren 4 yıl içerisinde inşasını taahhüt etmiştir. 23 Eylül 1875 tarihli bu tebligatın verilmesiyle Macaristan ve Rumeli demiryollarının bağlanması maddesi hakkında devletlerarası ittifak yapılmıştır.²³²

XIX. yüzyılda gelişme sürecine giren Osmanlı-Avusturya-Macaristan iktisadi ilişkileri, Avusturya-Macaristan'ın 1870'de Osmanlı topraklarında ilk "*ecnebi ticaret odası*"nı açmasıyla önemli bir aşamaya girmiştir. Ayrıca XX. yüzyılın hemen başlarında faaliyete geçirilen Österreichisch-Persisch-TurkishcherHandelsverein ve Austro-Orientalische ve Handelsgesellschaft adlı tekstil şirketleri Osmanlı topraklarında en önemli Avusturya-Macaristan şirketleri olmuştur.²³³

3.2.Tarım Alanında Türk-Macar İlişkileri

Aynı toprakları paylaşan, birbirlerinden sadece sınırlarla ayrılan milletler ister istemez yaşam şekilleri açısından birbirlerine benzerler. Aynı topraklarda ya da bölgelerde ortak bir tarihe, ortak bir kültüre ve yine ortak bir medeniyete sahip olurlar. Türkler ve Macarlar da hiç kuşkusuz bu gruba giren milletler arasında yer alırlar. Orta Asya'da başlayan sınır komşuluğu daha sonraki zamanlarda da devam etmiş, Türkler ve Macarlar birbirlerini her alanda etkilemişlerdir. V. yüzyılın sonuna doğru, Kafkasya ve Karadeniz arasındaki sahaya gelerek yerleşen Macar-Bulgar kavimlerinin birbirleriyle olan temasları ve ortak yaşam sonucu Macar kavmi köklü bir medeniyet değişimi geçirmiştir. Daha çok ilkel bir hayat süren avcı-balıkçı Macarlar Türklerden tarım ve ziraatı, hayvan yetiştirmeyi, sosyal teşkilatlanmayı öğrenmişlerdir. Bu dönemle ilgili çok fazla yazılı kaynak olmadığı için bu etkileşim daha çok dillerindeki ortak kelimeler vasıtasıyla anlaşılmaktadır. Bu kelimeler şunlardır:

²³² Namal, s. 137.

²³³ Önder Duman, "*Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı devleti ile Müttefikleri Arasında bir Diplomatik Kriz: Ermeni Emval-i Metrukesi ve Borçları*", **Ermeni Araştırmaları**, Yaz 2006, S. 22, s. 3.

Sátor (çadır), kapu (kapı), kút (kuyu), árpá (arpa), búza (buğday), ocsu (sap, saman), aratni (hasat yapmak), tarló (tarla), gymölcs (meyve), alma (elma), körte (armut), som (kızılçık), szöllő (üzüm), szürni (süzme), csiger (şarap, şıra), borsó (nohut, bezelye), bor (şarap) ²³⁴.

Daha sonra Macarlar 996 dolaylarında bugünkü topraklarına gelip yerleşmişlerdir. Bu topraklarda göçebelikten vazgeçerek yavaş yavaş yerleşik yaşama adım atmışlardır. Tarım bakımından elverişli Tuna ve Tisza ırmakları arasındaki bu topraklar Macarlara büyük olanak sağlamıştır.²³⁵ Habsburglar döneminde Macaristan'da tarım, vergilerin ağırlığı sebebiyle oldukça azalmıştır. Bunun yanında Avusturya tarımının daha ucuz olan Macar ürünleri karşısında değerinin düşmemesi amacıyla Avusturya, Macaristan'dan ancak kıtlık zamanında ürün alınmıştır. Bunun amacı Macaristan'ın iktisadi açıdan Avusturya'ya bağlı kalmasıdır.²³⁶ Ancak Osmanlı Devleti'nin Macaristan'da bulunduğu dönemlerde tam tersi bir durum söz konusu olmuştur. Bu dönemdeki Türk emirnamelerinde, iskan olunan halka yeteri kadar toprak, bahçe ve harman yeri verilmesinin gerektiği ifadeleri yer almaktadır. Hatta yeni yerleşenler, Macarlarda da adet olduğu gibi birkaç yıl vergiden muaf tutulmuştur.²³⁷ Bu şekilde Osmanlı Macaristan'ında tarımın, bahçe kültürünün gelişmesi amaçlanmıştır.

Macaristan'daki Türk mektupları ve Türk seyyahlarının yazıları tabii bölgedeki şehirlerin bağlarından ve meyve bahçelerinden hep büyük hayranlıkla bahsetmiştir. Hatta Peçuy ve Eğri'deki binlerce üzüm bağının kokulu meyvesini, bal gibi tatlı üzümünü ve nefis şaraplarını anlatırken doğu dillerinde geçen bütün renkli kelimeleri kullanmıştır. Macar topraklarının bu mahsullerini öve öve göklere çıkarırlar. Heyecanlı Türk seyyahlarıyla bahçe sahiplerinin yazılı olarak bıraktıkları sözleri yığınlarla resmi evrakla da ispatlamak mümkündür. Bu evraklarda Türklerin bahçıvanlığı büyük bir merak ve sevgi ile iş edindiklerinden de bahseder. Türkler Macar topraklarında bir hayli meyve çeşidi, çiçek ve faydalı otlar yetiştirmişlerdir.

²³⁴ Şerif Başta, "Macar-Türk Akralığı", s. 170.

²³⁵ Hasan Eren, "Geçmişine Bakan yalnız Bir Ulus: Macarlar", s. 76.

²³⁶ Namal, a.g.e., s. 143.

²³⁷ Takats, a.g.e., s. 250.

Her nerede oturmuşlarsa orada toprağı işlemişler, her yerde ekip dikmiş, bahçivanlık yapmışlardır. O zamanın emirnamelerinde dahi Türk Bahçelerinin çokluğundan bahsetmiştir. 1596 yılında askerler, ele geçirilen Türk bahçelerinde daha ilkbaharda meyve toplamışlar, hatta bir kısım askerler bu bahçelerden tanıdıklarına turfanda meyve göndermişlerdir. Bu sıralarda bazı şehirler Türklerden geri alınmış, alınan bu şehirlerde her askere bir bahçe düştüğü ve yine de sahipsiz bahçeler kaldığı kaydedilmiştir. Daha XVI. yüzyılda Budin paşaları, tanıdıkları Macar dostlarına çiçek kökleri yollamışlardır.

Macaristan'da bahçecilik sahasındaki Türk-Macar temasları çok gelişmiştir. Böylece Macaristan, meyve ağaçları ve çiçek bakımından doğu ile batı arasında aracılık etmiştir. Türkler tarafından geliştirilen bahçecilik işleri sayesinde Macar meyvesi Avrupa'da ün salmıştır. XVI. ve XVII. yüzyılda Macaristan'da Türklerle Macarların en sevilen bayramlarından biri "*Boston Bozumu*"dur. Takats Macarlar uzak yerlerde kalsalar bile bu bayrama geldiklerini ve iyi karpuz şarabı yanında çeşit çeşit kavun ve karpuzları kestiklerini kaydetmektedir.²³⁸

Kaynağına dair az çok belirsizlikler bulunan tımar düzeni XV. ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğunun kendine özgü önemli işlevlerini yerine getiren gelir kaynağı dağıtım yöntemi olmuştur. Buna ilişkin uygulamalar yıllarca padişahlar tarafından geliştirilmiştir. Devlet mekanizmasının, tutarlı ve gerçeği sadakatle yansıtan defterlerin hazırlanmasında önemli çıkarları olduğu için imparatorluğun diğer yörelerindeki benzer şekilde bu defterlerin düzenlemesi amacıyla Macar topraklarına da yüksek rütbeli memurlar atanmıştır. Bu şekilde Osmanlı hâkimiyeti öncesinde feodalite ve kırsal ekonominin hâkim olduğu düzenin yerine Osmanlı Devleti görevlileri, iyi bir titizlikle ve ciddi bir şekilde kaydedilen tahrirlerle, fethedilen yerlerin kadastrounu çıkarttılar, kaynaklarını yeniden dağıtıp, kanunları düzenlemesiyle yeni bir sistem oluşturdular.²³⁹ Macaristan'daki tahrir defterlerindeki bol miktardaki veri o zamanki halk yaşamını ve uğraşını göstermesi açısından büyük öneme sahiptir. Çünkü tahrir defterleri, yerleşim biriminin

²³⁸ Takats, s. 249-251.

²³⁹ Bilge, a.g.e., s. 81-84.

vergilendirilebilirlik kıstasını ortaya çıkarır.²⁴⁰ Bu yapı Kanuni Sultan Süleyman, onun devlet adamları ve haleflerinin başarılı ve gerçekçi Orta Avrupa politikalarının bir sonucu oluşmuştur.²⁴¹ Böylece üretim sistemi büyük oranda gelişmiş ve ürünlerin devamlılığı sağlanmıştır.

Osmanlı hâkimiyeti döneminde Macaristan'a pirinç, bazı üzüm türleri, kavun, karpuz, kayısı, erik, zerdali, keçi ve bazı koyun türleri, ördek, lale, nergis, gümüş çiçeği, sümbül gibi çiçekler ilk kez girmiştir. Ayrıca reçeller, şerbet, sonradan *strudel* adını alan baklava ve Macarca *töremez* adı verilen koz helvası ilk kez Macar mutfağına girmiştir.²⁴² Ayrıca Osmanlı döneminde Macaristan, tütün ile ilk defa tanışmıştır ve Macarcada keyif bir verici bir madde olarak, "*dohany*" şeklinde telaffuz edilmiştir. Yine XVII. asrın ilk yarısından itibaren, bir armut cinsi olan "*karmany/karman*" armudu ilk defa anılmıştır. Bazı bitkileri tanımlamak için önüne "*Türk*" sıfatı eklenmiştir. Böylece mısır kimi bölgelerde Türk buğdayı, bir çeşit bezelye ya da nohut Türk bezelyesi, bir çeşit fındık ise Türk fındığı olarak adlandırılmıştır.²⁴³ Osmanlı döneminde Macaristan'da şarap üretimi de büyük yer tutmuştur. Osmanlı egemenliğinin ilk on yılları boyunca önemli boyutlarda zarar meydana gelmemiş, işgali takip eden zamanlarında bile savaşın yol açtığı hasarı halk çabucak atlatmıştır. Emek isteyen bir uğraş olmasının yanı sıra huzurlu bir ortam isteyen bağcılık tarımı daha uzun yıllar devam etmiştir. Ve böylece gerek tahıl üretimindeki çeşitlilik, gerekse gelişmiş şarap üretimi, geniş çaplı bir ticari faaliyeti de zorunlu hale getirmiştir.²⁴⁴

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Macaristan ziraat nezareti memurlarından Sáros Kapel'in, Macaristan orman nizamlarını anlattığı kitaptan bir tanesini padişaha takdim etmek istemesi ve istenildiği kadar gönderilmek üzere Macar Ziraat nazırı ile Üniversite müdürü Béla Erdödy tarafından bazı hububatların padişaha takdim edilmesi Macaristan ve Osmanlı Devleti arasında tarım alanındaki ilişkilerin geleceği

²⁴⁰ Géza Dávid, **Osmanlı Macaristan'ında Toplum, Ekonomi ve Yönetim 16. Yüzyılda Simontornya Sancağı**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Çev. Hilmi Ortaç, İstanbul 1999, s. 116-117.

²⁴¹ Bilge, **a.g.e.**, s. 83-84.

²⁴² Bilge, s. 93.

²⁴³ Géza Dávid, "*Osmanlı Kültürünün Macaristan'daki Yayılışı ve Etkisi*", **Bilig**, S. 20, Kış 2002, s. 95.

²⁴⁴ Géza Dávid, **a.g.e.**, s.138.

açısından çok önemlidir. Bu hareket padişahın çok hoşuna gitmiştir ve bu kişiler devlet nişanlarıyla ödüllendirilmiştir.²⁴⁵

Macaristan bugün ise Orta Avrupa’da tarım alanında kendine iyi bir yer edinmiş ülkelerden biridir. Bundan dolayı gelişmiş tarım ve ziraat ülkeleri arasında kendine özel bir yeri vardır. Macarlar diğer alanlarda olduğu gibi tarım alanında gelişmelerinin de iklim şartlarının ve coğrafi koşullarının uygun olmasının bu gelişmede büyük rolü vardır. Özellikle I. Dünya Savaşı sonucunda yenik düşmesi sebebiyle önemli topraklarının çoğunu kaybetmiş, nüfus fazlalığından dolayı birçok ekonomik sıkıntı yaşamıştır. Bu ekonomik buhranlar ise yeni müesseselerin kurulmasını zorunlu hale getirmiştir.²⁴⁶ Böylece diğer ülkelerde olduğu gibi Macaristan’da da zirai kalkınma önemli esaslar dâhilinde ele alınmıştır. Macaristan’da halkın büyük çoğunluğu çiftçi olduğu için zirai kalkınmada köy ve köylü kalkınması önemli bir görev olarak kabul edilmiştir. Köy yaşantısının kalkınmasında köylü kültürünün kendi çerçevesinde, bozulmadan gelişmesi için çok büyük çaba harcanmıştır. Köylü insanını köy havasını bozmadan ve kalıcı bir zarar vermeden modern kültüre sahip kılmak başlıca amaç olmuştur.²⁴⁷ Bu ve bunun gibi gelişmeler Türkiye ve Macaristan’da daha sonraki yıllarda da hız kesmeden devam etmiştir.²⁴⁸

²⁴⁵ Gökbilgin, “*XIX. Asır Sonlarında Türk-Macar Münasebetleri ve Yakınlığı*”, s. 182.

²⁴⁶ Vecdet Erkun, “*Macaristan’da Zirai Tedrisat*”, **Ziraat Dergisi**, S. 57, 1944, s. 28.

²⁴⁷ Vecdet Erkun, “*Macaristan’da Zirai Tedrisat*”, **Ziraat Dergisi**, S. 58, 1944, s. 13.

²⁴⁸ Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından sonra da Atatürk döneminde tarım politikasına çok önem verilmiştir. Bu kapsamda yine Türkiye ve Macaristan arasında ekonomik işbirlikleri devam etmiştir. Bu dönemde çağdaş tarımın gerektirdiği döner sermaye (1934), Tarım Satış ve Kredi Kooperatiflerinin kuruluşu (1935), Pamuk İşleri, çeltik ekimi, T.C. Ziraat Bankasının kurulması, Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü’nün kurulması (1937) gibi önemli kurumlar genç Türkiye Cumhuriyetine hizmet etmeye başlamıştır. Yine bu dönemde en önemli atılım olarak şeker pancarı ekimi ve Şeker Fabrikalarının kuruluşu Türkiye Cumhuriyeti Tarım Politikasının değişmeyen temel taşlarından olmuştur. Şeker pancarı Ziraatı için Fabrikaları, çiftlikleri Macaristan’daki örneklerle göre kurulmuştur. Ayrıca aşar da bu dönemde kaldırılmıştır. Bu çalışmalar yapılırken özellikle Alman ve Macar tarım uzmanlarından yararlanılmıştır. Örneğin Meteoroloji Teşkilatı’nı Prof. Dr. Antal Retly kurmuştur.²⁴⁸ Çayır, mera, yem bitkileri alanında Prof. Dr. Karoly Kolbai, hayvancılık alanında Prof. Dr. Oszkar Welmann, ve Zirai Jeoloji alanında Prof. Dr. Lajos Locy, Alman Prof. Dr. Oristiansen ve diğerleri Türk tarımının gelişmesinde yüce Atatürk’ün önderliğinde yardımcı olmuşlardır. Bütün bunların yanı sıra bu dönemde Ziraat’ın değişik kollarında eğitim görmek üzere Almanya ve Macaristan’a öğrenciler gönderilmiştir. Bu öğrenciler ülkelere döndüklerinde çeşitli üniversitelerde öğretim üyeleri olarak görev almışlardır. Vecdet Erkun, “*Atatürk Döneminde Tarım Politikası*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XI, Kasım 1998, S. 42, s. 1192.

3.3.Hayvancılık Alanında Türk-Macar İlişkileri

Türkler ve Macarlar arasındaki siyasi, ticaret, sanayi ve tarım alanındaki ilişkilerde olduğu gibi hayvancılık ve hayvan yetiştirme alanındaki ilişkiler de tarihin ilk dönemlerinden itibaren görülmektedir. Türkçeden Macarcaya geçen kelimeler sayesinde Macarların hayvancılık yapmayı, hayvan yetiştirmeyi, avcılık ve balıkçılık yapmayı Türklerden öğrendiği ispatlanmıştır.²⁴⁹

Macaristan'da Osmanlı hâkimiyet dönemindeki tahrir defterlerine dayanılarak yapılan araştırmalar, Osmanlı toplumundaki ekonomik hayatın temelini, tarım ve tarımsal ürünler ile hayvancılığın teşkil ettiğini ortaya koymaktadır. Osmanlı Macaristan'ındaki başlıca ekonomik faaliyetler; dış pazarlara yönelik büyükbaş hayvan, tahıl ve şarap üretimi ile yerel pazarlara yönelik, küçük ölçüde ticarete konu olabilecek yiyecek maddeleridir. Osmanlı döneminde Macaristan'ın en önemli ihraç maddesi, kesimlik büyükbaş hayvandır. Macar ovalarında beslenen on binlerce sığır, Tuna nehri üzerinden Tolna, Bata, Födvár, Kovin, Váç'daki Osmanlı gümrüklerinde vergilendirilerek Habsburg Macaristan'ı, Avusturya, Moravya, Güney Almanya ve Kuzey İtalya'ya sevk edilmiştir. Sığır ticareti Keçkemét(Kecskemét), Segedin (Szeged), Yazberen (Jaszberény), Kovin (Ráckeve), Çegled (Cegléd), Samon (Simánd), Heveş (Heves), Mako (Makó), Kalmanç (Kálmánc), Güngöş (Gyöngyös), Debretsen (Debrecen), Varad (Nagyvárad) ve Tur (Mezőtúr)'da oturan Macar tüccar ve celeplerin elindeydi. Macaristan sığır ticareti, XVI. yüzyılda “*altın çağı*” nı yaşadı. Budin Valileri, sığır ticaretini himaye etmişler ve sığır ticaretinin gelişmesi için gerekli tedbirleri almışlardır.²⁵⁰

Türkler ve Macarlar arasındaki hayvancılık alanındaki ilişkiler diğer alanlarda olduğu gibi kimi zaman Avusturya'nın engeline takılmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Osmanlı ile Macaristan arasındaki hayvan ticareti Avusturya tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Savaş sırasında Osmanlı hükümeti, ordu hizmeti için Macaristan'dan hayvan satın almıştır. Ancak Avusturya hükümetinin bu hayvanların ihracını yasaklaması üzerine Macaristan satın alınan hayvanları savaş

²⁴⁹ Namal, **a.g.e.**, s. 147.

²⁵⁰ Bilge, **a.g.e.**, s. 94-95.

sonuna kadar gönderememiştir. Avusturya'nın bu tür girişimlerine karşılık Osmanlı Devleti Macaristan ile ilişkileri daha da kuvvetlendirmek amacıyla diğer alanlarda olduğu üzere hayvancılık alanında yapılan katkıları desteklemek amacıyla emeği geçenlere çeşitli nişanlarla ödüllendirmiştir.²⁵¹

1894-1897 yılları arasında Budapeşte'de başşehbender olarak görev yapan Mehmed Asım Bin Cahit'in Macaristan hakkında yazdığı rapor Macaristan'da hayvancılığın oldukça geliştiği yazmaktadır. Hayvancılı devlet denetimine alınmış ve modern usullerle hayvan yetiştirilmeye başlanmıştır. Veteriner kontrolündeki büyük baş hayvan ve at üretim çiftlikleri bütün ülkeye hizmet vermektedir. Cinslerinin bozulmaması için halk ancak bu çiftliklerden yetiştirilen yavruları beslemişlerdir. Bu şekilde üretilen Arap atları "*Babulana Harasında*", İngiliz atları "*Ksenberg Harasında*", yük taşımak için kullanılan atlar ise "*Merne Vehrek*", harasında üretilmiştir. Bu atlar Avusturya- Macaristan ordusunun ihtiyacını karşıladıktan sonra diğer ülkelere de ihraç edilmiştir.²⁵² Gerekli alanlarda kullanılmak üzere Osmanlı Devleti de I. Dünya savaşı yıllarında ordunun ihtiyacı için ve İtfaiye teşkilatı için Macaristan'da yetiştirilen bu atlardan satın almıştır.

---

²⁵¹ Namal, **a.g.e.**, s. 148.

²⁵² Doğru, **a.g.m.**, s. 178.

SONUÇ

Türkler ve Macarlar tarihin ilk dönemlerinden itibaren, bazen Orta Asya bozkırlarında sınır kardeşliği bazen de Balkan coğrafyasında savaş alanında olmak üzere her daim münasebet içinde olmuşlardır. Genellikle bu ilişkiler dostluk havasında siyasi, kültürel ve ekonomik alanlarda cereyan etmiştir. Tarihin ilk dönemlerinde Macarlar Türklerden her alanda etkilenmiş, tarımla uğraşmayı, hayvan yetiştirmeyi, Türklerden öğrenmişlerdir. Dillerindeki ortak kelimeler hep bunu kanıtlar nitelikte olmuştur. Yine tarihin bu dönemlerinde Macarlar harp tekniğini ve kendini savunmayı Türk Devletleri egemenliği altında yaşarken öğrenmişler ve Orta Avrupa’da bugün yerleştikleri bölgede, Yurt tutuş dönemlerinde Batılı milletler arasında korku salmışlardır. Savaşlardaki üstün başarıları, at kullanma ve ok atma gibi mükemmel yetenekleri sayesinde Bizans yıllıklarına konu olmuşlar, hatta burada Bizans imparatorları Macarlardan “Türk” olarak bahsetmişlerdir.

1526 yılında Türklerin Macaristan’a girmeleriyle Macar tarihinde 150 yıl sürecek olan Türk egemenliği dönemi başlamıştır. Osmanlı Türkleri bu dönemde Macarların diline, dinine karışmamış, diğer bölgelerde olduğu gibi Macaristan’da da hoşgörü üzerine bir yönetim oluşturmuşlardır. Macarlar yine bu dönemde kendilerine Türklerden birçok meziyet katmışlar ve iki millet arasında dostluk temelleri daha sağlam esaslar üzerine kurulmuştur. Daha sonraki yıllarda Türklerin Macar özgürlük Savaşçılarına verdiği destek bu temelleri daha da sağlamlaştırmıştır. Türklerin Macar Özgürlük Savaşçıları olan Imre Thököly, II. Ferenc Rákóczi ve Lajos Kossuth ve yanındakilere sağladığı himaye takdire şayan gelişmeler arasındadır. 1848 ihtilaleleri sonucunda Osmanlı Devleti’ne sığınan mültecilere gereken bütün yardımlar yapılmış, Avusturya ve Rusya’nın tehditlerine rağmen dönemin padişahı Sultan Abdülmecit ne pahasına olursa olsun mültecileri iade etmeyi düşünmemiştir.

Türk-Macar İlişkileri özellikle XIX. yüzyılın sonlarında başlayan iyi ilişkilerin sonucunda, XX. yüzyıl başlarında daha da gelişmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun I. Dünya Savaşında müttefik olarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun yanında savaşa katılması dostluk bağlarını son derece

güçlendirmiş ve siyasetten kültüre, kültürden ekonomiye kadar bütün alanlarda ilişkiler canlanmıştır.

Macarlar Avrupa'ya gelip yerleştikleri zamandan itibaren kendilerini yalnız hissetmişlerdir. Bu durum Avrupalı Devletlerin Macarlara karşı dışlayıcı bir tavır sergilemesinden ileri gelmiştir. Macarlar da bu yüzden kendi milletlerinin kökeni aramak üzere dil ve tarih çalışmalarına çok önem vermişlerdir. Bu çalışmalar sayesinde Macaristan'da Türkoloji'nin doğmasını sağlamışlardır. İlk defa yurt dışında bir üniversitede Türkoloji bir disiplin haline gelmiştir ve Budapeşte Üniversitesinde bir bilim dalı olarak kurulmuştur. Macarlar dil ve tarih araştırmalarının bu şekilde ilerlemesiyle birlikte kendi milletlerinin kökeninin Orta Asya'da olduğu sonucuna varmışlardır. Bu çalışmalar sayesinde ortaya çıkan diğer önemli bir konu ise Turancılık fikri olmuştur. Böylece XIX. yüzyılın ikinci yarısından başlamak üzere Macar bilimsel ve kültürel hayatında olağanüstü gelişmeler ortaya çıkmış ve Türk yanlı bir atmosfer havası oluşmuştur.

Bütün bu gelişmelerin ardından ve ekonomik alanda da iki ülke arasında son derece büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Mohaç zaferinden sonra Türklerin Macar topraklarına adım atmasıyla birlikte Macaristan'da ekonomik alanda da son derece büyük canlanma gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin ekonomik alanda uyguladığı bazı yöntemlerle Macaristan'da üretim devamlılığı esas alınmış ve Macaristan'ın verimli tarım arazileri bunun karşılığını vermiştir. Böylece Macaristan ekonomik alanda büyük bir adım atmış ve çevre ülkeler arasında kendine has bir yer edinmiştir. Ayrıca Habsburg egemenliği sırasında Macaristan'da uygulanan baskı rejiminin Osmanlı Devleti döneminde ortadan kalkması iki ülkenin geleceğindeki ekonomik ilişkilere de yön veren uygulamalardan olmuştur. Böylece Turancılık akımı ile *"Doğuya Macar! Doğuya bak, Şerefli büyük akrabanı, sen orada bulacaksın!"* kelimesi bu manada Macaristan topraklarında can bularak Türkiye ile Macaristan arasında bir köprü vazifesi görmüştür.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV BELGELERİ

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (BOA)

BEO(Babıali Evrak Odası)

DH. MKT (Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemî)

DH. EUM (Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Kalem-i Hususî)

HR. SYS. (Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı)

HR. TO (Hariciye Nezareti Tercüme Odası)

İ. HUS (İrade Hususi)

Y.PRK. M(Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzat)

II. ANSİKLOPEDİLER

Türk Ansiklopedisi

Türkler

III. KİTAPLAR

AĞANOĞLU, Yıldırım; **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi Göç**, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2001.

AKÇURA, Yusuf; **Yeni Türk Devleti'nin Öncüleri -1928 Yazıları**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

ANDRÁS, Gergely; **19. Századi Magyar Történelem 1790-1918**, Korona Kiadó, Budapest 1998.

ARMAOĞLU, Fahir; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Alkım Yayınevi, İstanbul 2005.

_____ Fahir; **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, TTK Basımevi, Ankara 2003.

ATABİNEN, Reşit Saffet; **Türklük ve Türkçülük İzleri**, Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyeti Neşriyatı, Ankara 1930.

BAYUR, Yusuf Hikmet; **Türk İnkılâbı Tarihi**, C. II, Kısım 2, TTK Basımevi, Ankara 1983.

BİLGE, Sadık Müfit; **Osmanlı'nın Macaristanı**, Kitabevi, İstanbul 2010.

BRIDGE, F.R.; **The Habsburg Monarchy Among The Great Powers 1815-1918**, New York 1990.

BLANNING, T.C. W. ; **The Nineteenth Century: Europe 1789-1914**, (Short Oxford History of Europe), Oxford University Press, New York 2000.

BURAN, Ahmet; **Kurşunlanan Türkoloji**, Akçağ Yayınları, Ankara 2010.

ÇOLAK, Melek; **Türk Meteorolojisi'nin Kuruluşu-Aksakallı Havabakan Antal Bey**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012.

_____ ; **1956 Macar İhtilali ve Türkiye**, Nehir Yayınları, İstanbul 2009.

DÁVÍD, Géza; **Osmanlı Macaristan'ında Toplum, Ekonomi ve Yönetim 16. Yüzyılda Simontornya Sancağı**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Çev. Hilmi Ortaç, İstanbul 1999.

DEMİRKAN, Tarık; **Macar Turancıları**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

EBERHARD, W; **Çin'in Şimal Komşuları**, TTK Basımevi, Ankara 1996.

ECKHART, F. ; **Macaristan Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2010.

EREN, Hasan; "*Balkan Ülkelerinde ve Macaristan'da Türkoloji Çalışmaları*", **Dünyada Türklük Araştırmaları ve Türkiye**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi 29-30 Eylül 1986 Milletlerarası Sempozyumu, Fatih Yayınevi, İstanbul 1987.

_____, Hasan; **Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

ERÖDİ, Béla; **Csok Jasa! Török Küldötség Látogatásának, Emlék-Könyve**, Akadémiai Kiadó, Budapest 1877.

GÖKBİLGİN, Tayyip; “*XIX. Asır Sonlarında Türk-Macar Münasebetleri*”, **Németh Armağanı**, Haz. János Eckmann, Ağâh Sırrı Levend, Necdet Mansuroğlu, TDK Yayınları, Ankara 1962.

GÖMEÇ, Saadettin; **Kök Türk Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

GROUSSET, René; Bozkır **İmparatorluğu**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999.

GÜNGÖRMÜŞ, Naciye; **Macaristan’da Değişim ve Demokrasiye Geçiş (1989-2009)**, Köksav Yayınları, Ankara 2010.

Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Yapı Kredi Yayınları, 6. Kitap, C. 1, İstanbul 2010.

HALL, Richard C.; **Balkan Savaşları**, Homer Kitabevi, İstanbul 2003.

HAZAI, György; **Tarih Boyunca Türk-Macar Bağları**, Budapest 1963.

_____, György; **Vámbéry Inspirációk**, Lilium Aurum, Dunaszerdahely 2009.

KÁLDY-NAGY, GY. ; *StudiaTurco-Hungarica*, Budapest 1974.

KARAL, Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi**, C. VII., TTK Basımevi, Ankara 1956.

_____, Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi**, C. IX., TTK Basımevi, Ankara 1999.

KUTLU, Sacit; **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007.

NAMAL, Yücel; **Macaristan ve Ermeni Meselesi (1878-1920)**, Truva Yayınları, İstanbul 2010.

_____; **Türk-Macar İlişkileri**, İskenderiye Yayınları, İstanbul 2009.

NAZIR, Bayram; **Osmanlıya Sığınan Macar ve Polonyalı Mülteciler**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2006.

OSTROGORKY, George; **Bizans Devleti Tarihi**, TTK Basımevi, Ankara 2011.

ÖNEN, Nizam; **İki Turan Macaristan ve Türkiye’de Turancılık**, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

ÖZDOĞAN, Günay Göksu; **Turan’dan Bozkurt’a Tek parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

ÖZTUNCAY, Bahattin; **Türkiye-Avusturya İlişkilerinde Zamana Yolculuk**, İstanbul 2006.

POMÍANKOWISKÍ, Josef; **Osmanlı İmparatorluğu’nun Çöküşü 1914-1918 I. Dünya Savaşı**, Çev. Kemal Turan, Kayıhan Yayınevi, İstanbul 1990.

RÁSÓNYÍ, László; **Tarihte Türklük**, Örgün Yayınevi, Haziran 2008.

SARAL İsmail Tosun; SARAL Emre; **Çanakkale ve Sina-Filistin Cephelelerinde Avusturya-Macaristan Ordusu ve Topçu Bataryaları**, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayını No: 9, Ankara 2012.

TAKÁTS, Sándor; **Macaristan Türk Âleminde Çizgiler**, Çev. Sadrettin Karatay, TTK Basımevi, Ankara 2011.

TAŞAĞIL, Ahmet; **Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları**, TTK Basımevi, Ankara 2004.

_____; **Göktürkler**, C. I-III, TTK Basımevi, Ankara 2003.

TURAN, Mustafa ve Diğerleri, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Gazi Kitabevi, Ankara 2006.

UÇAROL, Rifat; **Siyasi Tarih (1789-2010)**, Der Yayınları, İstanbul 2010.

ÜSTEL, Füsun; **İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**, İletişim yayımları, İstanbul 1986.

VÁRDY, Stevan Béla; **Historical Dictionary of Hungary**, The Scarecrow Press, London 1997.

VÁSÁRY, István; **Eski İç Asya'nın Tarihi**, Çev. İsmail Doğan, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2007.

YUSUFOĞLU, Hicran; **Osmanlı-Macar İlişkileri**, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları, Ankara 1995.

ZOLTAN, Hangay; **19 Történelmi Arckép a 19. Század Magyar Történelméből**, Trezór Kiadó, Budapest 1991.

IV. MAKALELER

ÁGOSTON, Gábor; “*Siyaset ve Histoğrafi: Macaristan’da Türk ve Balkan Çalışmalarının Gelişimi ve İstanbul’daki Macar Araştırma Enstitüsü*”, çev. Bülent Keneş, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 15, s. 92-98.

AKALIN, Şükrü Haluk; “*Cumhuriyet Döneminde Türkçe*”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 15-53.

_____, Şükrü Haluk; “*Türkiye’de ve Dünyada Türk Dili Üzerine Çalışmalar ve Türk Dil Kurumu*”, **Yeni Türkiye, Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı I**, Yıl: 8, S. 43, Ocak-Şubat 2002, s.11-18.

AKIN, Hicran; “*Németh’e Göre En Eski Türk-Macar Münasebetleri*”, **Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi**, C. XXX, S. 1-2, s.1-6.

BALTALI, Kemal; “*1875-1878 Balkan Buhranı*”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, S. 68-69, Ankara 1982, s. 44-68.

_____; “*1875 Hersek Ayaklanmasının Uluslararası Bir Nitelik Kazanması*”, **Bellekten**, C. LI, S. 199-201, (Aralık 1987), s.205-230.

BAŞTAV, Şerif; “*Macar-Türk Akrabalığı*”, **Makaleler 2**, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 167-182.

_____; “*Macar İhtilali’nin 8. Yıldönümü*”, **Makaleler 3**, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 53-67.

_____; “*Türk Kültürüne Hizmet Eden Macarlar Ármin Vámbéry (1832-1913)*”, **Makaleler 3**, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 417-424.

_____; “*Türk Kültürüne Hizmet Eden Macar Türkologlar*”, **2023**, S. 59, Ankara 2006, s. 4-13.

_____; “*Türk-Macar Münasebetlerinde Hungarolojinin Yeri*”, **Makaleler 2**, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 381-390.

ÇOLAK, Melek; “*Atatürk Döneminde Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Bakımdan Türk-Macar İlişkileri(1919-1938)*”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 1, S. 2, (Güz 2000), s. 61-72.

_____; “*İstanbul Macar Bilimler Enstitüsü(1916-1918)*”, **Karadeniz**, S. 3, Yaz 2009, s. 91-105.

_____; “*Macar Gyula Germanus’un Çanakkale Savaşı İle İlgili Anıları*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XXIII, S. 67-68-69. Akara 2007, s. 134-144.

_____; “*Türk-Macar İlişkileri Çerçevesinde Macar Türkolojisi ve “Ugor-Türk Savaşı”*”, **IV. Uluslar arası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri 22-24 Aralık 2011**, C. 1, Muğla, s. 527-539.

_____; “*19.Yüzyıl Sonu-20.Yüzyıl Başlarında Türk- Macar Yakınlaşması, Toplumsal Tarih*”, C. 15, S. 89, (Mayıs 2001), s. 4-10.

DÁVİD, Géza; “*Budapeşte Loránd Eötvös Üniversitesi Türkoloji Bölümü*”, **Türk-Macar Tarihi İlişkilerinden Kesitler**, Milli Saraylar Daire Başkanlığı, Hazırlayan T. Cengiz Göncü, İstanbul 2009, s. 19-25.

_____; “*Osmanlı Kültürünün Macaristan’daki Yayılışı ve Etkisi*”, **Bilig**, S. 20, (Kış 2002), s.89-99.

DOĞRU, Halime; “Macarlar ve Macaristan’a Dair Bir Layiha”, **Anadolu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 3, S. 1, 1991, s. 171-195.

DUMAN, Önder; “Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı devleti ile Müttefikleri Arasında bir Diplomatik Kriz: Ermeni Emval-i Metrukesi ve Borçları”, **Ermeni Araştırmaları**, (Yaz 2006), S. 22, s. 117-161.

EREN, Hasan; “Necip Asım”, **Türk Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Basımevi, C. 25, Ankara 1997, s. 170.

_____; “Geçmişine Bakan Yalnız Bir Ulus: Macarlar”, **Tarih ve Toplum**, C. 36, S. 215, (Kasım 2001), s. 76-87.

_____; “Türkoloji”, **Türk Ansiklopedisi**, C. XXXII., Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1983, s. 434-461.

ERKUN, Vecdet; “Atatürk Döneminde Tarım Politikası”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XI, (Kasım 1998), S. 42, s.1187-1195.

_____; “Macaristan’da Ziraî Tedrisat”, **Ziraat Dergisi**, S. 57, 1944, s. 28-32.

_____; “Macaristan’da Ziraî Tedrisat”, **Ziraat Dergisi**, S. 58, 1944, s. 12-25.

FEKETE, L.; “Osmanlı Türkleri ve Macarlar (1366-1699)”, **Bellekten**, C. XIII, S. 52, (Ekim 1949), s. 663-743.

GÜLBOY, Burak Samih; “Avrupa Ahenginin İşleyişi Çerçevesinde Macar Ayaklanmasının Analizi”, **Macar Kardeşler**, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012, s. 133-149.

HALASI-KUN, Tibor ;“*Türk-Macar Akrabalığı Üzerine*”, Çev. Erdal Çoban, **Erdem**, C. 6, S.18, (Eylül 1990), s.885-892.

KARATAY, Osman;“*Macar veya Onoğur (Hungar): Köken Araştırmalarında Etnik Süreçleri Gözetmek*”, **Turan**, S. 11, 2010, s. 27-34.

MAYOR, Tibor;“*Macaristan ve Trianon Muahedesi*”, **Türk Kültürü**, (Temmuz 1970), Yıl: VIII, S. 93, s. 621-624.

OKAY, Cüneyt;“*Türk Derneği Dergisi ve Birinci Dünya Savaşı Öncesi Macaristan'daki Türkoloji Çalışmaları*”, **Macar Kardeşler**, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012, s. 53-60.

OKAY, Yeliz;“*Hüseyin Namık Orkun'un Macaristan Türkoloji Ekolüne Dair Yazıları Çığır Dergisi Örneği*”, **Macar Kardeşler**, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012, s. 123-131.

ÖZCAN, Ömer; “*Macar Turancıları Hakkında*”, **Toplumsal Tarih**, (Ekim 2001), s. 60-63.

ÖZTÜRK, Cemil;“*113 Yıl Önceki Bir Türk Heyetinin Macaristan Gezisi*”, **Tarih ve Toplum**, C.14, S. 83, (Kasım 1990), s.52-55.

“*Sultan Abdülaziz Dönemi (1861- 1876)*”, **Türk-Macar Tarihi İlişkilerinden Kesitler**, Milli Saraylar Daire Başkanlığı, Hazırlayan T. Cengiz Göncü, İstanbul 2009, s. 209-216.

“*Sultan II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)*”, **Türk- Macar İlişkilerinden Tarihi Kesitler**, Milli Saraylar Daire Başkanlığı, Haz. T. Cengiz Göncü, İstanbul 2009, s. 231-270.

SUNAR, Burcu; YOLCU, Serap; “Orta Avrupa’da Yalnız Bir Asyatik Devlet: Macaristan (1848-1943)”, **Macar Kardeşler**, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012, s. 151-173.

SZÉKELY, Maria Német; “Macar-Türk Tarihi İlişkileri”, **Türk-Macar Tarihi İlişkilerinden Kesitler**, Milli Saraylar Daire Başkanlığı, Hazırlayan T. Cengiz Göncü, İstanbul 2009, s. 13-17.

TASNÁDİ, Edit; “Béla Bartók’tan, Ölümünün 50. Yıl dönümünde”, **Türk Kültürü**, Yıl: XXXIV, S. 394, s. 115-117.

_____ ; “Macar Ozan Bálint Balassi ile Türk Şiiri Ölümünün 400., Doğumunun 440. Yıldönümünde”, **Türk Kültürü**, Yıl: XXXIV. S. 402., s. 621-633.

T.NYİRİ, Maria; “Macaristan’da Türkolojinin Tarihi I”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 139, Ağustos 2002, s. 201-210.

“Türkoloji Çalışmaları”, **Türk-Macar Tarihi İlişkilerinden Kesitler**, Milli Saraylar Daire Başkanlığı, Haz. T. Cengiz Göncü, İstanbul 2009, s. 217-222.

URAL, Taceddin; “Turancılık”, **Yeni Şafak**, 19.07. 2000.

YUSUFOĞLU, Hicran; “Macarlarda Hun-Macar Akraba Geleneği”, **Türk Kültürü**, Yıl: XXXIII, S. 387, s. 397-406.

_____ ; “Osmanlı-Macar İlişkileri”, **Tarih ve Toplum**, (Kasım 2001), S. 215, s. 25-37.

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Pınar YİĞİT TÜRKER

Doğum Yeri : Keçiborlu/ Isparta

Doğum Yılı : 27.09.1984

Medeni Hali : Evli

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

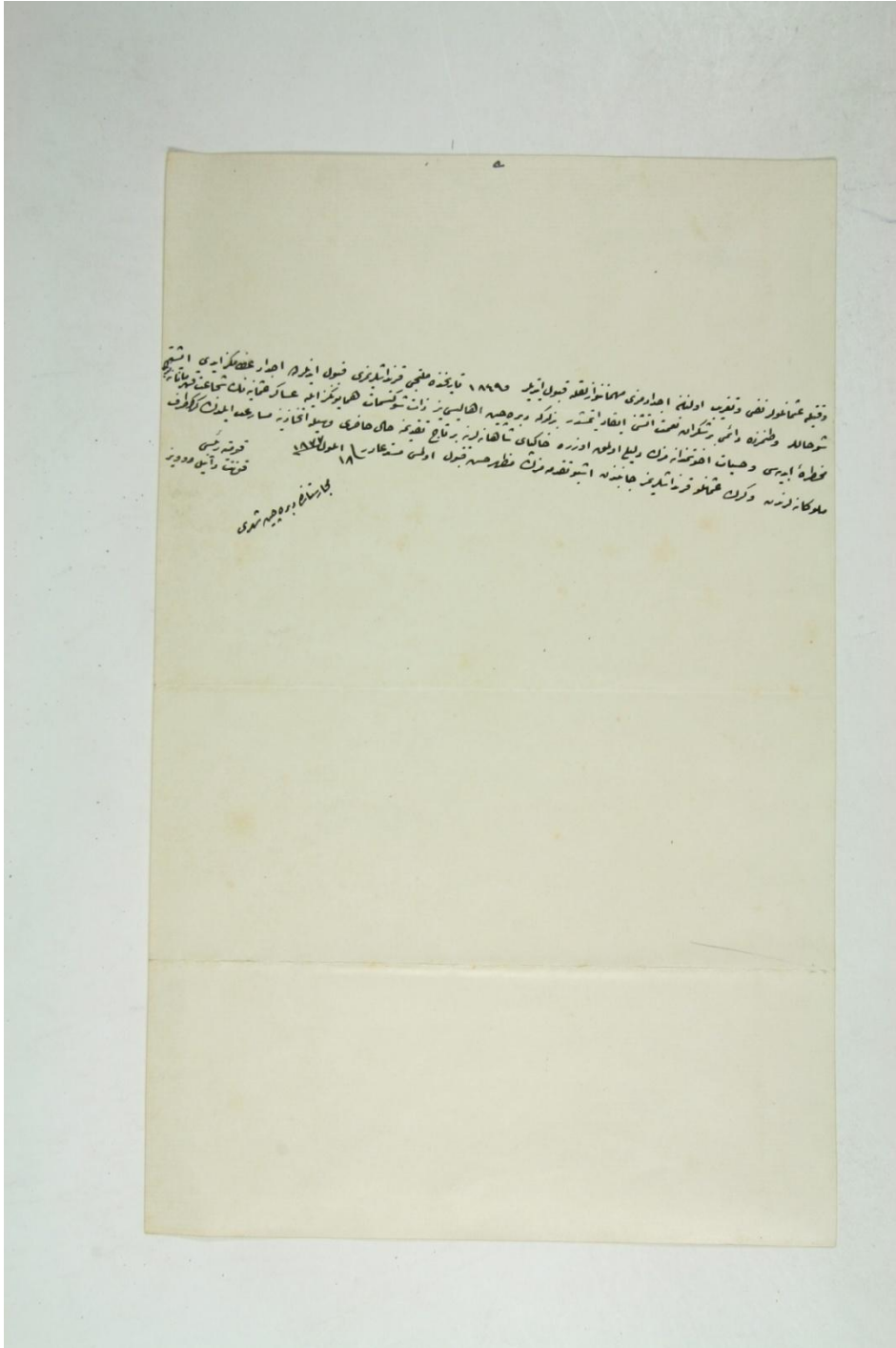
Lise 1999-2001 :Antalya Muratpaşa Lisesi

Lisans 2006-2010 : Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Tarih Bölümü

Yabancı Dil : İngilizce

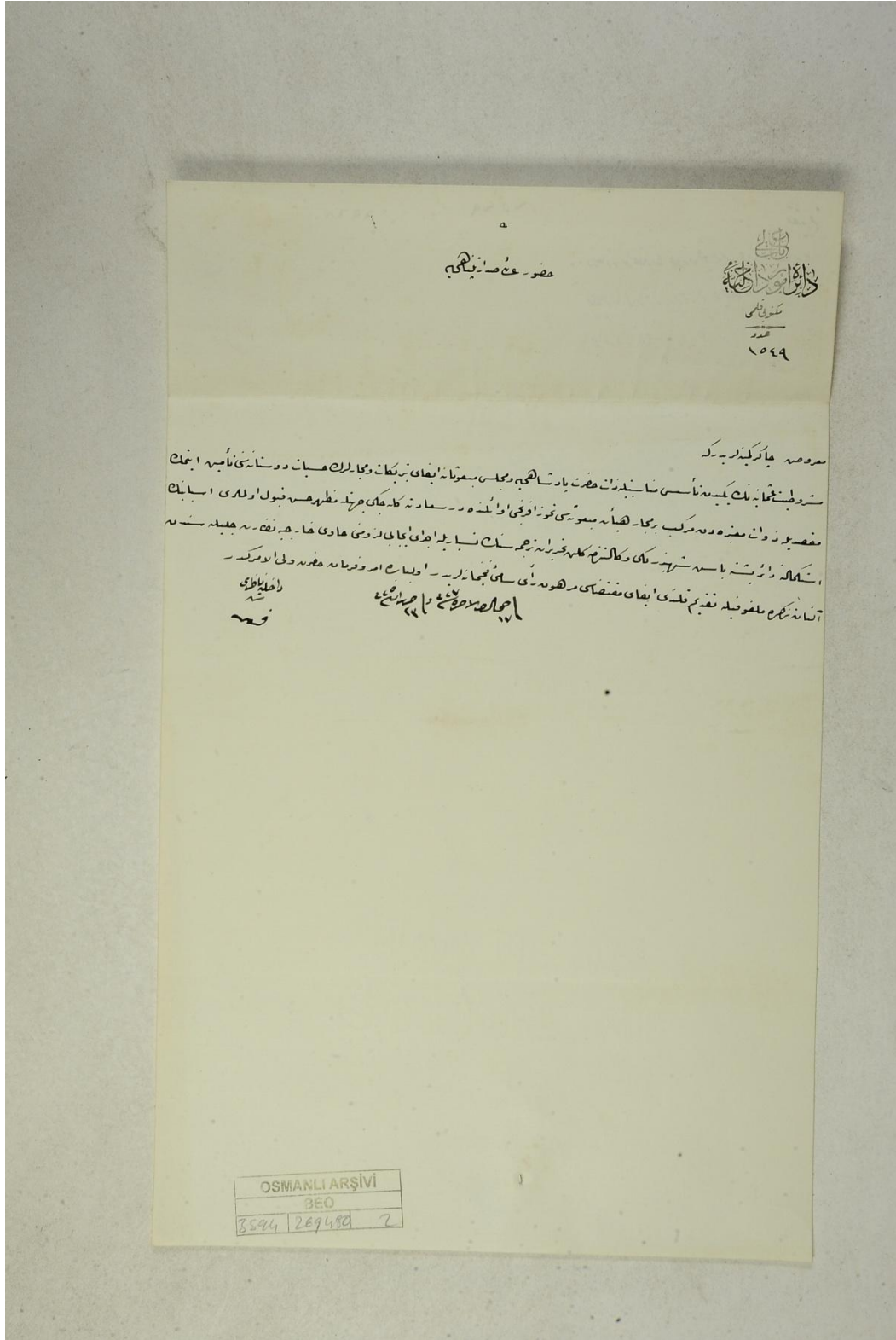
EKLER

EK 1

Macaristan'daki Debrecen ahalisinin, Osmanlı askerlerinin Macar halkına karşı iyi muamelelerde bulunmalarından ve 1849 ihtilallerinin ardından mültecilere yapılan yardımlardan dolayı Türklere karşı olan sevgilerinin göstergesi olarak padişaha bir tac takdim etmeleriyle ilgili belge

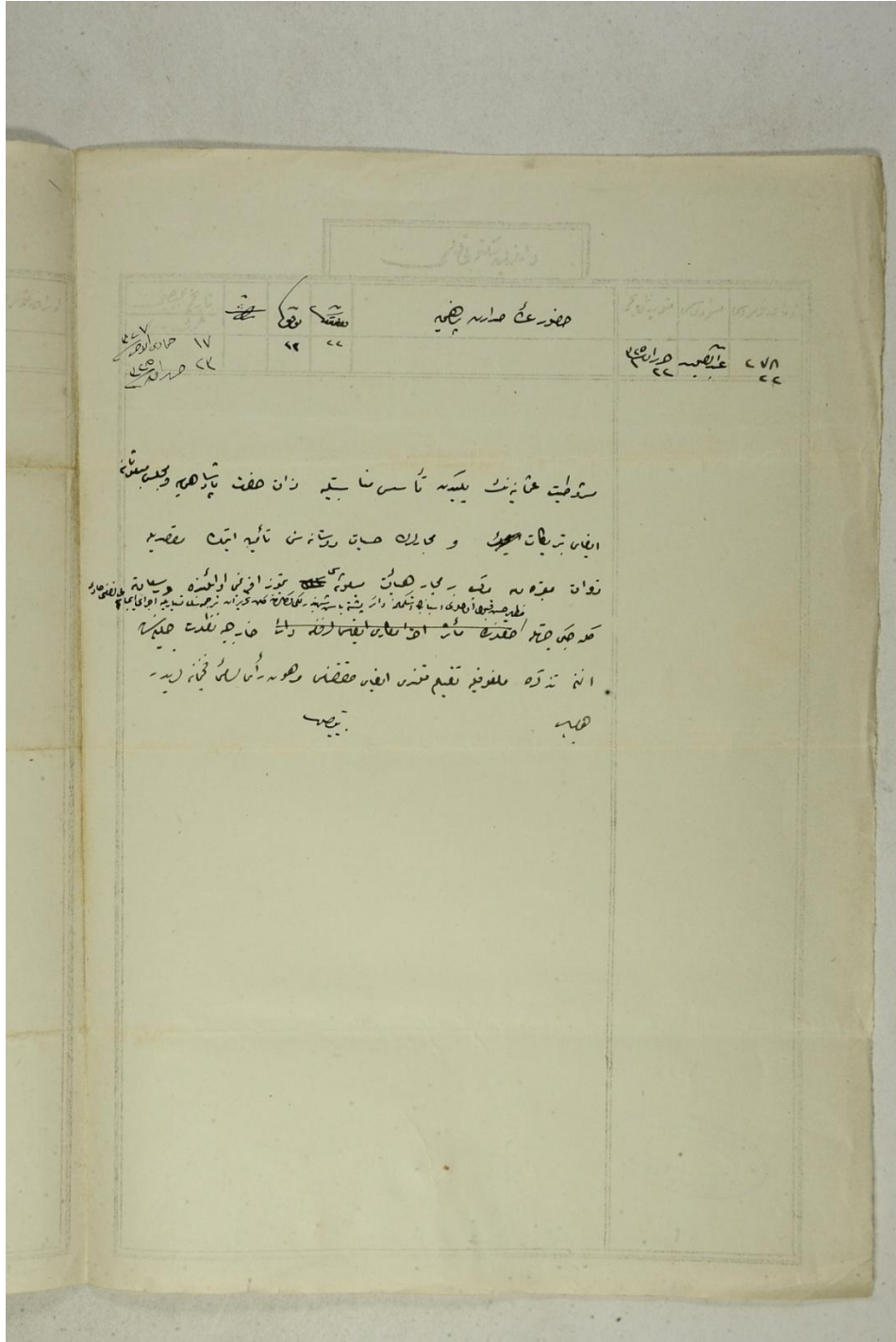
BOA, Y.PRK. M. Dos. 1, no: 17

EK 2

Meşrutiyetin İlanı ve padişahı tebrik için gelecek Macar Heyeti'nin Kabulü hakkında

BOA, BEO, Dos. 3594, no: 269480.

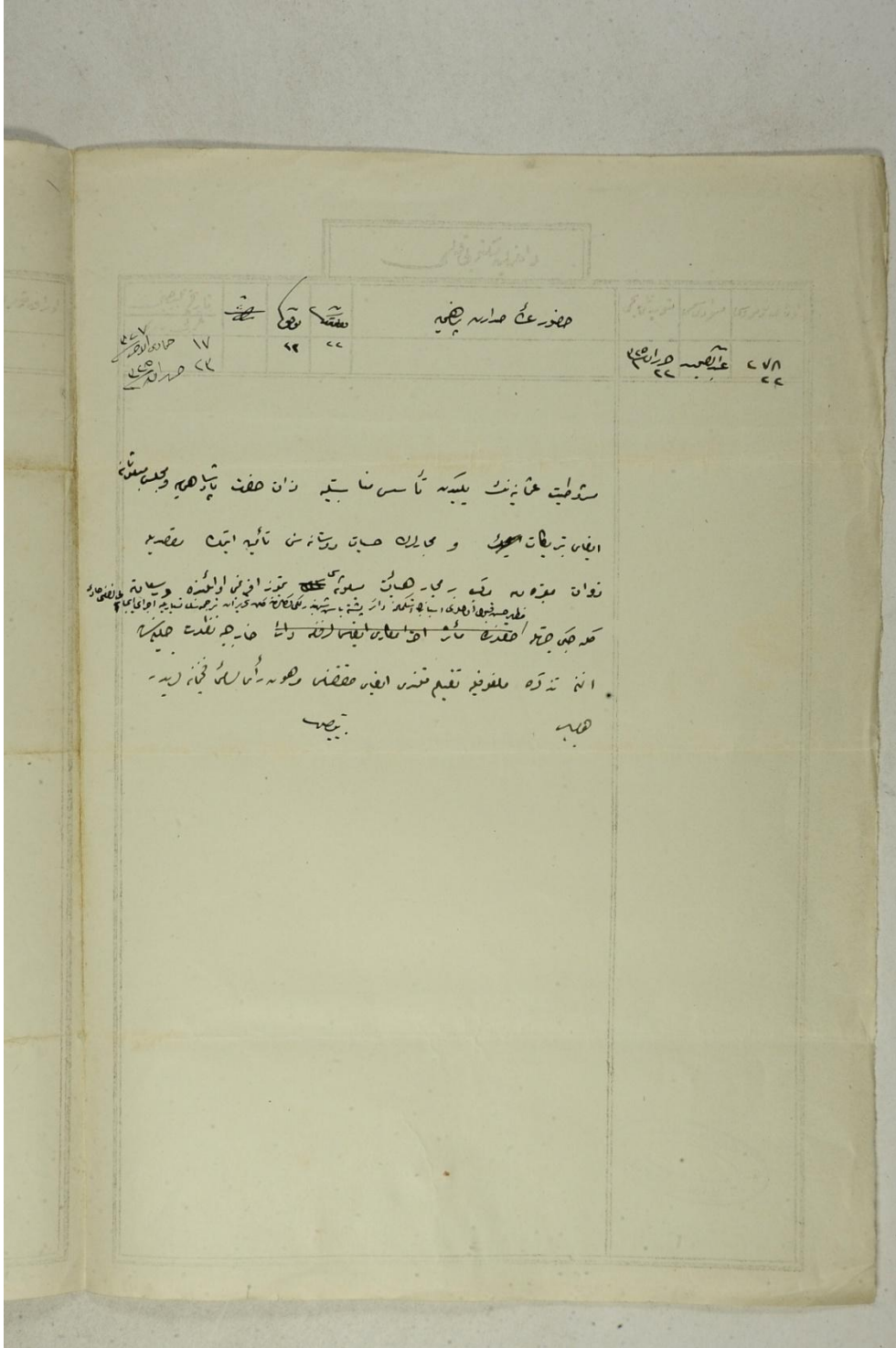

EK 3

Meşrutiyetin ilanı ve padişahı tebrik için gelen Macar Heyeti'nin en iyi şekilde karşılanması için gerekli hazırlıkların yapılması gerektiği ile ilgili belge

BOA, DH. MKT. Dos. 2868, no : 13.

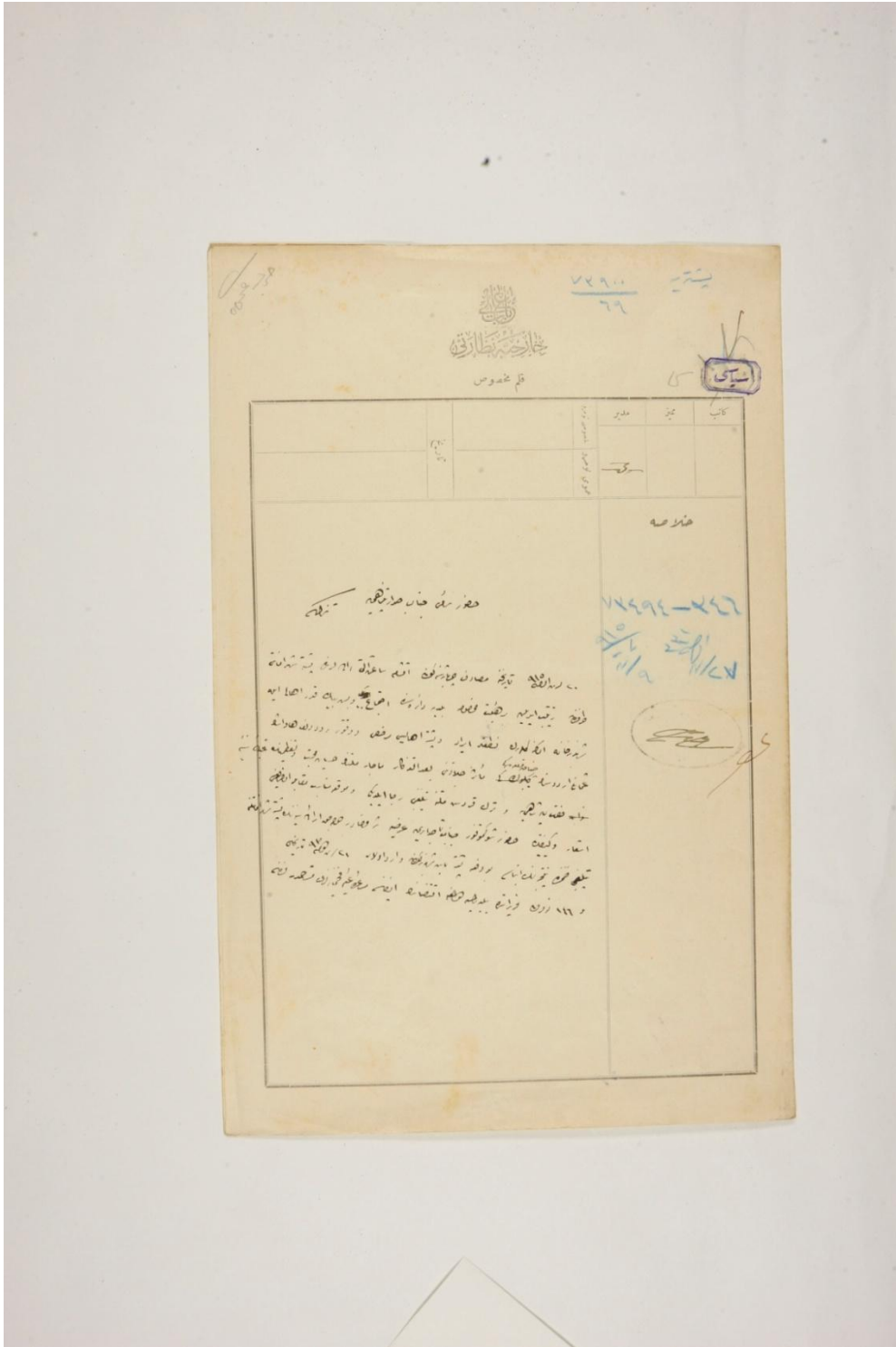

EK 4

Peşte Şehremaneti tarafından Çanakale ile ilgili okunan nutuk ve beş yüz bin kadar Macarın şebenderhane önüne gelerek kardeş Türk Milletine bildirilmesini istedikleri sevgi tezahüratları

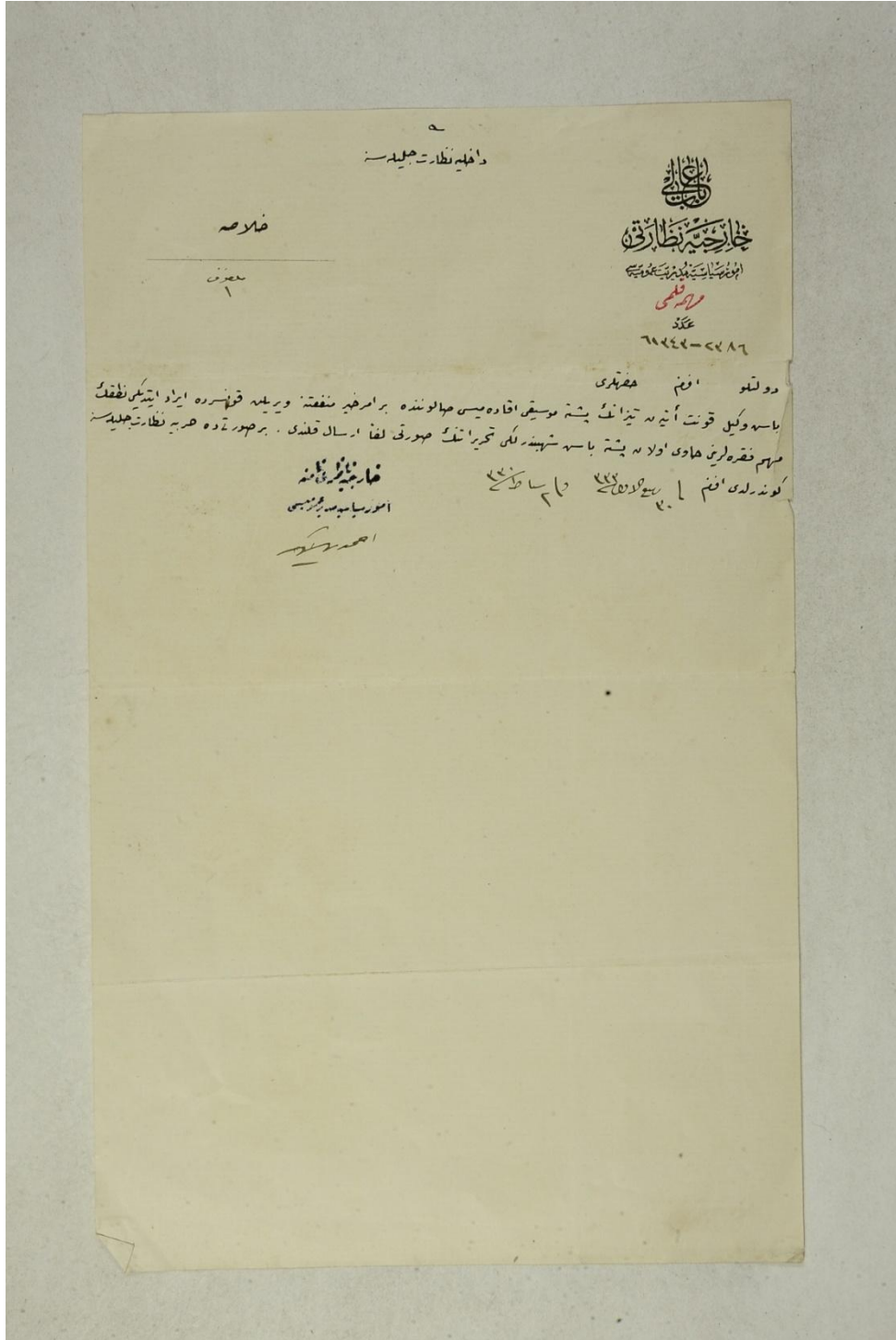
BOA, HR. SYS. Dos. 2415, no: 30

EK 5

İtalyanların I. Dünya Savaşında Müttefiklerine ihaneti sebebiyle bazı Macar şehirlerinden (Estergom, Fejer, Nagyvarad, Györ) dost Alman ve Türk ordularına selam ve başarı dileklerinin ulaştırılması isteği

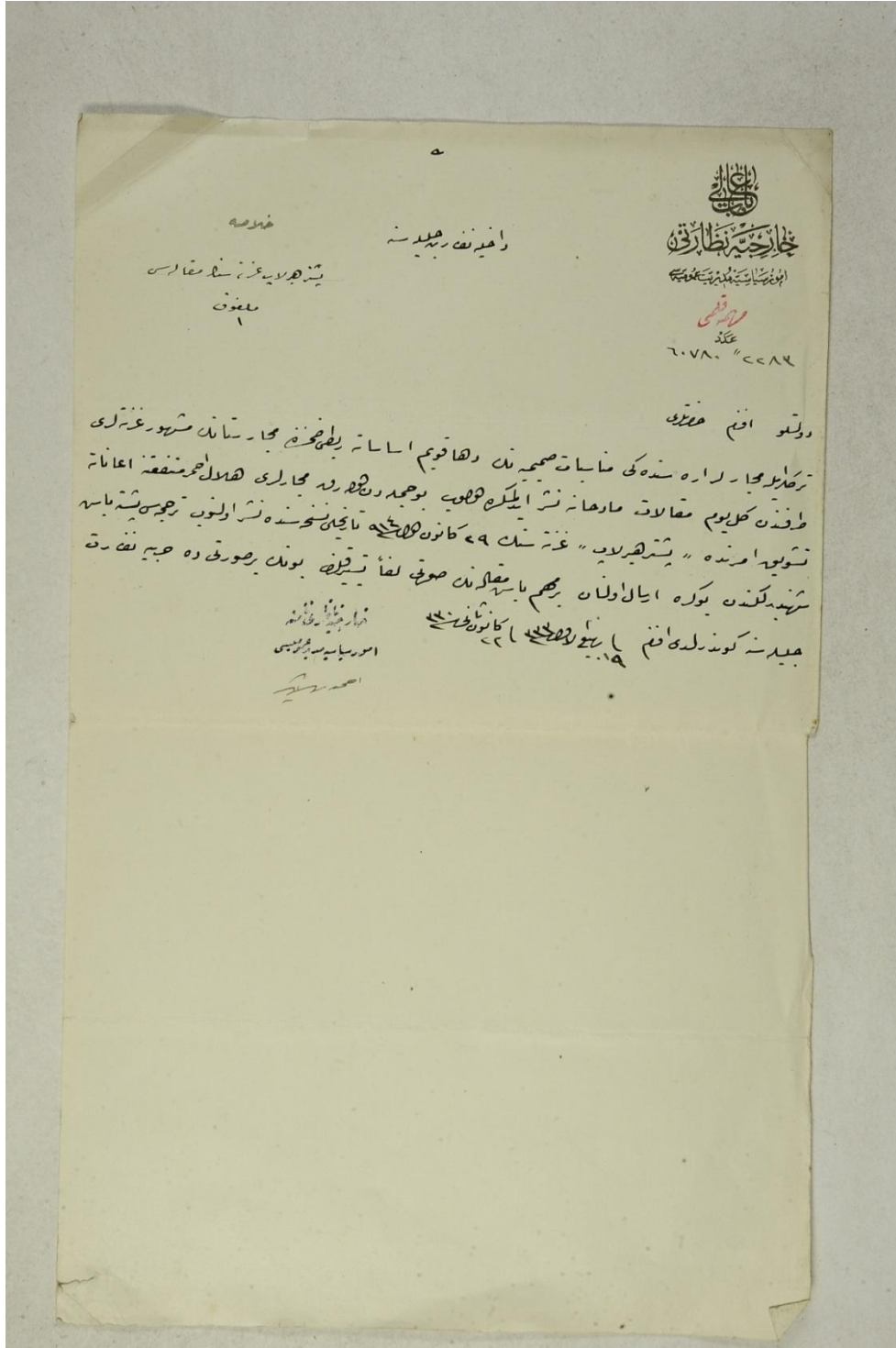
BOA, HR. SYS. Dos. 2417, no: 5.

EK 6

Avusturya-Macaristan Başbakanı Kont Tisza, Peşte Musiki Akademisinde verilen bir konser sırasında Osmanlı Devleti ve Türklerden övgü ile bahsettiği ve bu konuda verdiği nutuk ile ilgili belge

BOA, DH. EUM. 5. ŞB, Dos.9, no:34.

EK 7-a

4 Şubat 1915 tarihinde Macaristan'ın önde gelen gazetelerinden "Peşti Hırlap" gazetesinde Türklerle Macarların samimi münasebetlerin daha kuvvetli esaslara bağlanması için yayınlanan baş makale ile ilgili belge (üç nüsha)

BOA, DH, EUM, 5 ŞB, Dos. 9, no: 1

خواجه نصیر نظام الدین
 وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
 تهران
 عدد

بی بی هیرلاب غنچه سنگ ۹۹ کاغذ اول ملا علی قزوینی
 باسمه فال سنگ ترجمی

2/2

او فقه سرفه قره درک کوی بکلدی اسنده نو کلک امانه انبکلی نظریت صریح صریح کلمه مجازک
 همدان امر مصلحتی نبع انبکلی برکونه نهادن ابدی نورن جباری درک ریلی ایام مجاز - اخوتک بوضوحی
 بر آینه ای فیدایه جگه - بگوونه نور کلک مجازاتی بالکلی کندی تصفوی اجوده اولیوب بوندیم اجوده در ججه
 افتخاره سرفید اوقد که دها ابدی یکدوب دیه بلرنگه نو کلک - وسله قاری نغرض هر کانه بی ابدارده
 دها اول سفید اول جفر ایته بوندن ایچونه که حضرت محمدن بسبب مقدس سما علیک قره درکن آجیه سورنده
 دیا طمع هولنیده قاری ای نظریاتی بز مجاز لر بالکل نور کلک هم جسی اولدی کوردی دولای دکل بلکه اولنده نغرض
 ایجاباننده دولای انفسدونه نتم بوردوشوی صیبه مجاز - ایاب عقد و اعانتک نورن همدان امریه مجریه
 مساوته سنا بانه اوله قدری کورمک موده اولوب - دیو غیبه در کلانک آئی و زمانای بر حالده قاطیوب بر وظیفه
 صورتده نغض ایلمی تمی ایچونه مجاز سانه محافلک بوجو صصده کی معاوضی انسانیک بر خدمت مقدس هالده قاطیوب
 بز مجاز لک وظایف صریحی بیانه داخل اولوب - دیو صورتد احوالک و سافح صریحی دها ابدی کونوره لک بلو سنام
 برنجی در جدره اهتیبیایه شکلای آجیه - همدان امریم اجوده رضی جابیه فایزلیک ندای انیکیم بز مجاز لر
 بوندی قاری معاوضات مادی ده بوندی تقدیرده در غنچه در غنچه کندی ایچونه معاوضاتده بولنا کبیره ایلام
 ایچونر دکلکه بوجوید نزه قاری جابیه صعبه بر جدره ایله نورن فایزده قاری سیاسی بز مجاز رض
 ایله ایچیه بوندی .
 نورن مجاز - در نغضیک اسکینه بری فیلدره نباردنی حالده بوجوید قد مجاز لک بالکل اخونده حقیق پالانه
 جدره صورتده نغض ایچونه ایچونه بوجوید مادی بر حالده اطلال - ایله مدک نو کلکده وقت بر موقع شکل
 روشید ایله بز بالکل اوقانه نغض بوقانه نما نایندنه نغض بری یا مجازده غنچه روز ایله بوظیفه ای ایچیه دها
 ای بر صورتد ایفا انبیل اوقد که نمانای کلتنی نیم طرفه احوالک بر نمانده کورمدی وقتیه - در لایله
 انبکلی چوک بز مجاز برده - در لایله کورمک بز مجاز بالکل بر عدو قاری ایله جبار الفاظ ندر جدره شکل جدر
 نغرض انیک حال بوجو - در لایله کورمک بز مجاز - کورمک بوجوید مفا بوندی ججانه حقیقه
 فاندی نیم اجوده رضی در کورمک احوالک و قوقانک بوجوید مفا بوندی ججانه حقیقه

2/2

بونورانی قانداکنداره بهی اولان ای معارفت مادی ده بونورانی ایجاب اندیک میانه اولور بکونه تکراری
 ایکی خط صواب اولنده مصادر ایچور انظره قانسی باشدندله محاربه بواسطه برهونه ای دوری حکم
 زیا اولان تنظیم ان کس حرب میزدندین دفع اولنده نظیره ایطس زیانه متوقفه - تا ایچور ایچور
 نفوسه زیاده دهر واسطه ایچو ایچو ویکه جبهه ده - دهره قانسی یا بیله صرکاه عکس به دهره
 ضرری طرفه دها سیر برهونه داصل اولدی با خاص بونیم ایچونه ان زیاده تا باه خوفت برکفب تکلیف
 چونکه نورکدر - صی قواسی نه قدر - مقول دملوب ایچرلس جا - نزله قانسی اولنده دها فیل برهونه بونیم
 بیله نیا عید بونقطه نظر بیسه نامله الذمه عثمانی قانکاه عومینک دیر دیک ای نظریه صلا دنده مهور
 اولان کرک منافع سیاسی وکرک نورکدره قانسی برورده اندیک میانه ای اولاننده ویکو اتحارک ذلالت شاه ایم
 حکومت اتفاقن قونای اولس حکمدار و دیرداند مناسبتک ای اولاننده ویکو اتحارک ذلالت شاه ایم
 طرفه عسفی صورتید رکک بلکه دها زیاده مندرک بوی صم فلذیه قنای اقلدی ویکو صوره معارفت بونورانی
 ایجابات ایچو ایجابات منافع حکومت دھیله اهالی برید قانسیله صرکاه عکس به دهره
 همامه همایه محققه ایچو ایجابات منافع حکومت دھیله اهالی برید قانسیله صرکاه عکس به دهره
 دها اسکینه بری نرورده براندی ملی تکلفه بونورانی ایچو ایجابات منافع حکومت دھیله
 طرفه ایچو ایجابات منافع حکومت دھیله اهالی برید قانسیله صرکاه عکس به دهره
 اراکه باشلادی نیر برار دکر تکلیف اولسه بونورانی محاربه ده آخیه هر بر اعلی ایچو ایجابات منافع حکومت
 مجا - دنورک منی اوروباره اهنجه غای کویله دیک عیوضه زیاند نفیض ایلمه در نیم هر ایکی بلندی عیوضه دنور
 ای دوسلور دمی ایجاب بونورانی ایچو ایجابات منافع حکومت دھیله اهالی برید قانسیله صرکاه عکس به دهره
 نیر حیانای کویله دیک عیوضه زیاند نفیض ایلمه در نیم هر ایکی بلندی عیوضه دنور
 کویله بکونه هر ایکی باره عیوضه بلکده بالکد کند بیری ایچونه رکک بلکه دها طوغوسی غای - بونورانی ایچو ایجابات منافع حکومت
 نیک مجا - دنورک حیانای ایجاب بونورانی ایچو ایجابات منافع حکومت دھیله اهالی برید قانسیله صرکاه عکس به دهره
 مجا - نایف فانتک قانسیله ایجاب بونورانی ایچو ایجابات منافع حکومت دھیله اهالی برید قانسیله صرکاه عکس به دهره

کلمت مجا - دنور
 فونک بونورانی
 بونورانی ایچو ایجابات
 نیر حیانای کویله
 کویله بکونه هر ایکی
 نیک مجا - دنورک حیانای
 مجا - نایف فانتک قانسیله
 ایجاب بونورانی ایچو
 ایجابات منافع حکومت
 دھیله اهالی برید قانسیله
 صرکاه عکس به دهره

احمدی
 کمال

صدور عظمیٰ کاغذ

تاریخ صدور	مقام	موضوع	تعداد	ملاحظات
۱۹	۶	۲۰	۶۰	مابہ قہ رت حیدرہ

ایٹافیہ ایڈیڈزہ فونڈیشن اوزرہ سائینس ایڈیوٹ اعداد اولہ بندی صفحہ ہجا۔
 ایک آغاز اولو ایک ایک پور ہندو پورہ سکے بیچہ فقور پورہ اسکے لبرار
 یہ صفحہ معادلہ ایڈیڈزہ فونڈیشن اوزرہ سائینس ایڈیوٹ اعداد اولہ بندی صفحہ ہجا۔
 قومیہ لبرار ویکو لبرار ایڈیڈزہ فونڈیشن اوزرہ سائینس ایڈیوٹ اعداد اولہ بندی صفحہ ہجا۔
 مکتوبہ ہندو ایڈیڈزہ فونڈیشن اوزرہ سائینس ایڈیوٹ اعداد اولہ بندی صفحہ ہجا۔
 عامہ صفحہ ہندو ایڈیڈزہ فونڈیشن اوزرہ سائینس ایڈیوٹ اعداد اولہ بندی صفحہ ہجا۔
 ایڈیڈزہ فونڈیشن اوزرہ سائینس ایڈیوٹ اعداد اولہ بندی صفحہ ہجا۔
 ایڈیڈزہ فونڈیشن اوزرہ سائینس ایڈیوٹ اعداد اولہ بندی صفحہ ہجا۔
 ایڈیڈزہ فونڈیشن اوزرہ سائینس ایڈیوٹ اعداد اولہ بندی صفحہ ہجا۔
 ایڈیڈزہ فونڈیشن اوزرہ سائینس ایڈیوٹ اعداد اولہ بندی صفحہ ہجا۔

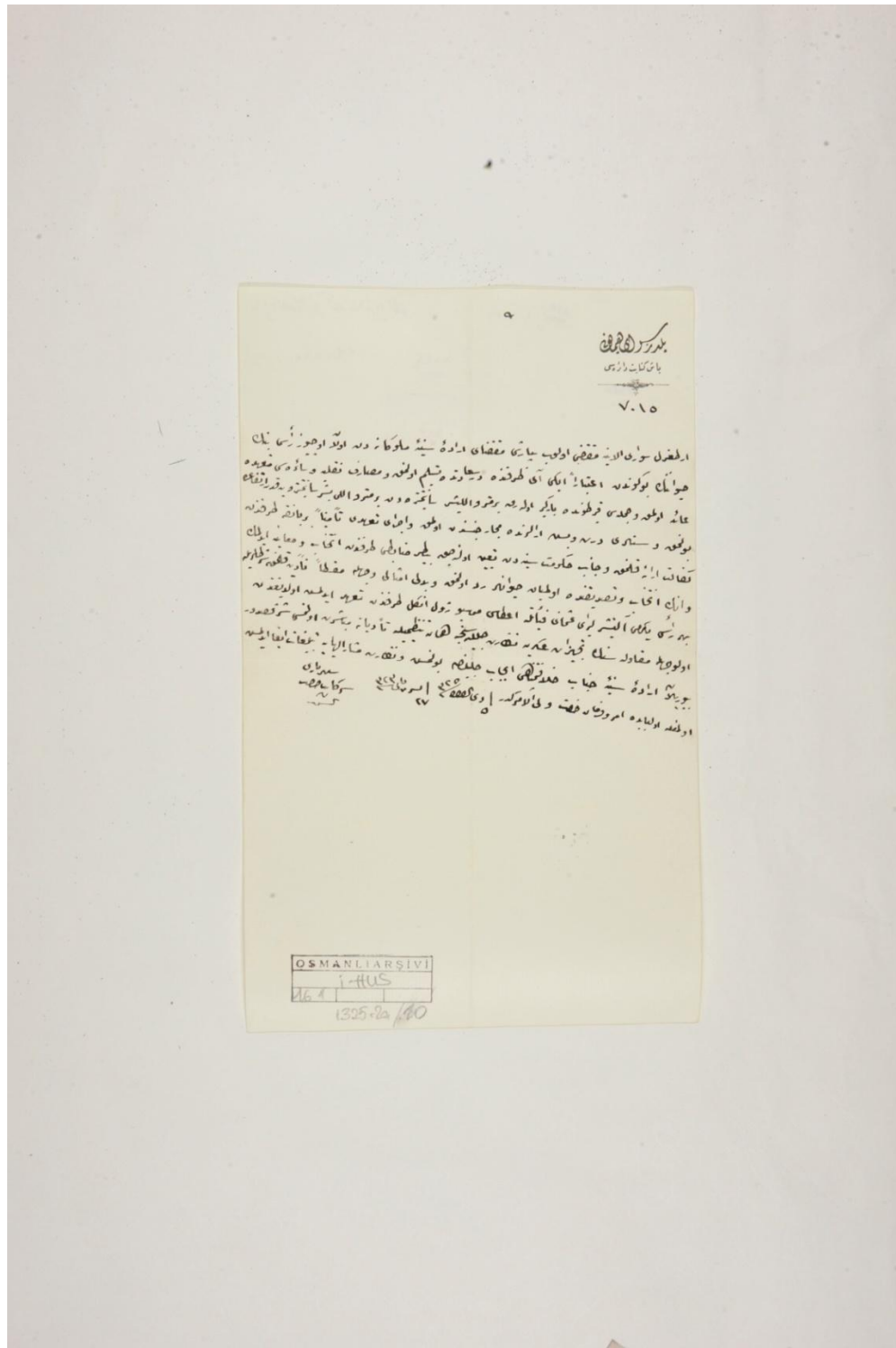
باقی رہے فقط
 ایٹافیہ

عثمانی آرشیو
 3428 257091

EK 8

Osmanlı Devleti İtfaiye alaylarında kullanılmak üzere yirmi çift Macar atının sipariş verilmesi ile ilgili belge

BOA, BEO, Dos. 3428, no: 257091.

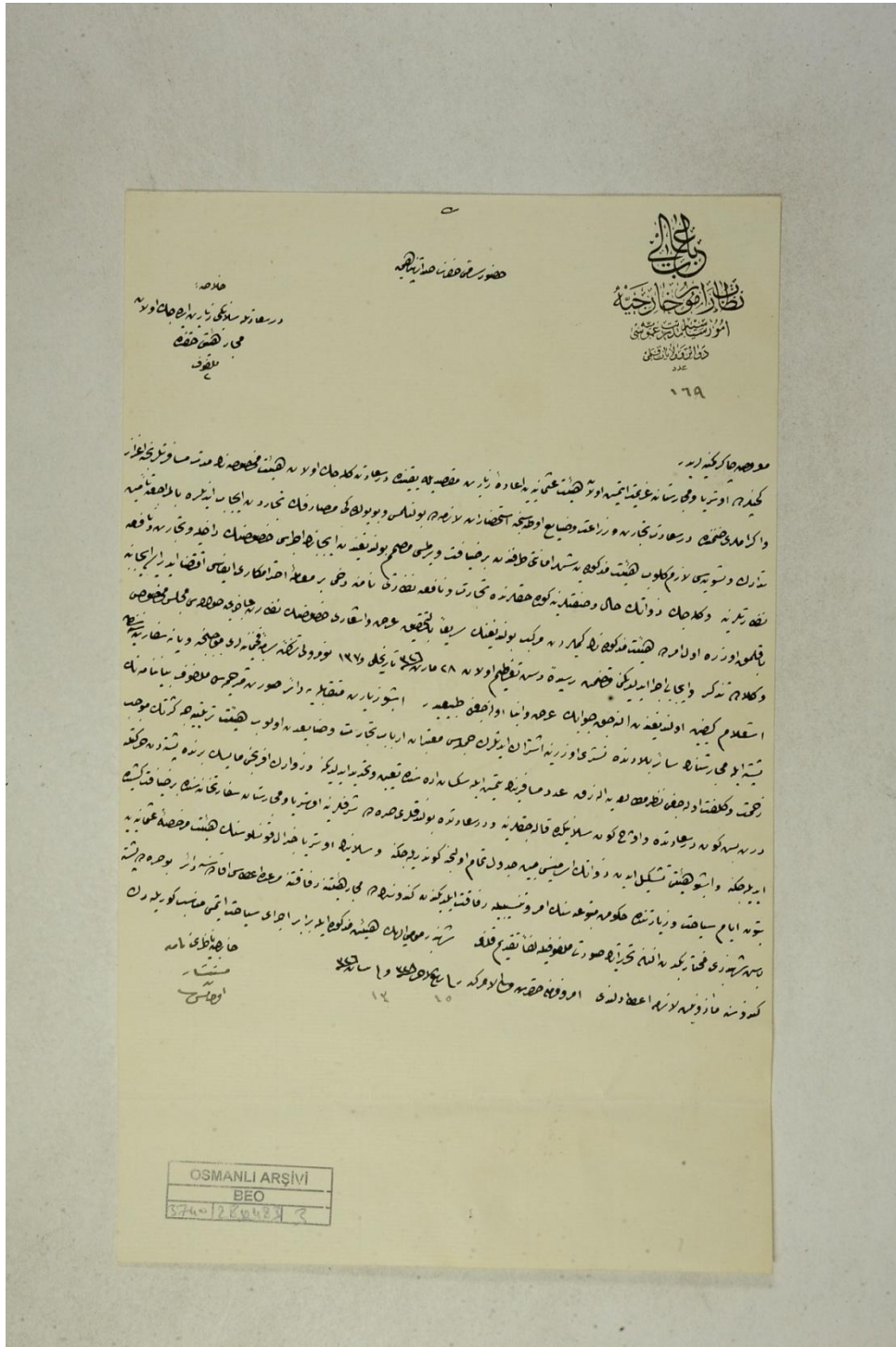

EK 9

II. Abdülhamid tarafından kurulan Ertuğrul Süvari Alayı için Macaristan'dan satın alınan Macar atları ile ilgili belge

BOA, İ.HUS., Dos. 161, no: 1325. Za. 10.

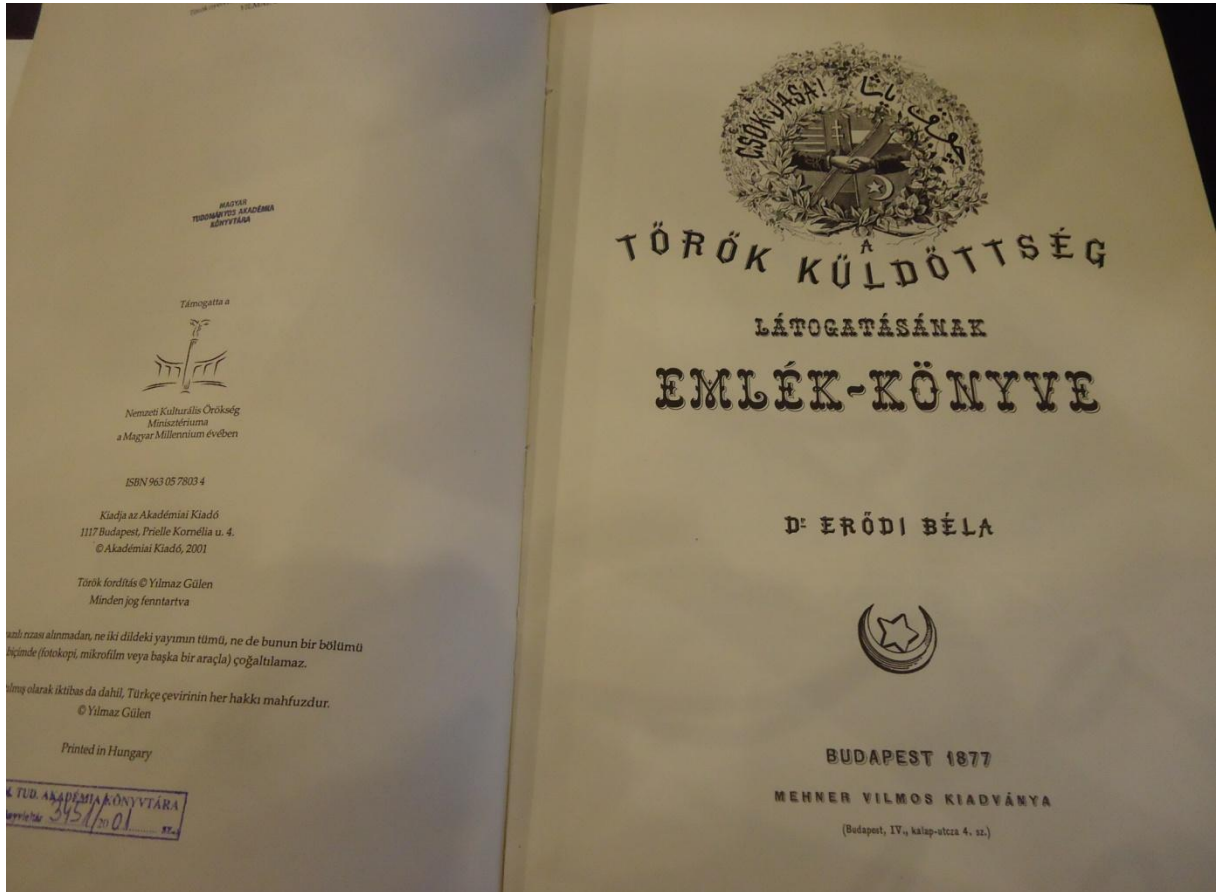

EK 10

Macaristan ve Türkiye arasındaki ticari ilişkileri geliştirmek ve iade-i ziyaret maksadıyla Macaristan'dan İstanbul'a gelen Avusturya-Macaristan ticaret ve sanayi erbabının en iyi şekilde karşılanması ve onlara verilen ziyafet ile ilgili belge

BOA, BEO, Dos. 3740, no: 280483.

EK 11

Macarların Aleksinaç harbini kutlamak için İstanbul'a gelmelerinin ardından Türkiye'den iade-i ziyaret amacıyla Macaristan'a bir heyet gönderilmiştir. Bu heyet Macaristan'da vardığında Türk bayrakları ve meşalelerle en iyi şekilde karşılanmıştır. Bunun üzerine Béla Erödi tarafından "Çok Yaşa" isimli bu kitap kaleme alınmıştır. Eser hem Macarca hem Türkçe olarak basılmıştır.

Ek 12

Béla Erödi tarafından kaleme alınan “Çok Yaşa” adlı kitapta Türk Heyetinin Budapeşte’ye varışıyla ilgili görüntü

EK 13

Béla Erödi tarafından kaleme alınan “Çok Yaşa” adlı kitapta Türk Heyeti için düzenlenen Fener Alayı’ndan bir görüntü

